

■ ELMÉLETILEG

FÉL ÉVSZÁZAD MÚLT EL AZÓTA...

(Szabó Máté)

■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM

A KÖZPOLITIKÁK BEVÁLT GYAKORLATAI AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS GAZDASÁGOT ILLETŐEN A GAZDASÁGI VÁLSÁG UTÁN

(Chaves, Rafael Avila–Monzón, José Luis)

■ VILÁG-NÉZET

SPORTTAL A BÉKÉÉRT ÉS A FEJLŐDÉSÉRT
— AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK SZEREPE

(Bardocz-Bencsik Mariann–
Garamvölgyi Bence–Dóczi Tamás)

■ FELSZÁLLÓPÁLYA

PILLANAT- ÉS ÉLMÉNYALAPÚ KÖZÖSSÉGEK

(Kiss Norbert)

■ VISSZAHATÁS

JÖTTEK — LÁTTAK — VESZTETTÜNK

– recenzió Ágh Attila: Civilizációs válság Magyarországon (2018) c. kötetéről

(Szabó Andrea)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Nagy Ádám

Szerkesztőség/Editors

Felelős szerkesztő/Executive Editor	Nárai Márta
Rovatszerkesztők/Editors	Csongor Anna (Társadalom és állam/Society and State) Kákai László (Elméletileg/Theoretically) Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom/Community and Civil Society) Sebestény István (Világ-nézet/International Review)
Képszerkesztő/Image Editor	Gönczö Viktor
Online szerkesztő/Online Editor	Bod Levente

Cikkjavaslatokat, ötleteket, véleményeket a civilszemle@gmail.com címre várunk.
Előfizethető a www.civilszemle.hu címen

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel./fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök

Készült a Pharma Press Nyomdában

Felelős vezető: Fabók Dávid

ISSN 1786-3341

■ ■ ELMÉLETILEG	
Szabó Máté: FÉL ÉVSZÁZAD MÚLT EL AZÓTA . . . 1968 jelentősége a civil társadalom és a mozgalm kutatás számára	5
■ ■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM	
Chaves, Rafael Avila–Monzón, José Luis: A KÖZPOLITIKÁK BEVÁLT GYAKORLATAI AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS GAZDASÁGOT ILLETŐEN A GAZDASÁGI VÁLSÁG UTÁN Összefoglaló	35
■ ■ VILÁG-NÉZET	
Bardocz-Bencsik Mariann–Garamvölgyi Bence–Dóczi Tamás: SPORTTAL A BÉKÉÉRT ÉS A FEJLŐDÉSÉRT – AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK SZEREPE	47
■ ■ FELSZÁLLÓPÁLYA	
Kiss Norbert: PILLANAT- ÉS ÉLMÉNYALAPÚ KÖZÖSSÉGEK	67
■ ■ VISSZAHATÁS	
Szabó Andrea: JÖTTEK – LÁTTAK – VESZTETTÜNK – recenzió Ágh Attila: Civilizációs válság Magyarországon (2018) c. kötetéről	89
■ ■ SZERZŐINK	95

Fotó/Gönczö Viktor

FÉL ÉVSZÁZAD MÚLT EL AZÓTA . . .

1968 jelentősége a civil társadalom és a mozgalmokutatás számára

Szabó Máté

■ Sok kutató és gondolkodó egybehangzó tézise, hogy az 1968-as mozgalmak megváltoztatták a jóléti demokráciák civil társadalmát, mozgalmi szektorát és tiltakozási kultúráját. Az azóta eltelt fél évszázad perspektívája igazolja ezt a tételt. A mozgalmi hullám jelentős hatást gyakorolt a mozgalmak elméletére is. Miben áll az egymással diakronikusan és szinkronikusan egyaránt hálózatos kapcsolatrendszerben álló mozgalmi mobilizációs folyamatok oka, hatása, dinamikája szerepe? Erre egymással szemben álló és egymást kiegészítő válaszok születtek.

A mozgalmak keletkezésének alapja valamiféle konfliktus, válság, problematika – milyen is volt ez akkor? A modern és posztmodern társadalmak szerkezete folyamatosan válságos, valamilyen intézményrendszer, a jólét, az oktatási, a családi stb. mindig problémás vagy a többiekénél problémásabb helyzetben van. A kultúra a folyamatos tartalmi és formai, kommunikatív jellegű innovációk következtében egyre gyorsuló avulási sebességgel, és a hagyományoktól egyre gyorsabban távolodva fejlődik, a 20. század lezárt képletnek tűnik sokak számára kevesebb, mint húsz év után. A gazdaság, a globalizált rendszer érzékenyen reagál minden, akár nagyon távoli régió problémájára, avagy bármelyik szektorára, gondoljunk kiemelten és a mindennapi életben is folyamatosan jelenlévő fosszilis energiahordozó szűkösség-problémára, amely rögtön ökológiai és politikai, valamint regionális is egyben! A válságoknak tehát összefonódott és összeköttetésben lévő sokszoros hálózatos rendszere alakul ki már a huszadik században.

1968 – *turning point*, fordulópont a második világháború utáni szűkös gazdasági viszonyok, a megmerevedett bipoláris szembenállás, az establishment, az elitek szerkezete, a kultúra hagyományai mind-mind megkérdőjeleződnek Nyugaton, és bizonyos mértékig Keleten is. A társadalomelméletek, amelyek a mozgalmak értelmezésére és magyarázatára irányulnak a politikai, a gazdasági-társadalmi és a kulturális magyarázatok köré csoportosíthatók.

Erre tesz kísérletet ez a tanulmány a politikai lehetőségek és folyamatok, a gazdaság társadalomszerkezete és a kulturális változás elméletcsoportjaiból egy-egy klasszikusnak mondható mozgalmakutatói irányzat, avagy iskola bemutatásával. Cél az, hogy érzékeltesük az 1968-as mozgalmak komplexitását, a különféle társadalmi alrendszerek analitikus elkülönítéséből adódó elméleti differenciálódást és vitát, amely összképében a valós folyamatok komplexitását is képes érzékelteni. Olyan minták, elméleti megközelítések és módszertan alakul ki 1968-at követően a nyugati társadalomtudományban, amely képessé válik arra, hogy mögé kérdezzen, értelmezzen a gyakorlati komplexitásban nehezen elkülöníthető folyamatrendszereket. Mindennek a klasszikus hagyománynak az ismerete a posztmodern mozgalmak elemzéséhez is fontos kiindulópont ma a civil társadalom, az NGO-hálózatok és a tiltakozások és mozgalmak kutatásában. A sokszínű 1968-értelmezésekből pedig keretként a zárófejezetben jeles kritikus gondolkodók véleményét villantjuk fel röviden.

Az 1968-hoz köthető mozgalomegyüttes

Ahogy 1789 hagyománya és cezúrája meghatározza az azt követő évszázad felkeléseit, forradalmait és az azokkal foglalkozó gondolkodást, illetve kutatást, úgy viszonyul 68-hoz a későbbi mozgalmi fejlődés és a mozgalmak tudományos vizsgálata is. Tehát az alternatív mozgalmak a nyolcvanas években, a globalizáció elleni és kritikus mozgalmak az ezredfordulón és azt követően, a megszorító politikák elleni kampányok 2011 után – amelyek mind összetett mozgalmi szektorok voltak – valahogyan mind kapcsolódnak 1968 hagyományához, „ősforrásához”.

Tulajdonképpen ez a körülbelül ötvenéves mozgalom- és civil társadalmi tematika összességében megújította a kutatás kategóriarendszerét, nyelvezetét, szemléleti formáit, és itt az a célom, hogy ennek a megújulásnak, átalakulásnak, fejlődésnek a kezdetéről mutassak be néhány olyan elméleti törekvést, amelyek később, sőt ma is aktuális problémákra mutatnak rá, illetve a modern társadalomtudományok fejlődésére inspirálóan hatottak. Nyilvánvaló, hogy ezek nagyon sok „blokkot”, irányzatot jelentenek, és még felsorolni és nehéz lenne őket egy tanulmánynak. Sajátos szempontom, a mozgalom- és tiltakozáskutatás számára való fontosságuk miatt itt a cikluselméleteket, főként a „források mobilizálásának elméletét”, a „strukturálisakat” és az értékrend „csendes forradalmának” tézisémet mutatom be, amelyek azóta is fontos szemléleti keretei a mozgalmak és a civil társadalom kutatásának.

A több ország és több mozgalom 1968-as vagy 1967-es és 1969-es epizódjait egyetlen testté változtató „emlékezéspolitika” ma már fél évszázados. Az ötvenedik évfordulót nyit majd a legkülönfélébb diskurzusoknak, amelyeket az idő előrehaladásával egyre inkább a személyes generációs tapasztalatokkal nem rendelkező kutatók és elemzők végeznek majd el, és fokozatosan visszaszorul a megemlékezés, valamint a generációs élmény befolyásolta kutatások aránya ezekben. Nyilvánvaló, hogy több könyvtárnyi irodalom foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, a nagy nyugati nyelvek szinte mindegyikén, és sok különféle szempontból. A szakirodalom nem kizárólag, de nagymértékben kötődik az eddigi tízévenkénti évfordulókhoz. 2008 ebből a szempontból már nagyon termékeny volt, részben a személyes érintettség már érzékelhető visszaszorulásával, részben a téma elfogadottá, intézményessé válásával párhuzamosan. Ekkor indították el például a „The Sixties” c. kortörténeti jellegű folyóiratot, és sok összehasonlító és monografikus kötet jelent meg, több világnyelven, és persze konferenciák, konferenciakötetek és tematikus folyóirat különszámok sokasága.

1968 persze nem szűkíthető le egyetlen évre, és egyetlen mozgalomra sem. Nyilvánvalóan az előző évek és évtizedek társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatainak eredménye jelent meg az 1967–1970 közötti mozgalmi és tiltakozási ciklusban, hullámban (Gilcher-Holtey 1995; Kurlansky 2006; Klimke–Scharloth 2007, 2008; Frei 2008). Klimke és Scharloth, gyűjteményes kötetek, monográfiák és tanulmányok szerzői a témában például a „hosszú hatvanasokat” 1956 és 1977 időtávjának keretében javasolják elemezni a társadalmi mozgalmak mozgósítása, csúcspontjai és lecsengésük ciklusának keretében (Klimke–Scharloth 2008). Ebben sokféle mozgalom és tiltakozó kampány játszott szerepet, nemzeti és regionális kultúrák szerint eltérően, Japán, USA, Mexikó és főként Nyugat-Európa több országában, régiójában. Ezt a komplexitást ebben a tanulmányban aligha lehet érzékeltetni, de legalábbis megpróbálom bevezetésképpen vázlatosan áttekinteni az egyes mozgalmatípusokat, tiltakozó kampányokat, amelyeknek az egymáshoz való viszonya is igen komplex és érdekes. A következőkben saját történeti és összehasonlító tipológiám alapján mutatom be azokat a mozgalmakat, amelyek az 1960-as években a politikai tiltakozásokat megelőzően, avagy azokat követően keletkeztek, illetve azokat is, amelyek rezonáltak, visszanyúltak a „68-as mozgalmaknak” nevezett komplexumra, akár pozitívan, folytatva és hagyományként vállalva, avagy kritikusan, elutasítva azokat.

- *Diákmozgalmak* az egyetemeken, középiskolákban egyetem- és oktatáspolitikai célokkal és azon túlmutató általános társadalom- és politikai célkitűzésekkel, egyetemek vagy épületeik elfoglalásával, tüntetésekkel, sit-in-ekkel.
- A széles értelemben vett *ellen-kulturális mozgalmak*, amelyek egy ifjúsági generáció szokás, kultúra és erkölcs keresztmetszetét változtatták meg a mindennapi élet, a fogyasztási és együttélési formák területén.
- Az *új baloldali mozgalmak* pártok, szakszervezetek, mozgalmak és civil szervezetek sokaságával, amelyek a gazdaságban, az oktatásban és a politikában egyaránt mozogtak, és a politikai tiltakozó kampányok szervezésében elől jártak.
- A *feminista mozgalmak*, amelyek átmenetileg politiko-feminista irányultságot és új baloldali kötöttségeket mutattak fel, a további fejlődésük azonban a sajátos, az új bal-

Fotó/Gönczö Viktor

oldaltól és a hagyományos politikától a mindennapi élet és a kultúra, valamint a nemi szerepek átalakítása, újraértelmezése felé haladt.

- *Antikolonialista, antiimperialista és háborúellenes* mozgalmak, amelyek részben új baloldali kötődésekkel, de más kapcsolatrendszerekkel is rendelkeztek, például a pacifizmus, a liberalizmus és az egyházak irányában. Célkeresztjükben, tevékenységük, kritikájuk középpontjában ebben az időszakban az USA vietnami háborúja állt. Ezek egyben szolidaritási mozgalmak is voltak, amelyek az amerikai imperializmus által elnyomott és veszélyeztetett területek és lakosság megsegítését, rehabilitálását és integrálását tűzték ki célul.
- A nemi szerepek átalakítását, az együttélési formák átalakítását célul tűző „*gay liberation*” mozgalom.
- A különféle *etnikai-faji identitási mozgalmak*, ebben az időszakban az USA-beli fekete mozgalmak, mint a polgárjogi mozgalom radikális továbbfejlesztői, békés és időnként erőszakos tiltakozó kampányokkal. A feketék mintájára és velük párhuzamosan egyéb, és nem csak USA-beli faji-etnikai csoportok körében is megjelenik, kulturális és művészeti területen és a politikában is.
- A „*rászoruló csoportok*”(vulnerable group), különféle fogyatékokkal élők és betegcsoportok nyílt és nyilvános egyenjogúsítására, illetve sajátosságaik el- és felismertetésére irányuló kulturális, tudományos (például *antipszichiátria*) és politikai mozgalmak, amelyek ezeknek a korábban passzívan szenvedő csoportoknak a problémáit saját aktív részvételükkel kívánja a nyilvánosság elé tárni és azokra megoldásokat keresni.
- Az új *spiritualizmus* különféle formái, főként keleti vallások nyomán kialakuló közösségformákkal, amelyek részben apolitikusak, de új együttélési formákat, a fogyasztói társadalomból való kivonulást hirdetik, avagy a békemozgalom, és az antikolonialista, antiimperialista és a háborúellenes mozgalmakhoz kapcsolhatóak.
- *Alternatív életforma-mozgalmak*, az együttélési formákat átalakító kommunák, részben elfoglalt házakban, alternatív közösségek és különféle szociális-ökológiai célú polgári kezdeményezések hálózatai. Művészek kommunái, hálózatai, alkalmi rendezvényei, performance és fesztiválcultúrák, a zene, a képzőművészet, avagy az alternatív színház, vagy a városrész-rehabilitáció céljával.

A sorozatot nyilván folytatni lehetne, de nem annyira a mozgalomegyüttes széttagolása, hanem a hálózatos összefüggésrendszere a lényeges témánk szempontjából. Nemzeti-regionális, szub-regionális szinten különféle szinergikus kapcsolódások alakultak ki, és így az 1968-as mozgalmak szélesen értelmezett gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai hálózatokat alkottak. Ez a hálózatosodás akcióorientált, nem testesül meg tartós szervezeti együttműködésekben, hanem az alkalmi akcióegységek, az egyes mobilizációs kampányokon belüli együttes hatások alkotják a gerincét.

Ennek következtében, mint a mozgalomkutatási irányzatok ismertetésénél látni fogjuk, az egyes megközelítésmódok eltérő perspektívákból és hangsúlyokkal értelmezik az új mozgalmi mobilizációkat, politikai, gazdasági-társadalmi vagy kulturális szemszögekből mást és mást előtérbe állítva (Rucht 1991). E mozgalomegyüttes kutatása interdiszcipliná-

ris kellene, hogy legyen, mint arra már többen felhívták a figyelmet, a társadalommal és a művészettel-kultúrával foglalkozó tudományok együttes munkáját igényelné, amelyre ugyan vannak határozott törekvések, de a diszciplináris határokat nehéz átlépni. Így azután hol a politikai, hol a művészeti-kulturális oldal kerül előtérbe az egyes konferenciák, tanulmánykötetek anyagaiban.

Jean Cohen és Andrew Arato „A civil társadalom és a politikaelmélet” (1994) című szemléletformáló munkájukban külön fejezetet szentelnek a civil társadalom és a társadalmi mozgalmak viszonyának (Cohen–Arato 1994:492–564), és megállapítják, hogy „a társadalmi mozgalmak jelentik a dinamikus elemét annak a folyamatnak, amelyben a modern civil társadalmak pozitív potenciálja realizálódhat. Úgy véljük, hogy a mi rekonstruált civil társadalommal foglalkozó elméletünk pedig nélkülözhetetlen a kortárs társadalmi mozgalmak logikájának, területének és potenciáljainak az adekvát megértéséhez.” (Cohen–Arato 1994:492) Szerintük a mozgalom- és a civiltársadalom-kutatás együttesen hozhatja létre a modern és posztmodern struktúráinak és folyamatainak az elméletét, amelyben a mozgalmak és a tiltakozás a folyamat aktorai, de ugyanakkor a struktúra részei egyben. Részben átfedve a kötetük társadalmi mozgalmakkal foglalkozó fejezetében olvasható elméletörténeti áttekintésüket, mutatom itt be a forrásmobilizációs elméleteket (Cohen–Arato 1994:493–510), illetve Touraine elméletét¹, majd Inglehart téziséit, amely az új társadalmi mozgalmak elméletének egyik alapköve.

A mozgalmi ciklusok dinamikája: előtérben a politikai folyamatok (a források mobilizálásának elmélete)

Amióta mozgalomkutatás létezik, együtt él vele a mozgalmi ciklus és dinamika problémája. Hogy mozog, miért mozog, meddig mozog – mármint a mozgalom. Az első elméletek az individuális mozgalom és a környezet kölcsönhatásaival, cserekapcsolataival hozzák összefüggésbe a mozgalmi dinamikát, amely a diffúzióhoz, a kiterjedéshez, avagy az izolációhoz, a bezárkózáshoz, eltűnéshez vagy átalakuláshoz (például párttá, egyházzá válás) vezethet. Az 1968-as mozgalmak – többes számban – világossá tették a mozgalmi szektor, azaz a hasonló, vagy akár pozitív, akár negatív cserekapcsolatban álló mozgalmak összefüggő „mezejének”, hálózatának fontosságát a dinamikában. Jól dokumentálható és értelmezhető, kutatható volt, ahogyan a diák-, az ellenkulturális vagy az új baloldali mozgalom hatottak egymásra, „területeket” szereztek meg egymástól, vagy kölcsönhatásokra, szabályos koalíciók kialakítására tettek kísérletet. A 20. század eleji totalitárius mozgalmakkal ellentétben itt nem egységes vezérség, szervezeti forma és ideológia, hanem kulturális és kommunikatív hálózatok sokasága, életforma és akcióegység biztosította a dinamikát.

Alberto Melucci (1989) olasz kutató nevéhez fűzik annak a mechanizmusnak az azonosítását, ahogyan a mozgalmi centrumok túlélnek és átmentik a mobilizációs potenciálkat (személyek, kommunikáció, infrastruktúra stb.). A nagyvárosokban és az egyetemi városokban a különféle mozgalmi hullámok között így maradhatott fenn a 68-as újbalol-

dal és ellenkultúra a harmadik világgal szolidáris mozgalmak, az ökológiai polgári kezdeményezések, a házfoglalók kommunái és az új békemozgalom közvetítésével a nyolcvanas évekre, az alternatív mozgalmak nemzedékének a hozadéka pedig az ezredforduló globalizációellenes és kritikus hullámára. Amerikai kontextusban pedig *Todd Gitlin* (1980, 1987) szociológus, médiakutató – és közéleti aktivista a hatvanas évektől – munkássága az, amely a tömegkommunikációra és a médiára koncentrálni elemzi 1968-tól kezdődően a mozgalmak folytonosságát és megszakítottságát. Ő és *William Gamson* (1975), illetve – a magyar származású – *Anthony Oberschall* (1993) a média jelentős szerepét emelték ki a hatvanas évek mozgalmainak hatásmechanizmusában. Gamson és Gitlin a médiát olyan értelmezési „kereteket” (*frame*) alkalmazó, óriási befolyással rendelkező intézménynek tekinti, amely meghatározta azt, hogy milyen képet kapott az amerikai közvélemény a mozgalmakról. Oberschall pedig azt a problémát vetette fel, hogy a belső szervezettség és országos hálózatok nélküli mozgalmak könnyen eljelentéktelenedhetnek, amikor a média már nem találta őket érdekesnek, elveszítették hírértéküket. (Ne felejtjük el, hogy a 20. század hatvanas éveiben a rádió és főképp a televízió a média, nincsen mobil kommunikációs technológia, internet, közösségi média!) Ezzel magyarázza a nagy felívelő, dinamikus mozgalmi mobilizációs ciklus gyors lefutását, valamint az állam és politikai rendszer meghatározó szereplőinek erős, negatív, akár represszív fellépésével. Oberschall és az ún. „forrásmobilizációs elmélet”, avagy mozgalmakutatási irányzat más képviselői számára a hatvanas évek mozgalmainak kutatása új elemzési keretek kialakításának követelményét támasztotta.

Az ún. „forrásmobilizációs elméleteknek” az az egyik fő tézise, hogy egy társadalomban rengeteg, akár végtelen számú probléma, válság, antagonizmus áll fenn, azonban ezekhez képest csak bizonyos, kis elemszámú mozgalom képes aktiválódni, nos ezt kell megmagyarázni, hogy miért éppen ezek azok, ahol a mobilizáció létrejön és fenn tud maradni bizonyos ideig, így határozza meg a mozgalmakutatás célját ez az iskola. A szűrőt pedig, amely a siker és a mobilizáció, avagy a kudarc és a demobilizáció kulcsát jelenti, a mozgalmak külső gazdasági, politikai és kulturális keretfeltételei, illetve az intern tényezők, a célok, stratégia, vezetés, szervezettség összefüggő elemzésével magyarázzák. Ezt az irányzatot olyan racionalisztikus megközelítés jellemzi, amely a gazdasági-politikai szféra logikája alapján építi fel a társadalmi mozgalom elméletét. Egyik fő törekvése, hogy az új mozgalmakat az amerikai pluralizmus rendszerén belül működő új aktorokként mutassa be, azaz „normalizálja” létezésüket, ellenzi a demokrácia rendszeréből való kirekesztésüket. Az új paradigma/iskola relatíve egységes, de önmagán belül megosztott. Különböző kutatási irányok képviselői alapozták meg, a társadalmi mozgalom problémakörénél szélesebb kérdésselvetések (társadalmi tiltakozás, kollektív erőszak stb.) alapján. Azonban a különböző témákban és eltérő kutatási orientációval fellépő törekvéseket mégis közös szemlélet köti össze. Jeles képviselői: *Anthony Oberschall, William A. Gamson, Charles Tilly, Mayer N. Zald, Roberta Ash, John D. MacCarthy, Doug McAdam* és mások, akik több könyvtárat töltöttek meg munkáikkal.

A fő érdeklődés a legkülönbözőképpen értelmezett „források” (*resource*) mobilizációjára és elosztására irányul a társadalmi mozgalomban. A mobilizáció az a folyamat,

Fotó/Gönczö Viktor

amelyben a csoport kollektív ellenőrzést nyer a források felett, amelyekre szüksége van az akciókhoz. Ahogyan Oberschall (1993:384) megfogalmazza: „Mobilizáció az a folyamat, amelyben az aktivisták lojalitást és elkötelezettséget alakítanak ki ügyükhöz, és követőkre, támogatókra (funds) és egyéb forrásokra tesznek szert, mindarra, ami növeli a kollektív cselekvésre való képességet.” A forrásmobilizációs folyamat alkotja a társadalmi mozgalom elemzésének vázát és fő problematikáját. A fennállóval szembehelezkedők, az elnyomottak mozgalmi kerülnék előtérbe itt, és ezek stratégiai-szervezeti részproblémái a siker esélyei. Ugyanakkor a mozgalmokutatás körvonalai összemosódnak a tiltakozó csoportok és a kollektív erőszak elemzésével. Az új paradigma vezető képviselői közül Gamson megvallja kapcsolódását a hatvanas évek mozgalmához, melyeknek tapasztalatai alapján revideálandónak tartja a tömegtársadalom-totalitarizmus-pluralizmus elméleteknek a mozgalmakat szélsőséges, deviáns formáknak tekintő személetét. A források mobilizálásának elmélete értéköttségeivel egyet 'balra' lépett, a radikális mozgalmak irányába.

A forrásokat a médiához, a hatóságokhoz, a pártokhoz és a más mozgalmakhoz való viszonyban az ezektől várható támogatásként értelmezik. Így a mozgalmon kívüli aktorok, támogatók, feltételek szerepe nagyon fontos. Ahhoz, hogy a mozgalmak az utilitarista-ökonomista logika szerint 'vállalkozókként' működjenek, a költség-haszon és a kereslet-kínálat törvényei alapján kell viselkedniük. Bizonyos fokú szervezetségi minimumra van szükségük a források mobilizációjában és elosztásában. Az előzetes szervezetség, a formális szervezeteket megelőző különféle társadalmi 'hálózatok' (network) szerepe a mozgalmak kialakulásában és fejlődésében fontos felismerése ennek az irányzatnak. A forrásmobilizációs elmélet különféle képviselői a társadalmi mozgalmaknak a politikai folyamatban és rendszerben betöltött funkcióit, problémáit, aspektusait vizsgálták. Csupán felsorolásszerűen érzékeltetve sokféleségüket: Oberschallnál a vezetés, a konfliktus-koalíció, a politikai rendszer reakciói állnak előtérben. Gamson a siker típusait (célelés, procedurális akceptáció stb.) és a mozgalmak más strukturális aspektusaival (stratégia, szervezetség) fennálló összefüggését elemezte. Tilly a kollektív erőszak, mint társadalmi-politikai tiltakozás történeti típusait és ciklusait tárta fel.

Sidney Tarrow részben ehhez az irányzathoz sorolható, főképp Tillyhez kötődő életművével. Egyik fő műve 1968-ról a „Demokrácia és a rendetlenség. Tiltakozás és politika Olaszországban 1965–1975” címmel 1989-ben jelent meg. E művében dolgozta ki a mozgalmi ciklus többdimenziós elméletét; részben a forrásmobilizációs elmélet eredményei alapján jutott el az osztársadalmi-politikai fejlődés és a mozgalmi dinamika ciklusainak összekapcsolásához. A társadalomból származó igények, érdekek, kihívások döntési, cselekvési kényszert jelentenek a politikai rendszer számára. Ugyanakkor a politikai rendszer biztosította strukturális lehetőségek alkotják a társadalmi tiltakozás és a társadalmi mozgalom keletkezésének feltételeit. A társadalmi mozgalmak és a politikai intézményrendszer viszonya így kétirányú, egymást kölcsönösen feltételező összefüggésrendszerben értelmezhető. A 68-as társadalmi mozgalmak fő célkitűzése a politikai innováció, a reformfolyamat elindítása. Ugyanakkor a kialakult politikai reformok, innovációk visszahatnak a társadalmi tiltakozó magatartás létrejöttére és lehetőségeire.

Tarrow (1989) szerint a mozgalmi ciklusok kialakulását a társadalmi, gazdasági, nemzetközi feltételrendszer változásai kondicionálják, de közvetlenül a politikai esélystruktúra, a politikai rendszer által a tiltakozásnak, a mozgalmaknak biztosított lehetségszféra felépítése befolyásolja. A mozgalmi ciklus és a reformciklus összefüggése többsíkú. A mozgalmi ciklusok bizonyos politikai rendszerekben és szituációkban a reformciklusok létrejöttéhez vezetnek. Ugyanakkor a reformciklusok a politikai lehetségszféra átalakításával mozgalmi ciklusokat válthatnak ki. A társadalmi igények számára nyitott politikai struktúrában mindkét mechanizmus létezik, és hatásuk nem választható el egymástól. A reformciklusok és a mozgalmi ciklusok között így bizonyos fokú korrelációs összefüggés tetelezhető fel.

A mobilizációs ciklus elemeiként Tarrow (1995) a kiéleződő konfliktust, a mozgalom földrajzi és társadalmi szektorok szerinti kiterjedését (*diffúzió*), a társadalmi mozgalmi szervezetek elterjedését, az új értelmezési keretek kialakulását, valamint a *tiltakozási repertoár*, formarendszer kibővülését határozta meg. A ciklus belső dinamikáját az intézményes és a nem intézményesített tevékenységek arányának alakulása, a radikálisabb és az enyhébb tiltakozási formák viszonya, illetve a tiltakozási kultúra hosszabb távú változási tendenciái jelentik számára. Ezeket a kategóriákat alkalmazta az 1968-as párizsi diáklázadások elemzésére (Tarrow 1998).

A cikluselméletet fejlesztette tovább Doug McAdam (1995) a forrásmobilizációs iskola fiatalabb generációjából az amerikai polgárjogi mozgalom dinamikáját elemezve, aki hangsúlyozta, hogy nem „a” Mozgalom, hanem a mozgalmak pluralitása, „családja” rendelkezik valamiféle együttes dinamikával, amelyek egyszerre mobilizálódnak és mobilizációjukban egymásra hatnak, erősítik, vagy gyengítik a párhuzamos tendenciákat. A diákok, a békemozgalom, a feketék, az ellenkultúra, a szubkultúrák tiltakozásai és mozgalmi egy összetett mozgalomegyüttes dinamikáját képviselik. Ezen belül vannak kezdeményező és inkább követő típusok, az akciók, a helyzet közös értelmezési keretei (*frame*) és szervezeti koalíciók kapcsolják össze a mozgalmakat, amelyek általában ugyanannak a hivatalos apparátusok felőli demobilizációs stratégiáknak vannak kitéve. Ugyanakkor azonban egy véges „piacon” versengenek a média figyelméért, az anyagi és személyi támogatásért, az elkötelezett aktivizmusért, a politikai befolyásért, tehát a „családban” egyszerre van konfliktus és kooperáció jelen a tagok viszonyrendszerében.

Albert O. Hirschman a „Kivonulás, tiltakozás, hűség” tézis klasszikusának egyik, nálunk méltatlanul mellőzött könyve az „Átalakuló elkötelezettségek – magánérdek és közéleti aktivitás” (1982) sémája pedig a visszavonulás, a privatizáció és a közéleti részvétel demobilizációs és mobilizációs ciklusainak váltakozását a racionális cselekvés elméletére igyekszik visszavezetni, az emberek előbb-utóbb csalódnak az elkötelezett életmódban, jön a visszavonulás ciklusa, amelyet ismét az újabb elköteleződés követ egy újabb generációban. ... 1968, 1980, 2000, 2011?

Nyilvánvalóan nem lehet e tanulmány keretein belül egyik nagy témát sem igazán körbejárni, de talán azt sikerült megmutatni, hogy a mozgalmi ciklus dinamikája, jellegének értelmezése, a hozzá vezető és a belőle kivezető utak kérdésköre központi jelentőségű volt, és új módon vetődött fel a mozgalmak kutatásában a nyugati társadalmakban

1968 után. A mozgalmi ciklikusság összekapcsolódott az eredményesség és a hatás, a siker, avagy a sikertelenség értelmezésével.

Tehát az amerikai, illetve a nyugati demokrácia racionális szereplői a mozgalmak, a tiltakozási ciklusok a politikai változások rendszer-konform, sőt demokratizáló alternatíváit segíthetik elő és nem pedig attól idegen osztálystruktúrák és „küzdelmek” megjelenítői a források mobilizálásának, később a „politikai folyamat” (*political process approach* [Doug McAdam]) elméleteiben, és nem struktúraidegen, forradalmi szereplők, mint az újbaloldali gondolkodásban. A forrásmobilizációs szemléletmódot követő kutatók számára a „mozgalom önmagát mozgató létforma”, amelynek dinamikáját mikro- és mezotendenciák és struktúrák biztosítják, a vezetés és a szervezés, a médiához való viszony, a saját média és főképp a tiltakozó akció, mint öncél, azaz a fennmaradás záloga. Nem tagadják a makrostrukturális determinációt, de úgy vélik, nem annak magyarázatában, magyarázatkiérletében csúcsondik ki a mozgalomkutatás feladata, amely nem közvetlen függvénye a makroszociológiának és az általános társadalomelméletnek. Kezdeti politikai-gazdasági irányultságuk később kiegészült a kulturális területet, a diskurzusokat, a mozgalom és a mozgalomról való mediális értelmezési kereteinek kialakulási folyamatait, „*framing*” folyamatait, a mozgalmi művészet formáit bekapcsoló szemlélettel. A társadalomtudományi mozgalomkutatás tehát éppenséggel elutasítja a társadalmi mozgalmak politikai elkötelezettségével összekapcsolt értelmiségi szerep, a forradalmi gondolkodó szerepkörét, ám meg kívánta őrizni a szociális, liberális avagy később ökológiai elkötelezettségét.

Jól emlékszem 1982-ben *Joachim Raschke* hamburgi politológus mozgalom-szemináriumának bevezetésére; felrajzolt egy nyilat a táblára és azt mondta, illetve írta fel a nyíl kezdetére VÁLSÁG, a végére pedig HATÁS. Utána megkérdezte, szerintünk hol helyezkedik el a mozgalomkutatás területe. A vita végeztével, legalábbis, mikor abba kellett hagynunk, a két szót zárójelbe tette, és a nyíl fölé odaírta: MOZGALOM. Tehát, foglalta össze a bevezető óra eredményét, a mozgalomkutatás nem azzal kell, hogy foglalkozzék, milyen társadalmi keretfeltételek alapján jön létre egy mozgalom, sem pedig azzal, hogyan alakítja át a társadalom struktúráit, hanem az a feladat, hogy megmagyarázzuk, miképpen működik egy mozgalom az adott társadalmi-politikai és kulturális feltételek között.

A „struktúrák kimennek az utcára” (Alain Touraine): előtérben a gazdaság és a társadalom

Az 1968-as mozgalmak alternatív marxista gondolkodásához persze közelebb állt a „strukturalista” megközelítés az osztálytársadalom antagonizmusaival, amelyek szerintük átalakulnak ugyan, de el nem tűnnek. A strukturalista megközelítések mára eltávolodnak a hagyományos determinisztikus koncepcióktól, azonban még mindig a kapitalizmus és az osztályellentétek a mozgalmi dinamika motorjai számukra. Negyvenéves évfordulós írásában *Zizek* a kapitalizmus új antagonizmusait a környezeti katasztrófa veszélyében, a

Fotó/Gönczö Viktor

műszaki-tudományos fejlődés implikációiban (például biogenetika), az új apartheidben vagy a különleges közjavak magánosításában keresi (Zizek 2009:134). A mozgalmunkutásban bekövetkezett az új baloldali, osztályszemléletű, illetve az amerikai társadalomtudományi szemlélet dominanciáján alapuló iskolák elkülönülése a hetvenes évektől. Ezt jól szemléltetette a *Nemzetközi Szociológiai Társaságon* belül kialakult kutatócsoportok ket-tőssége: egyik a társadalmi osztályok és mozgalmak, a másik pedig az amerikai irányza-tokat követő szociológiai-szociálpszichológiai megközelítés hívei, akik régóta két külön moz-galomkutató szekciót alkotnak. Mára már ez a különbség szerintem nagymértékben relativálódott, de a szervezeti szakadás továbböröklődik, és megjelenik például a mozga-lomkutatással foglalkozó folyóiratok irányvonalában is, ahol az aktivistákhoz kapcsolódó és a „tisztá akadémiai” orgánumok elkülönülése az új alapításúak körében is megmarad. (A *Social Movement Studies* az akadémiai, az *Interface* pedig marxizáló-aktivista folyóirat.)

Érdekes kölcsönhatás áll fenn a mozgalmunkutatás és 1968 mozgalmi között. Sok elemzőjük kiemeli, hogy hatásukra tömegessé váltak a társadalomtudományi képzések a nyugati társadalmakban, és ehhez új problémaérzékenység járult, valamint nem utolsó-sorban az 1968 körül politikailag elkötelezett generációból került ki az új szemléletű tár-sadalomtudományi oktatás és kutatás vezető garnitúrája. Ez a 68-as mozgalmakra kriti-kus konzervatívként reagáló gondolkodók és tudósok körében elterjedt ama tézisnek vált az alapjává, hogy a 68-as generáció „megcsinálta magának a karriert” elfoglalva és kisajátítva magának az egyetemeket és a társadalomtudományi kutatóintézeteket, hogy azután majd innét alakítsa át a társadalmat a saját képére, például az általános és a középiskolai oktatás vagy a művészetek közvetítésével.

Ehhez járult azután az „intézményeken belüli hosszú menetelés” – Mao Ce-Tung kommunista hadseregének hosszú menetelésére céloz ez az utóbbi megfogalmazás – bizonyos sikereire, nemzeti és nemzetközi vezető politikai és társadalmi pozíciók elnyeré-sére irányuló stratégiára támaszkodva kialakuló „68-as összeesküvés-elmélet”, amelyet a jobboldali politikusok és társadalomkutatók előszeretetté emlegetnek Németország-ban és Európa-szerte egyaránt. Kétségtelen, hogy fennállt az affinitás bizonyos, talán új baloldali társadalmi-politikai elkötelezettség és a megújuló mozgalmunkutatás között az USA-ban és Nyugat-Európában egyaránt. Azonban a hagyományos neomarxista keret gyorsan szűknek bizonyult, és azt más típusú, a civil társadalmi aktivizmusra, új liberaliz-musra, az ökológiai és a szociális problémamegoldásra irányuló keretek váltották fel, pél-dául a zöld pártok szellemi műhelyeiben, de a megújuló szociális szakmákban és társada-lomtudományokban egyaránt.

A francia *Alain Touraine* a hatvanas évektől kezdve dolgozik általános társadalomel-méletén, amelyben központi helyet foglal el a társadalmi mozgalom kategóriája. Ő maga épp Nanterre-ben, a diákmozgalom egyik első megnyilvánulásainak helyén és idején dol-gozott. Közéleti szerepet játszott 1968-ban és azóta is. A posztindusztriális társadalomról kialakított elmélete (Cohen–Arato 1994:517–518) és szociológiájának módszertana és kutatási gyakorlata egyaránt kötődik akkori mozgalmelményéhez. Ma is aktív kutató és közéleti szereplő, írásai az ökológiai mozgalomról, a lengyel Szolidaritásról nagy hatással bírnak, és tanítványainak, iskolájának hatása nem csak Franciaországban jelentős.

Touraine korai munkássága a születőben levő új, posztindusztriális társadalomtípus kialakulásának problémáira és mozgalmaira orientált (Touraine 1971; Touraine–Dreitzel–Moscovici 1976; Touraine et al. 1982). Touraine szerint a mozgalmak az osztályharc gyakorlatát jelentik, amelyben a klasszikus marxi elmélethez hasonlóan a kiemelt történeti konfliktusok a kor formálói. A diákmozgalmakról megjelent elemzésében azokat történeti fordulópontnak tekintette, olyan konfliktusok kibontásának, amelyeket a társadalom hosszú távú, strukturális fejlődési tendenciái alapoztak meg. Az új történeti periódus a technokratikus vagy a programozott társadalomba való átmenet. Később a posztindusztriális társadalom sajátosan értelmezett koncepcióját alkotta meg, amelyet Marxnak az ipari kapitalizmusról kialakított elméletével állított szembe. A mozgalmakutatást az új társadalom megszületésének egyfajta „bábáskodásaként” értelmezte. A hetvenes években és azóta Touraine kutatócsoportja az előzetesen kialakított elméleti hipotézisek és módszer alapján az új társadalmi mozgalmak egész sorának (szeparatisták, diákok, nők, atomenergia-ellenesek stb.) elemzését végezte el, melyek eredményeit önálló monográfiák foglalják össze. Mind az elmélet, mind a kutatási eredmények rendkívül figyelemre méltóak, ám elemzésük messze túlmutatna a jelen munka keretein. Itt csupán Touraine szubsztantív elméletétől és a kutatások tartalmi kérdéseitől elvonatkoztatva a kutatás módszerét, a szociológiai intervenciót mutatom be röviden, amely jelentős újítást jelent a korábbi mozgalmakutatások módszereihez képest, és nagyon sok vitát váltott ki.

Touraine, *Barthes és Foucault*, valamint más alternatív tudománykritikák nyomán úgy véli, hogy ma az értelmiségi, a kutató nem léphet fel a hagyományos, a társadalmi valóság feletti uralom viszonyait hordozó megismerő szerepben. *„Az intervenció módszerének lényege abban áll, hogy az elemzők és az elemzendők viszonyát újradefiniálja. Az utóbbiak nem kutatási tárgyai az intervenciónak, hanem meghallgatják reflexióikat és orientációs kísérleteiket. Mindenekelőtt a kutató is a terület részévé lesz, amelyet kutat, amennyiben e területen a küzdelem legmagasabb értelmét képviseli. Az intervenció sem az elkötelezett szociológia sajátos formája, sem nem csoportdinamikai technika.”* (Touraine et al. 1982:329)

A szociológiai intervenció módszerének kidolgozásához és alkalmazásához Touraine-nak a modern társadalmi mozgalmak jellegzetességeivel kapcsolatos állásfoglalása adja a motivációt. A társadalomelméletet cselekvéselméletként kell kiépíteni, a társadalmi valóságot nem szabad 'rendszerre' vagy 'viszonyokká' fetisizálni. A társadalmi cselekvés dinamikus elemei, a társadalmi mozgalmak vizsgálatához ezért az elemzők és a valóság, az elmélet és a mozgalom összekapcsolására van szükség. Minden új társadalomtípus kialakulása egy mozgalmi alapkonfliktushoz kötődik, így a társadalmi mozgalom az új társadalom képviselője, a régin belül. Ez különíti el a kollektív cselekvés 'alacsonyabb' fokozataitól, a kollektív magatartástól és a társadalmi küzdelemtől. A szociológiai intervenció a reális konfliktusok résztvevőit hozzásegíti a kollektív cselekvés jellegének és értelmének tudatosításához, a társadalmi mozgalom, mint a kollektív magatartásnál és a társadalmi harcnál magasabb rendű cselekvésforma felismeréséhez. *„A szociológiai intervenció a társadalmi mozgalmak elméletének gyakorlati megvalósítása. Arra irányul, hogy egy küzdelem különféle jelentési szintjeit egymástól elválasztva a társadalmi mozgalom jelenlétét*

megmutassa, és a küzdelemnek arra a képességére kérdezzen rá, hogy ezt a legmagasabb lehetséges jelentést átfogja, és kialakítsa az ennek a jelentési szintnek megfelelő szervezett cselekvést. ... A szociológiai intervenció módszere mindenekelőtt abban áll, hogy a kollektív magatartást annak a társadalmi mozgalomnak az álláspontjáról kérdezi, amely feltehetőleg jelen van benne.” (Touraine et al. 1982:319)

A szociológiai intervencióban az aktorok, a cselekvők és az elemző sajátos kapcsolat-teremtése jön létre. Ennek célja:

- Az aktív cselekvők csoportját a kollektív cselekvés folyamatában kell tanulmányozni,
- A mozgalom önelemzését kell elindítani, hogy saját cselekvésének értelmét keresse,
- Hipotézist kell alkotni a legérettebb mozgalmi cselekvés alapján,
- A csoport végül cselekvésében 'bírálja felül' a kutatási hipotézist, azaz a kutatás fázisa után visszatér a cselekvéshez (ún. 'permanens szociológia').

Hogyan zajlik, és milyen fázisokon megy keresztül a szociológiai intervenció?

1. *Diszkussziók.* A társadalmi mozgalom tagjaiból képzett kis csoportok (körülbelül tíz fő) az általuk kiválasztott partnerekkel; szövetségesekkel, ellenségekkel, szakértőkkel, politikusokkal stb. folytatnak vitákat, dialógusokat. Ennek során megfogalmazódnak, kikristályosodnak a konfliktus alapvonalai a külső ellenségekkel szemben, illetve a mozgalom különféle irányzatai között.

2. *Önelemzés.* Ez már megindul az előző fázisban. Most a kutatók zárt ülésen arra bírálják a csoportot, hogy cselekvésük feltételeit és értelmét saját maguk elemezzék.

3. *Konverzió.* A kutató ismerteti a társadalmi mozgalom, a konfliktus jellegéről alkotott hipotéziseit a csoporttal, azaz saját véleménye szerint értelmezi cselekvéseiket. Célja az, hogy elfogadtassa velük ezt az értelmezést. Ez az elfogadók és elutasítók éles ellentéte következtében negatív eredményre, a csoport felbomlására, *inverzióra* is vezethet.

4. *Permanens szociológia.* Miután bizonyos idő múlva a kutatók az intervenció első végkövetkeztetéseit kidolgozták, megvitatják azt a csoport résztvevőivel, melynek során az a fő kérdés, hogy mennyiben képesek a cselekvők az elemzés eredményét akcióprogrammá változtatni. Az elemzést így a cselekvés vizsgálja fölül, amely az elemzés során változásokon megy keresztül.

A kutató egyszerre neutrális és résztvevő ebben a folyamatban. „*A kutató először egyedül dolgozik, majd a cselekvőkkel együtt. Ehhez egy mesterséges szituációt kell teremteni, amelyben a cselekvők nem a szituációra reagálnak, és nem a kutató kérdéseit válaszolják meg, hanem nyílt vitában más társadalmi cselekvőkkel, önálló reflexióban, vagy a kutatóval folytatott dialógusban fedezik fel, hogy miféle munkát végeznek is ők valójában. Így egyre inkább tudatosodhat bennük az a cselekvési momentum, amely mint társadalmi mozgalom elrejtőzik a kollektív cselekvésben és a harcban. A cselekvők ilyen elemzése lehetséges, mivel egy cselekvés értelme és a cselekvők tudata sosem teljesen különül el egymástól. Az önelemzés azonban tökéletlen marad, mivel egy cselekvő sosem válhat teljesen elemzővé – nem lehet egyszerre bíró és ügyfél ... De az önelemzés közeledhet a kutató elemzéséhez, aki abban a kísérletben, hogy a konfliktustól a legmesszemenőbb jelentést kéri számon, a cselekvőhöz közelít. A cselekvők önelemzésé-*

Fotó/Gönczö Viktor

nek és a kutató aktív intervenciójának ebben az együttes játékában ennek a módszernek a céljai, eljárása és nehézségei különösen világossá lesznek.” (Touraine 1983:104)

Touraine megközelítése érdekesen ötvözi a makro- és mikrostrukturális szemléletmódot. Míg a kutatási hipotézisek a makrostrukturális elmélet keretei közé ágyazódnak, a szociológiai intervenció során a cselekvők 'életvilágával', saját cselekvésértelmezésével konfrontálják azt. Az egyik probléma éppen ennek a konfrontációnak a túl direkt volta: a makrostrukturális hipotézist a mikrostrukturális gyakorlat próbájának vetik alá. Touraine munkáiban hangsúlyozottan háttérbe szorul a szervezeti és az ideológiai aspektus. Az osztársadalmi viszonyrendszert a szociológiai intervenció révén a mikrostrukturálával 'konfrontálva' kiváltott életvilágbeli, kommunikatív hatások kerülnek előtérbe. Problematikus, hogy Touraine és követői az intervenciók módszert mintegy 'rátukmálni' igyekeznek a kortárs társadalmi mozgalmakra, korrigálva azzal identitásukat.

A szociológiai intervenciók módszer érdekes és ellentmondásos. A társadalmi mozgalom és a társadalomkutatás, a társadalmi gyakorlat és a társadalmi tudás, a gyakorlat és az elmélet viszonyának klasszikus elméleti-metodológiai problémái, ellentmondásai vetődnek fel itt – végletesen kiélezett formában. Hol ér véget és meddig tart a tudomány illetékessége és szerepe a társadalmi valóságban? Mikor megy át és átmehet-e saját identitását megőrizve a valóság befolyásolásába és alakításába? Mi, és mi lehet a tudományos és a hétköznapi értékek, kategóriák egymáshoz való viszonya? Touraine-t többen és joggal bírálták az intervenciók módszerben rejlő „szociológiai leninizmusáért”, „evangelizációs” törekvéseért, „misszionárius” elhivatottságáért, amely a társadalomban létező konfliktusokat az előzetes elméleti megfontolások révén kívánja a tudatosítás és aktivitás magasabb szintjéhez vezetni. Azonban a módszer problematikussága mellett nemcsak egyedülállóan eredeti és érdekes kutatási eredményeket produkált korunk társadalmi mozgalmairól, hanem a társadalmi mozgalmak kutatásának fontos elméleti-módszertani kérdéseit is fölvetette.

A forradalomnak vége – mi győztünk (Ronald Inglehart): a kultúra és az értékek

A 1968-cal meginduló új mozgalmak társadalmi bázisát, hatásmechanizmusát, távlati eredményeit klasszikusan körülíró elemzés volt Ronald Inglehart munkája a „*Csendes forradalom. Változó értékek és politikai stílusok a nyugati társadalomban*” (1977). Inglehart adta az egyik, leginkább meggyőző megalapozását a posztmodern társadalomelméleteknek a posztmaterializmus tézisének felállításával. A 68-asok alternatív értelmezései, az ökológiai mozgalmak társadalomképe és a globalizáció kritikus és ellenző mozgalmak modelljei ott érintkeznek, ahol „van alternatíva a nyugati társadalmak számára, sőt az magában ezeknek a társadalmaknak a fejlődésében gyökerezik” logikáját különbözőképpen, de a mozgalmak szája íze szerint találják fel, amelyek ily módon az új társadalom csírái vagy az alternatív társadalmi változások hordozóivá lesznek, mint Jürgen Habermas kommunikatív cselekvéseméletében (Cohen–Arato 1994:527–530).

Mit mutattak Inglehartnak a tények, és mit állapított meg a szociológiai értelmezés-értékelés? A fenti elméletcsokor más elemzőihez hasonlóan az új ciklus lineáris elméletét alkotta meg. A nyugati társadalmak átalakulása a Maslow-féle szükséglet és értékhierarchia értelmezés alapján a materiálisról a posztmateriális társadalomra való átmenetet jelenti. A két világháború között, alatt és után szocializálódott nemzedékek az anyagi és a politikai biztonság társadalmát építik, szemben a szűkösséggel és a világpolitikai bizonytalansággal és veszéllyel. Azok, akik a jóléti államok és stabil demokráciák világában szocializálódnak már készen kapják az anyagi és politikai biztonságot. Nekik a posztmaterializmus, annak ökológiai, kísérletező közösségi, politikai részvételi értékei az irányadóak. Az új generáció pedig leváltja a régit, és ezzel lezajlik a „csendes forradalom”, átalakul a politika, kultúra és társadalom. Egyszer csak békésen győz ez az átalakulás, amelynek aktív hordozói az új típusú mozgalmak, az egyre tiltakozóbb kedvű, a látványos akciókat és a polgári engedetlenséget alkalmazó közösségek hálózatai. Hasonlóan Charles A. Reich „Amerika kizöldül” (1970) avagy Theodore Roszak „Az ellenkultúra születése. Reflexiók a technokratikus társadalomról és ifjú ellenzékéről” (1968) téziseihez, az evolúció hordozója az ifjúság ellenkultúrája, melynek elterjedése, diffúziója ellenállhatatlan. Ahogy Reich (1970) fogalmaz az „első számú bestseller” borítóján: „Forradalom jön. Nem olyan, mint a múlt forradalmi. Az egyénből és a kultúrából indul ki, és a politikai rendszert csak lezárásképpen alakítja át. Nem lesz szüksége erőszakra, és nem lehet neki erőszakkal gátat vetni. Ez az új generáció forradalma.”

Nyilván az Inglehart-féle elemzés 482 oldalon 76 táblázattal és 19 ábrával differenciáltabb társadalomtudományi modellt képvisel, ám sok indikátora és következtetése köti a 68-as mozgalmak „ideológiájához” és társadalomelméletéhez. A társadalmi változás következő tényezőire épít: technológiai innováció, amely a foglalkoztatási struktúrát a posztindusztriális társadalomra váltó alapja, robbanásszerű gazdasági növekedés, az oktatási rendszerben eltöltött életszakasz meghosszabbodása, tömegkommunikáció átalakulása, az elkülönülő életkori tapasztalat élményei. Ezek az egyént és a kultúrát változtatják meg, a politikai témákat, a részvételi formákat, a politika társadalmi alapjait, az intézmények támogatottságát (*support*), a politikai stílust.

Inglehart egyébként készségesen referál a 68-as gyökerekre, vezérmotívumokra: „A kései hatvanas évek látványos eseményei olyan elméleti írásokat inspiráltak, mint Herbert Marcuse munkái, és Charles Reich lírikus írásai, amelyek táplálták a média figyelmét. Az üzenet nagyjából a következő volt: Amerika saját Kulturális Forradalmához közeledik. 1973-ra azonban a Forradalom megghiúsult. Nixon 1972-es nagyszabású választási győzelme után a média proklamálta, hogy az ellenkultúra halott, sőt korábban sem ért tovább a campusok kerítéseinél... Azonban a média tévedett, épp ugyanazon okoknál fogva, amelyek korábban a Forradalom túlhangsúlyozásához vezettek: a dramatikus és a szenzációs eseményekre koncentrált, anélkül, hogy az alapul fekvő folyamatokat elemezte volna.” (Inglehart 1977:17)

„Az attitűdök és az értékrendek kvantitatív elemzése szelíd olvasmánynak tűnik a politikai válságokról készült beszámolókhöz képest, azonban megadja a hiányzó kiegészítést, amely hozzásegíthet minket a hosszabb távú folyamatok megértéséhez. Ebben a

könyvben közvélemény-kutatások adatait használjuk fel a politikai változás realiztikusabb értelmezésének érdekében. Az 1970-es évek nemzetközi felmérések adatai alapján jóval higgadtabb értékelését adhatjuk a kulturális változásnak, mint amelyet a korszak médiájából származó benyomások sugallanak. Azonban éppen ezek az adatok mutatják meg azt, hogy valóban alapvető változás zajlik a társadalmak politikai életében a nyugati világban. ... ezek a változások olyan alapvető jellegűek, hogy Csendes Forradalomról beszélhetünk.” (Inglehart 1977:17)

Inglehart azóta sok könyvben és tanulmányban fogalmazta újra eredeti téziseit a viták hatására. Azonban a poszt-elméletek egyik zászlóshajóját szerelte fel, amelyet széles körben értelmezett és használt mind a 68-as mozgalmak, mint a nyolcvanas évek alternatív mozgalmainak a kutatása. A posztmaterializmus tézis a progresszió és az evolúció összekapcsolását az „értéksemleres” generációs változással azonosította, és elvágtta a köldökzsinór maradványait a marxi osztály- és osztályantagonizmus-elmélettől, amelyet az új baloldal társadalmon belüli és társadalmak, régiók közötti marginalizációs és dependencia viszonyokkal azonosított. Fontos eleme volt Reich és Roszak nem szakközönség számára megírt elméleteihez hasonlóan az erőszakmentes, mintegy automatikus, evolutív társadalmi változás hangsúlyozása, amellyel az új forradalom, mint Kulturális Forradalom elválik a korábbi Politikai Forradalom elméletektől, legyenek azok akár erőszakosak, akár erőszakmentesek. Inglehart értékváltozási elmélete nagyban emlékeztet Cohen és Arató nagyhatású civiltársadalom-elméletének a mozgalmak dinamikájáról és a civil társadalom fejlődéséről megállapított kölcsönhatási tézisére. Cohen és Arató a civil társadalom és a mozgalmak dinamikájának összefüggését abba látják, hogy „a társadalmi mozgalmak sikerét a civil társadalomban nem bizonyos kitűzött célok tartalmi elérésében/beteljesítésében kell keresni, hanem inkább azoknak az értékeknek, normáknak és intézményeknek a demokratizálásában, amelyek a politikai kultúrában gyökereznek. Ez a fejlődés nem egy meghatározott mozgalom vagy szervezet állandó fennmaradását jelenti, hanem a mozgalmi formáknak, szerepeknek, mint az önmagát demokratizáló civil társadalomnak a normális elemeit.” (Cohen–Arató 1994:562)

Hogyan áll ma a civil társadalom és a mozgalmak helyzete, honnét nézünk ma vissza 1968-ra?

Ha a forradalom csendes, akkor hogyan lehet észrevenni, hogy vége van, és hogy ki győzött? Az 1968-as mozgalmak, a későbbi alternatív mozgalmak, a feminizmus, az ökológiai mozgalom egyaránt széles kulturális, társadalmi, politikai hatásmechanizmusokat váltottak ki a nyugati társadalmakban. 1988 körül már arról folytak a viták, hogy nem éppen „túlgyőzték-e” magukat bizonyos mozgalmak és az ellenkultúrák, amelyek átfomálták a kultúrát és óriási hatást gyakoroltak a művészetekre, mint például a feminizmus vagy az alternatív szexuális identitások mozgalmi, amelyek a társadalmi együttélés formáit változtatták meg, avagy az oktatási rendszert átformáló diákmozgalmak, illetve az ökológiai mozgalom a környezeti tudatosságot, gazdálkodást, életvitelt kiterjesztő hatásaival?

Fotó/Gönczö Viktor

A globalizáció-kritikus mozgalmak azonban felhívták a figyelmet arra, hogy a világ globálisan integrált, de végtelenül összetett, és időben a párhuzamosan együtt élő, azonban más időskiban és fejlődésben mozgó kultúrák együttese. A feminizmus és a „*gay liberation*” akár győztesnek tekinthetőek a globalizált nagyvárosi kultúrákra építő poszt-indusztriális társadalmakban, de otthontalanok több nagy világvallás uralta régióban. A posztmaterialista kultúra győzhetett bizonyos nyugati kultúrákban és a globális média révén mindenütt jelen van, de az ínségek és válságok sújtotta világrészek és országok egyre messzebb kerülnek tőle.

Posztmodern és modernizálódott premodern kultúrák és társadalmak élnek együtt a világ nagyvárosaiban a fejlett országok felé irányuló makro méretű és többgenerációs migrációs hullámok révén, így tehát a globális civil társadalom központjaiban megtalálhatjuk a csak felületileg, kifelé modernizálódott, akár törzsi akár más módon befelé és kibocsátó kultúráik felé orientálódott közösségeket. Továbbá aligha kerülheti el a figyelmet az sem, hogy Kína, Oroszország, Észak-Korea, Kuba esetében kommunista, másutt pedig, Ázsia, Afrika vagy Dél-Amerika posztkolonialista kultúráinak hibrid és autoriter rendszereiben élő polgárok számára a posztmateriális és posztmodern mozgalmak csupán csak médiaeseményekként jelennek meg, vagy a világhálón zajló kiberaktivizmusként állnak rendelkezésre.

Inglehart tézise, a posztmaterializmus tézis megfogalmazásában csupán a Nyugat társadalmi számára volt érvényes, korábban sokat vitatták, például a Japánban sajátosan érvényesülő mintáit, azonban a globalizálódó világban és az új típusú gazdasági válságokkal még a Nyugat centrumaiban is korlátozottá vált az érvényessége. Globálisan pedig demográfiailag a széles értelemben vett Nyugat társadalmainak népességszáma visszaszorulóban van az anyagi és politikai biztonságot nélkülöző, hibrid vagy autoriter rendszerekben élő, gyorsan szaporodó afrikai és ázsiai népességhez viszonyítva. Globális hatásról beszélhetünk tehát az elmúlt fél évszázad 68-cal meginduló progresszív sorozatának, ciklusainak eredményeképpen. Azonban globális győzelemről aligha, és bőven lehetne elemezni a demokrácia és a civil társadalom pozícióját világszerte meggyengítő, a demokráciákban érvényesülő populista, bezárkózó, sőt akár a civil társadalom szerepét gyengítő antidemokratikus és hibridizációs tendenciákat (például a Bertelsmann Transformation index vagy a Freedom House aktuális jelentéseinek tükrében), amelyek az ötvenedik évfordulót valamennyire beárnyékolják.

A mai kritikai társadalomelméletek képe 1968-ról és mozgalmairól

A volt „keleti blokk” országai számára a globalizációs-demokratizálódási sokk nem elsődlegesen 1968-ból, hanem az 1989-es rendszerváltások fordulatából eredeztethető, és tulajdonképpen ekkortól, a demokratizálódás kezdeteitől beszélhetünk a civil társadalom felszabadulásáról és a mozgalmi szektor, valamint a tiltakozási kultúra kibontakozásáról. A kutatás többször nekifutott az 1968-as és az 1989-es cezúrák problémáinak és azok egymásra vetülésének, kölcsönös kapcsolatrendszerük problémájának. Mivel mind-

két mozgalmi cezúra széles és globális jelentőségű, valamint igen nagymértékben inter-regionális, regionális és intraregionális jellegű, kapcsolódásuk és kölcsönhatásuk vitathatatlan, ám komplex összefüggésrendszerben jelenik meg. Magyarországon éppen tíz évvel ezelőtt produktív volt az évforduló az elméleti viták szempontjából, eredményeiből néhány gondolatot emelnék itt ki, amelyek szerintem ma is jelentőséggel bírnak.

Vajda Mihály filozófus *„1968: vég és kezdet”* című írása emeli ki az egyik negyvenedik évfordulás kötetben már írása címében, hogy az 1968-as mozgalmakat egy korszak lezárásaként és egy újabb bevezetőiként értelmezi (Vajda 2008). Heller Ágnesnek (1998) a tíz évvel azelőtti megemlékezési hullámban megjelent írásához hasonlóan, a modernitás lezárásaként és a posztmodernitás bevezetőiként mutatja be ezeket. A nagy utópikus koncepciók mozgatta mozgalmak, a nagy ideológiák, univerzalisztikus eszmék utolsó megjelenítői a 68-as mozgalmak, amelyeket a pragmatikus, projekthez kötött, a mindennapi életet megváltoztató mozgalmi hullámok követnek. Heller (1998) úgy látja, hogy a 68-as mozgalmak kettős természetűek, megvannak még bennük a hagyományos baloldali elemek, úgymint a forradalmi osztály, az antagonisztikus konfliktus, a párt és az állam meghódításának mítoszai, de ezek ellentétben állnak a mindennapok kulturális forradalmát, a nemek közötti viszonyokat, a test megjelenítését, a családi viszonyokat, az összes tekintélyelvű viszonyrendszert, a munkahelyet, az iskolát átalakító célokkal.

Vajda ezt így fogalmazza meg: *„68 mozgalmaiban mást is láthatunk, mint a modernitás projektumát tökélyre vinni kívánó, az ésszerű belátásra épülő társadalmat megvalósítani kívánó ‘modernista’ mozgalmak utolsó nagy hullámát. A 68-as mozgalmak ... magukban hordozták újfajta, ha tetszik ‘posztmodern’ típusú mozgalmak csíráit. Olyan mozgalmakét, amelyek minden további nélkül tudomásul veszik a ‘fennálló’ szerveződésmódjait: az egyéni kezdeményezés szabadságát, az ezen alapuló ‘elidegenült’ társadalmi viszonyokat teremtő gazdálkodást, a politikai demokrácia ‘elidegenedett’ reprezentatív módjait. Ezen szerveződési kereteken belül kívánják az életvilágot: a mindennapi életet, a társadalmi nyilvánosságot, a kultúrát a szó szűkebb értelmében, egyszóval a szó tágabb értelmében vett társadalmi kultúrát megváltoztatni. Gondolok itt olyanokra, mint az ökológiai mozgalmak, a nőmozgalom, a szexuális meg faji-nemzeti kisebbségek mozgalmai stb. Mozgalmak, amelyek nemcsak egyetlen, jóllehet komplex célt tűznek ki maguk elé, hanem amelyek abból indulnak ki, hogy e célok, ha talán egészében nem is ... de nagyjából és egészében megvalósíthatók anélkül is, hogy mindent fenekestül felforgatnának.”* (Vajda 2008:24)

Kovács András filozófus-szociológus egy tíz év előtt megjelent, *„Volt-e magyar 68?”* című írásában számba veszi a 68-as mozgalmak értelmezésére tett kísérleteket, amelyekben belül hét típust azonosított (Kovács 2008:198–201):

1. *„A modernizációs folyamat kikényszerítése és beteljesítése... modernizációs deficitet szüntetett meg, és megteremtette az új középosztály létrejöttének lehetőségét.”*
2. *„Funkciója tulajdonképpen demokratikus deficitek kiküszöbölése volt, amelyek a liberális parlamenti demokrácia intézményrendszerének normális működéséből fakadnak, de ezek kiküszöbölésére ez az intézményrendszer önmagában nem alkalmas.”*

3. „A modernitás radikális kritikáját jelentette ... és kimunkálta a posztindusztriális értékeket, illetve ezeket a gazdaság, a társadalom és a politika középpontjába állította.”
4. „Alapjaiban a köznapi étellel kapcsolatos normákat és az életvitelt alakította át radikális módon, illetve általánosan elfogadottá tette a már korábban létező, de addig deviánsnak, marginálisnak tekintett életformákat.”
5. „Új szociális érzékenység kialakítása ... Eszerint a szegények, a migráns kisebbségek, a pszichiátriai betegek, a fogyatékosok és más stigmatizált, illetve marginalizált csoportok problémái iránti érzékenység megteremtése, politikai ügygé tétele lenne '68 legfontosabb hozadéka.”
6. „'68-nak köszönhető az etnikai és kulturális sokféleség iránti tolerancia kialakítása, a kisebbségi kultúrák megértésére és teljes jogú elismerésére irányuló politikai törekvések és módszerek kidolgozása, olyan intézményes formák kialakítása a politika nagy intézményrendszerén belül, amelyek lehetővé teszik a kisebbségek kulturális jelenlétét, kollektív és egyéni jogainak érvényesítését. Mindez teljes szemléletmód-változást követelt a kulturális, a faji és az etnikai kisebbségekkel kapcsolatosan.”
7. „'68 nem volt más, mint egy súlyos generációs konfliktus kihordása.”

Slavoj Žizek, szlovén filozófus, szociológus hangsúlyozza a 68-értelmezések és emlékezések ideológiai-politikai konfliktusokat hordozó jellegét, és a bennük megjelenő hegemoniatörekvést (Žizek 2009). A radikális és a konzervatív mást és mást lát bennük, egyikük a forradalmat, a másik az értelmetlen erőszakot. Ugyanő érdekesen hasonlítja össze 1968-at és 1989-et, mint más és más társadalom- és politikafelfogások és -értelmezések fordulópontjait:

„A '68-as májusi megmozdulás politikailag elbukott (a kapitalizmus győztesen viszatért) és egyúttal nyert társadalmilag (kisajátítva a társadalmi 'pluszok' jelentős részét: szexuális forradalom, új egyéni szabadságjogok, a nők helyzetének javulása, de ugyanakkor megjelentek az autoritás és dominancia új, posztpatriarchális formái is.) A '89-es antikommunista forradalom nyert politikailag (a kommunizmus megbukott), de veszített társadalmilag (az új posztkommunista társadalmak a vadkapitalizmus és a nacionalizmus keverékével nem éppen azok, amelyekért az egykori ellenzékiek harcoltak). Azok, akik egyfajta 'hidat' keresnek a két ellentétes irányú mozgás között (a '68-as antikapitalista volt, és kritizálta a parlamentáris demokráciát, míg '89 éppen az utóbbiért szállt síkra) rendszerint rámutatnak arra, hogy mindkettő osztja a liberálisok elkötelezettségét az egyéni szabadság és a kreativitás iránt a társadalmi korlátozás és elnyomás minden formájával szemben. ... ('68-at ugyanis gyorsan kisajátította az uralgó ideológia, így végső utóhatása nem a kapitalizmus megdöntése lett, hanem a kapitalista 'szabad világ' ellenségének, a 'létező szocializmusnak' a bukása.)” (Žizek 2009:124)

Új problematikák és tematikák jelentek meg a 68-as mozgalmakkal, és a tiltakozási hullám lecsengése szintén új civil társadalmi, mozgalmi mobilizációkban testesült meg. Erre utalnak Vajda és Heller idézett mondatai, amikor a „posztmodern mozgalmak” elindulásáról beszélnek, amelyek felváltják a „modernitás” mozgalmait, a hagyományos polgári, liberális és a szocialista mozgalmakat, és pedig oly módon, hogy megőrzik a

Fotó/Gönczö Viktor

szociális és liberális értékek hagyományait, de új tematikát, szervezeti formát, értékeket társítanak velük, az ökológiai, a feminista, az ellenkulturális stb. mozgalmakban. Az elmúlt ötven év mozgalmi hullámai mind a 68-as mozgalmak örökségéből táplálkoznak, innét indulnak, ám világos oksági, kauzális kapcsolatokat nehezen lehetne azonosítani.

Vitathatatlan, hogy az 1968-as mozgalmak hagyománya ma ugyancsak megosztó tényező. Meg lehet úgy írni a 20. század történetét, akár konzervatív, akár dogmatikus marxista módon, hogy káros, haszontalan, vagy épp csak egy kicsit hasznos idiotáknak nyilvánítjuk mindazt, amelyet abban ez a mozgalmi hullám képviselt. De úgy is értelmezhetjük azt, mint az igazi, és nem a Mao Ce-Tung-féle kulturális forradalmat, amely átalakította a családot, a párkapcsolatokat, az értékeket, a szimbólumokat globális univerzumát, újraértelmezte az életmódot. A román származású *Aurelian Craiut* „*Politikailag gondolkodva. Raymond Aron és az 1968-as francia forradalom*” című kitűnő tanulmánya szerint Aronnak egy igen fontos „esemény” volt a francia 68-as mozgalom és válság. Craiut (2011) szerint Aron Tocqueville-hez hasonlóan értelmezte saját feladatát, szerepét – aki a francia 1848-as forradalomról írta meg emlékiratait –, igyekezett a forradalom problematikáját és annak elemeit számba venni, és fő iránya nem a diákság problémáinak értelmezése, hanem a nemzetivé terebélyesedett politikai válság komplex, több síkú elemzése volt. A francia politikai kultúrában a felkelés és forradalom, a mozgalmak központi szerepet töltenek be az 1789 óta ismétlődő ciklikus mozgalmi mobilizációk és válságok sorozata miatt.

Craiut szerint Aron úgy vélte, hogy Nyugat-Európa politikai kultúrái közül épp a francia tapasztalhatta meg leginkább a liberális rezsimek sebezhetőségét. Szerinte itt ismét a francia „forradalom-betegség” (Craiut 2011:107) nyilvánul meg, mint annyiszor a franciák történetében. Edmund Burke klasszikus elemzése nyomán bírálja a francia értelmiségi szubkultúra „felforgató” karakterét. Ezért válik szerinte Franciaországban a racionális politikai vita helyett sok új téma az „utca politizálásának”, a „barrikádosdinak” a részévé (Craiut 2011:107). Tocqueville nyomán pedig éppen a forradalmat kirobbantó okok között azonosítja az egyenlőségre való elkötelezettséget, az etatista bürokratizmust, amelyek az egyetemi diákságot a rendszer egésze elleni felkelésre provokálták.

A diákok tiltakozása nyomán kialakuló és egyre szélesedő politikai válságban Aron a francia extrémizmus iránti elkötelezettséget látja megjeleníteni, a radikális elutasításra való hajlamot, amelyet előtte több gondolkodó, például Edmund Burke vagy Raymond Aron is kritizált. A francia kommunisták szerinte relatíve közel állnak a moszkvai „gazdáikhoz” és részesei a francia parlamentarizmusellenességnek, amely általánosabb probléma, az egyébként szerinte a politikai rendszer egésze számára nem elhanyagolható, a francia kommunista politikai szubkultúrán túli problémakörnek (Craiut 2011).

Aron szociológiatörténetében Montesquieu és Tocqueville az a két francia gondolkodó, akik a „politikai mértékletesség” hívei és az absztrakt „politikai extrémizmus” elutasítói. Montesquieu az angol alkotmány idealizált szellemisége, Tocqueville pedig az amerikai demokrácia ugyan nem idealizált, hanem általa világtendenciaként értelmezett trendje alapján állva alkotják meg politikaelméletüket. Aron elemzései szerves kapcsolatot

dokumentálnak 1968 forradalmi kihívása alapján a brit és a francia liberalizmus radikalizmus-kritikája között. Ebben az összefüggésben a két említett gondolkodón túl még *Benjamin Constant* 19. századi francia liberális gondolkodót említhetjük, aki az egyik alapvető munkájában az ógörög hagyományok Rousseau általi félreértelmezésének és aktualizálásának tekinti a közvetlen demokratikus modelleknek a brit képviseleti elvel való merev szembeállítását, amely a Rousseau-követő jakobinusok véres terrorjában érvényesült. Nos, ha a Montesquieu, Constant, Tocqueville brit–amerikai jellegű és a képviseleti parlamentáris modell iránti elkötelezettségű vonalát érvényesítjük az 1968-as mozgalmak értelmezésére, úgy szembe kerülünk a közvetlen demokrácia Rousseau-féle – és az 1968-as mozgalmak egy részében is elterjedt – mítoszával.

Karol Edward Soltan – az USA-beli Maryland Egyetem politológia és kormányzattan (governance), valamint jogász professzora, az ENSZ és az USAID vezetőjeként nemzetközi missziókat, megbízásokat ellátó szakértője – „*A hatvanas évek szellemének megosztottsága*” című tanulmánya mintegy vitatkozik „1968 szelleme”, mint viszonylagos egység tézisével, és módszertani szempontból nagyon fontos, hogy a dialógus- és konfliktuspartnerségként jellemezhető megosztottságot és vitát, kreatív kommunikációt állítja előtérbe és ezáltal 1968-at nem homogén, hanem osztott, belsőleg konfliktusos egységként jellemzi, a dialógusok sorozatának látja és láttatja, és nem egy homogén ideáltípusnak tekinti (Soltan 2011).

Ezt óriási előrelépésnek tartom, mert az 1968-as kultúrát és tartalmat nem utópikusan és szubkultúrában megjelenített kihívásként kezeli, hanem a társadalmi-politikai folyamat egyik dialogikus elemeként, amely ily módon kölcsönhatásban áll más irányzatokkal, azokkal egymást kölcsönösen gazdagíthatják konfliktusaik és kooperációik révén, és így nem epochális és történeti létezéssel áll előttünk 1968, hanem a fejlődés és alakulás és alakítás egyik szellemi, kulturális erőcentrumaként. Ilyen szerepet minden olyan mozgalom betölthet ebben a perspektívában, amely nem azonosul valamely követelés- és célrendszer rövid távú megvalósításával, hanem a valóság hosszú távú alakításával kíván foglalkozni. Nos, ez a két modell a szűkebb értelemben vett politikai mozgalmak és a hosszabb távú társadalmi mozgalmak tipologizálásának és megkülönböztethetőségének a lehetőségét hordozza, amely 1968 esetében is nagyon fontos.

Azt szeretném ezzel mondani, hogy 1968 egyszerre volt rövid távú politikai mozgalmak –például Franciaországban az ún. „Májusi” mozgalom, a maga konkrét politikai követeléseiivel, amely azután elbukott – és egyszerre volt – Franciaországban és sok helyen másutt is – a szélesen értelmezett civil társadalmi és kulturális változások előhírnöke, amelyek két emberöltő után megvalósulnak Franciaországban és másutt is; az emberi jogok új értelmezése, amely magában foglalja az azonos neműek házasságát, a szociális jogok kiterjesztését, a demokrácia új felfogását, Európa és a világ többi része közötti kapcsolatok nem-hierarchikus és kizsákmányoló, hanem kooperatív és szolidáris átalakítását.

Soltan nagyon eredeti elemzését nem tudjuk itt egészében rekapitulálni, ő a „kreatív emberi ágens” (*creative human agency*) bonyolult és érdekes koncepcióját vezeti be a 68-as szellemiségnek a megosztottságában is, a fejlődést segítő és annak dinamikáját

előre vivő jellegének leírására. Ehhez a társadalomelmélet, a demokráciáfelfogások (Soltan 2011) szintjén, a diskurzusok komplex kapcsolatrendszerként, sajátos dialogikus intézményes ágensként értelmezi a hatvanas évek üzenetét, mint „1968 megosztott és megosztó szellemét”. Maga a hatvanas évek önértelmezése is megosztott (Soltan 2011), azaz a liberalizmus és demokrácia újabb értelmezésével találkozhatunk benne, avagy a bolsevik típusú marxista-kommunista projekt valamilyen újabb kiadásával? Így fejezi be hihetetlenül kreatív és inspiráló, egyenesen magával ragadó és tartalmas írását:

„Ilyenek voltak a hatvanas évek: zavarosak, nem kellően artikuláltak, vadak és veszélyesek, telve orientáció nélküli idealizmussal, és mélységesen megosztottak. Azonban az előzmények és az utóhatások kontextusában értelmezve, az intenzív kulturális átalakulás periódusa voltak a »kreatív civil ágens« (a civil társadalom – Sz.M.) új projektjének kialakítása szempontjából. Részesei annak a lassan kialakuló válasznak, azoknak a szimptomáknak a kihívására, amelyeket Max Weber a modernitás 'vasketrecéként' (iron cage) azonosított.” (Soltan 2011:154)

Az ötvenedik évfordulón nyilván a viták újabb sorozata nyílik majd meg, befolyásolt és befolyásol az „itt és most”, azaz 2018, azaz, hogy éppen itt és most milyen társadalmi-politikai konstelláció uralkodik, és azon belül milyen szerepet töltenek be éppen a mozgalmak, a tiltakozások és a civil társadalom. A hermeneutikai „horizontok összeolvadása” zajlik ebben a folyamatban, a múlt mozgalmi tradíciója, amely igen összetett, illetve a jelen mozgalmainak állapota, ami ugyancsak nem egy egyszerű képlet, alakít ki valamiféle kapcsolatot egymással, amely a vélemények, értelmezések és visszaemlékezések azonosítható és egymással vitaközvetítő vezérfonalait alakítja ki majd.

Irodalom

- 1968 – alles nur Geschichte? (2008): Themenheft. *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, 21, (3)
- Cohen, Jean L.–Arato, Andrew (1994): *Civil Society and Political Theory*. Cambridge (Mass.)–London: The MIT Press.
- Constant, Benjamin (1997): *A régiek és a modernek szabadsága*. Budapest: Atlantisz.
- Craitut, Aurelian (2011): Thinking Politically: Raymond Aron and the Revolution of 1968 in France. In: Tismaneanu, Vladimir (ed.): *Promises of 1968. Crisis, Illusion and Utopia*. Budapest–New York: Central European University Press. 103–131.
- Frei, Norbert (2008): *1968. Diáklázadások és globális tiltakozások*. Budapest: Corvina.
- Gamson, William (1975): *The Strategy of Social Protest*. Homewood (Ill.) The Dorsey Press.
- Gamson, William (1992): *Talking Politics*. Cambridge–New York: Cambridge U.P.
- Gilcher-Holtey, Ingrid (1995): „Die Phantasie an die Macht” Mai 68 in Frankreich. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Gitlin, Todd (1980): *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left*. Indianapolis: Bobbs-Merill.
- Gitlin, Todd (1987): *The Sixties. Years of Hope, Days of Rage*. New York–Toronto: Bantam Books.
- Heller Ágnes (1998): 1968 prelúdium a posztmodernhez. *Magyar Lettre Internationale*, (30), 1–4.
- Hirschman, Albert O. (1982): *Shifting Involvements. Private Interest and Public Action*. Princeton: Princeton U.P.
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton U.P.
- Interface (2009): *A Journal for and about Social Movements*. 1, (1)
- Klimke, Martin (2010): *The Other Alliance: Student Protest in West Germany and the United States in the Global Sixties*. Princeton: Princeton U.P.

Fotó/Gönczö Viktor

- Klimke, Martin–Scharloth, Joiachim (Hrsg.) (2007): *Handbuch 1968 zur Kultur- und Mediengeschichte der Studentenbewegung*. Stuttgart–Weimar:Verlag J.B. Metzler.
- Klimke, Martin–Scharloth, Joiachim (eds.) (2008): *1968 in Europe. A History of Protest and Activism, 1956–1977*. New York–Houndmills:Palgrave Macmillan.
- Kovács András (2008): Volt-e magyar '68? In: Schmidt Mária (szerk.): *A dimenziók éve 1968. Nemzetközi konferencia a '68-as események negyvenedik évfordulója alkalmából*. Budapest:XXI. századi Intézet. 198–210.
- Kurlansky, Mark (2006): *1968. Egy év, amely felrázta a világot*. Budapest:HVG könyvek.
- McAdam, Doug (1995): „Initiator” and „Spin-off” Movements: Diffusion Processes in Protest Cycles. In: Traugott, Mark (ed.): *Repertoires and Cycles of Collective Action*. Durham–London:Duke U.P. 217–241.
- Melucci, Alberto (1989): *The Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Philadelphia:Temple U.P.
- Oberschall, Anthony (1993): The Decline of the 1960's Social Movements. In: Oberschall, Anthony: *Social Movements*. New Brunswick–London:Transaction Publ. 265–301.
- Reich, Charles A. (1970): *The Greening of America*. New York:Bantam Book–Random House Inc.
- Roszak, Theodore (1968): *The Making of a Counter Culture*. New York:Doubleday & Company.
- Rucht, Dieter (1991): *Research on Social Movements. The State of the Art in Western Europe and the USA*. Frankfurt am Main–Boulder (Co.):Campus Verlag–Westview Press.
- Social Movement Studies (2002): *A Journal on Social, Political and Cultural Protest*. 1., (1)
- Soltan, Karol Edward (2011): The Divided Spirit of the Sixties. In: Tismaneanu, Vladimir (ed.): *Promises of 1968. Crisis, Illusion and Utopia*. Budapest–New York:Central European University Press. 131–157.
- Szabó Máté (2001): *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás: történeti és összehasonlító perspektívában*. Budapest:Rejtjel.
- Tarrow, Sidney (1989): *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy 1965–1975*. Oxford:Clarendon Press.
- Tarrow, Sidney (1995): Cycles of Collective Action. In: Traugott, Mark (ed.): *Repertoires and Cycles of Collective Action*. Durham–London:Duke U.P. 89–117.
- Tarrow, Sidney (1998): Social Protest and Policy Reform: May 1968 and the Loi d'Orientation in France. In: Giugni, Marco G.–McAdam, Doug–Tilly, Charles (eds.): *From Contention to Democracy*. Lanham–Boulder–New York–Oxford:Rowman & Littlefield Publ. 31–56.
- The Sixties (2008): *A Journal of History, Politics and Culture*. 1., (1)
- Tismaneanu, Vladimir (ed.) (2011): *Promises of 1968. Crisis, Illusion and Utopia*. Budapest–New York:Central European University Press.
- Tocqueville, Alexis de (2011): *Emlékképek 1848-ról*. Budapest:Európa.
- Touraine, Alain (1971): *The Post-Industrial Society*. New York:Random House.
- Touraine, Alain (1983): Soziale Bewegungen: Spezialgebiet oder zentrales Problem soziologischer Analyse? In: Matthes, Joachim (Hrsg.): *Krise der Arbeitsgesellschaft?* Frankfurt am Main:Campus. 94–105.
- Touraine, Alain–Bartoli, Henri–Berger, Alain–Bobrowski, Czeslaw–Bodin, Louis–Cole, G.D.H.–Crozier, Michel–Lacroix, Jean–Rous, Jean–Rovan, Joseph–Sellier, François–Pichette, Henri (1982): *Die Antinukleare Prophetie*. Frankfurt am Main:Campus.
- Touraine, Alain–Dreitzel, Hans P.–Moscovici, Serge (1976): *Jenseits der Krise*. Frankfurt am Main:Syndikat.
- Vajda Mihály (2008): 1968: vég és kezdet. In: Barcsi Tamás–Szabó Gábor (szerk.): *68 kísértése. Írások az ellenkultúráról és örökségéről*. Budapest:Jószöveg Műhely. 17–27.
- Zizek, Slavoj (2009): 1968-ban a struktúrák kimentek az utcára – vajon megjött megteszik-e? In: Bartha Eszter–Krausz Tamás (szerk.): *1968: Kelet-Európa és a világ*. Budapest:L'Harmattan Kiadó–ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék.

Jegyzetek

- 1 A forrásmobilizációs elméletek és Touraine bemutatásánál felhasználtam korábbi elemzésem (Szabó 2001:35–48) bizonyos eredményeit is.

Fotó/Gönczö Viktor

A KÖZPOLITIKÁK BEVÁLT GYAKORLATAI AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS GAZDASÁGOT ILLETŐEN A GAZDASÁGI VÁLSÁG UTÁN^{*,**}

Összefoglaló

Chaves, Rafael Avila–Monzón, José Luis
 (CIRIEC International Aisbl)

I. Bevezető

■ Az elmúlt évtized vége óta az Európai Unió több intézménye is olyan közpolitikák kialakítására szólított fel, amelyek célja a szociális gazdaság európai, nemzeti és regionális szintű fellendítése. Ezzel kapcsolatban jelentős hozzájárulást képviseltek az Európai Unió Tanácsának *Az európai gazdasági és társadalmi fejlődés alapvető tényezőjének számító szociális gazdaság előmozdítása* tárgyában 2015. december 7-én közzétett következtetései. Egy korábbi hivatalos álláspontot jelentett a 2009-ben az Európai Parlament által elfogadott „Toia-jelentés” (Európai Parlament 2009). Az Európai Szociális és Gazdasági Bizottság (EGSZB) szintén több, a szociális gazdaság fellendítését célzó véleményt fogadott el ebben az időszakban. Mindezek a fejlemények azt tükrözik, hogy a szociális gaz-

* Jelen tanulmány másodközlés, melyre a szerzői jog tulajdonosának engedélyével kerül sor. Eredeti megjelenés: Chaves, Rafael Avila–Monzón, José Luis (CIRIEC International Aisbl) (2018): *A közpolitikák bevált gyakorlatai az európai szociális gazdaságot illetően a gazdasági válság után*. Brüsszel: Európai Unió, Európai Gazdasági és Szociális Bizottság. QE-02-18-749-HU-N (ISBN 978-92-830-4189-4; doi: 10.2864/75487) <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-02-18-749-hu-n.pdf>

** A tanulmányban szereplő információk és nézetek a szerzők álláspontját képviselik, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság hivatalos véleményét. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság nem vállal garanciát a tanulmányban foglalt adatok helyességéért. Sem az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, sem a nevében eljáró személyek nem vonhatók felelősségre a tanulmányban szereplő információk esetleges felhasználásáért.

daság kezd az európai szociális modell szerves részévé és pillérévé válni, és jelentős szerepet betölteni a fenntartható szociális-gazdasági fejlődésben.

Ebben az összefüggésben, valamint a legutóbbi válság kapcsán az évtized során a szociális gazdasággal kapcsolatos közpolitikák új generációja alakult ki. Néhány uniós, nemzeti és regionális szintű kormányzat szerte Európában innovatív szakpolitikákat vezetett be, hogy elősegítsék ennek a szociális-gazdasági ágazatnak a fejlődését. A fent említettek sérelme nélkül igaz az, hogy a szociális vállalkozások különböző típusainak a közpolitikákba való bevonása már évtizedek óta széles körben elterjedt gyakorlat. Az utóbbi tény szembetűnőbb olyan ágazati politikákban, mint például a mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikák, a társadalmi kirekesztést célzó aktív foglalkoztatási politikák, valamint a területtervezési, városrehabilitációs és településfejlesztési politikák. Az összes fenti politika megvalósításába bevonták a szociális gazdaság szereplőit is.

2. Célkitűzések és módszer

A jelen kutatás a különböző európai országokban alkalmazott, a szociális gazdasággal kapcsolatos közpolitikák sikeres gyakorlatainak változatos körét mutatja be. Azokra a szakpolitikákra koncentrál, amelyeket az európai és nemzeti szintű kormányzatok a 2010 és 2016 közötti időszakban a szociális gazdasággal kapcsolatban bevezettek. Ez a kutatás két további tanulmányhoz kapcsolódik, amelyek közül az egyiket a CIRIEC készítette az EGSZB megbízásából, *Újabb fejlemények az Európai Unióban a szociális gazdaság terén* (2017)¹ címmel. A CIRIEC készített és publikált egy, *A szociális gazdaság felemelkedése a közpolitikában. Nemzetközi elemzés* című tanulmányt is (CIRIEC/Chaves–Demoustier 2013).

A szociális gazdaság megközelítéséhez ugyanazt a koncepciót használták, mint *A szociális gazdaság az Európai Unióban* című tanulmány, és mint az uniós intézmények, például az Európai Parlament, amely a Toia-jelentésben (2009) a következő definíciót alkalmazta: „*A szociális gazdaságot a szövetkezetek, a kölcsönös társulások, a szövetségek és az alapítványok, valamint minden olyan egyéb vállalkozás és szervezet alkotja, amely osztozik a szociális gazdaság alapvető sajátosságaiban.*”

A számos különböző közpolitika bemutatására és elemzésére a *szociális gazdasággal kapcsolatos politikák* (SEP) osztályozása szolgál. A szociális gazdaság elősegítésére irányuló politikáknak két nagy csoportja különböztethető meg: egyfelől a *puha politikáké*, amelyek arra törekednek, hogy kedvező környezetet/ökoszisztémát teremtsenek az ilyen típusú vállalkozások létrejöttéhez, működéséhez és fejlődéséhez, másfelől a *kemény politikáké*, amelyek magukra a vállalkozásokra, mint üzleti egységekre irányulnak. A referenciaterületre jellemző tényleges helyzettől és a szociális gazdaság fejlettségének és kritikus tömegének mértékétől függően a hatóságoknak bizonyos típusú politikákat előnyben kell részesíteniük másokkal szemben.

A szociális gazdasággal kapcsolatos politikák osztályozása: A *puha politikák* arra törekednek, hogy a szociális gazdaság területén működő vállalkozások létrehozása és fejlődé-

se szempontjából kedvező környezetet hozzanak létre. Két csoportra oszthatók: intézményi politikákra és kognitív politikákra. A *kemény politikák* célja, hogy beavatkozzanak a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozások gazdasági folyamataiba, ösztönzőket alkalmazva mind az ellátási oldalon (elősegítve a vállalkozások versenyképességét az értékláncban betöltött különböző üzleti szerepüknek megfelelően), mind a keresleti oldalon. Ennek köszönhetően a szociális vállalkozások jobban el tudják érni a nyilvános és a nemzetközi piacokat. Az 1. táblázat az ebbe a kategóriába tartozó intézkedéseket foglalja össze.

1. táblázat. A szociális gazdasággal kapcsolatos politikák tipológiája

Puha politikák: olyan politikák, amelyek a vállalkozások számára kedvező ökoszisztéma megteremtésére törekednek	
Intézményi intézkedések	olyan intézkedések, amelyek a szociális gazdaság körébe tartozó szervezetek jogi formájára irányulnak, magánszereplőként ismerve el őket; olyan intézkedések, amelyeknek célja a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozások működtetésére való képesség felismerése az egész gazdasági tevékenységi ágazaton belül, eltávolítva az esetleges jogi akadályokat; olyan intézkedések, amelyek célja, hogy a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozásokat elismerjék a politika alakítóiként, valamint a közpolitikák tervezésével/kidolgozásával és megvalósításával kapcsolatos párbeszéd résztvevőiként; a szociális gazdaság körébe tartozó vállalatokat támogató köztisztviselők.
Kognitív típusú intézkedések	olyan intézkedések, amelyek felhívják az egész társadalom és/vagy a célcsoportok figyelmét a szociális gazdaságra, és terjesztik az azzal kapcsolatos ismereteket; a szociális gazdasággal kapcsolatos képzést elősegítő intézkedések; a szociális gazdasággal kapcsolatos kutatást elősegítő intézkedések.
Kemény politikák: a vállalkozásokat támogató gazdaságpolitikák	
Ellátási intézkedések, amelyek célja a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozások versenyképességének növelése	olyan intézkedések, amelyek a vállalkozások különböző funkcióira irányulnak, például a pénzügyre, a tanácsadásra, a képzésre, a foglalkoztatásra és az emberi erőforrás-menedzsmentre, az együttműködésre és a hálózatokra, a K+F-re és az innovációra, a minőségre, az új számítástechnikai és kommunikációs technológiákra, a fizikai térre stb. ezek az intézkedések különbséget tesznek a vállalkozás életciklusának megfelelően (a vállalkozás létrehozása vagy fejlődési szakasza)
A keresletet érintő intézkedések, amelyek a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozások tevékenységére irányulnak	olyan intézkedések, amelyek célja a nyilvános és a külföldi piacokhoz való hozzáférés megkönnyítése (pl. szociális záradékok és fenntartott közbeszerzési szerződések)

Forrás: Chaves (2010:164) alapján.

3. Néhány, a szociális gazdasággal kapcsolatos politikával összefüggő sikertörténet Európában

A jelen tanulmány céljainak megfelelően 20 esettanulmányon keresztül mutatjuk be a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák sikeres európai alkalmazását. A tanulmányok a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák tipológiájának megfelelően szerveződnek.

Fotó/Gönczö Viktor

A cél az, hogy igen változatos eseteket mutassunk be különböző országokból. A „bevált” gyakorlatok azonosításához minőségi kritériumokat használtunk, a CIRIEC saját szakértői csoportjának, az EGSZB tagjainak, a Social Economy Europe-nak, végül pedig az EGSZB számára készített másik tanulmánnyal (*Újabb fejlemények az Európai Unióban a szociális gazdaság terén*) összefüggésben megkérdezett 89 szakértőnek a tapasztalatai alapján. Az alábbiakban a 20 intézkedés összefoglalója következik.

3.1. Húsz, a szociális gazdasággal kapcsolatos politikával összefüggő sikertörténet Európában

A. Puha politikák: olyan politikák, amelyek a vállalkozások számára kedvező ökoszisztéma megteremtésére törekednek

A.1. Intézményi intézkedések

Intézkedések, amelyek a magánszereplőre, mint jogi formára irányulnak:

1. eset: *A szociális gazdasággal kapcsolatos törvény (Románia)*
2. eset: *Megállapodás a társadalmi szempontból hasznos szolidaritási társaságokról (Franciaország).*

Olyan intézkedések, amelyek célja, hogy a szociális gazdaság körébe tartozó vállalkozásokat elismerjék a politika alakítóiként, valamint a közpolitikák fejleményeivel kapcsolatos párbeszéd résztvevőiként:

3. eset: *A szociális gazdaság fejlesztésével és a szociális gazdaságnak a nemzeti és regionális szintű közpolitikák főáramlatába való integrálásával foglalkozó állami bizottság (Lengyelország)*
4. eset: *Social Economy Europe (EU), a szociális gazdaság uniós szintű képviselői szervezete*
5. eset: *Regionális gazdasági együttműködési klaszterek (Pôles Territoriaux de Coopération Economique – PTCE) (Franciaország)*
6. eset: *A szociális gazdasággal, szociális integrációval és nemzeti stratégiával kapcsolatos operatív program (Spanyolország)*

A.2. Kognitív intézkedések

Olyan intézkedések, amelyek felhívják a figyelmet a szociális gazdaságra, és terjesztik az azzal kapcsolatos ismereteket:

7. eset: *A „konceptió” és a szociális gazdasággal kapcsolatos cselekvési terv (Bulgária)*
8. eset: *A szociális gazdaságról szóló törvény által kötelezően előírt, a szociális gazdasághoz kapcsolódó szatellit számlák (Portugália)*

A szociális gazdasággal kapcsolatos képzést elősegítő intézkedések:

9. eset: *Nemzeti megállapodás az oktatási minisztérium és a tanulói szövetségi hálózatok között (Franciaország)*

A szociális gazdasággal kapcsolatos kutatást elősegítő intézkedések:

10. eset: *Egyetemi kutatási/mesterképzési hálózat (Franciaország és Spanyolország)*

B. Kemény politikák: a vállalkozásokat támogató gazdaságpolitikák

B.1. Ellátási intézkedések

A finanszírozáshoz való hozzáférésre összpontosító intézkedések:

11. eset: *Az Európai Szociális Alap (EU)*

12. eset: *Százalékos adókijelölési mechanizmus a szociális szervezetek finanszírozására (Olaszország és Magyarország)*

13. eset: *Lottó és játékok mint finanszírozási program: az ONCE és a RAY esete (Spanyolország és Finnország)*

14. eset: *Önsegélyező alapok (Olaszország)*

15. eset: *Vállalkozói alapok: Marcora-féle törvény, Brasero, finanszírozási eszköz és a munkanélküli-ellátás tőkésítésére vonatkozó program (Olaszország, Belgium és Spanyolország)*

Az üzleti támogatásra (tanácsadás, hálózatépítés, inkubátorok, mentorálás stb.) összpontosító intézkedések:

16. eset: *Szociális gazdasággal kapcsolatos nemzeti szintű platformok: CNCRES, CEPES és CEPS (Franciaország, Spanyolország, Portugália)*

17. eset: *A szociális gazdaság elősegítésével foglalkozó kormányzati hálózati ügynökségek (Belgium)*

B.2. A kereslettel kapcsolatos intézkedések

A nyilvános piacokhoz való hozzáférést megkönnyítő intézkedések:

18. eset: *Közbeszerzés és fenntartott szerződések (Spanyolország)*

19. eset: *A társadalmi értékről szóló törvény (Egyesült Királyság)*

20. eset: *Riforma del Terzo Settore – A harmadik szektor reformja (Olaszország)*

4. A szociális gazdaság fejlődésének akadályai

A jelentés foglalkozott a szociális gazdaság fejlődésének fő akadályaival is. A legfontosabb akadályok négy csoportját azonosították:

1. A szociális gazdaság, a szociális vállalkozások fogalma és egyéb kapcsolódó fogalmak *ismertségének és megértésének* hiánya a közbeszédben és a tudományos életben. Ez igen jelentős akadály a keleti uniós országokban, mint például Magyarország, Lengyelország, Szlovákia vagy a Cseh Köztársaság esetében. A fogalom ismertségének és megértésének hiányával függ össze a szociális gazdaság csekély láthatósága, a médiában és a statisztikákban egyaránt. Ezen túlmenően az oktatás minden szintjén szükség van a szociális gazdasággal kapcsolatos oktatási és képzési programokra.

2. *A vezetés, a stratégiák és az erre specializált kormányzati ügynökségek hiánya.* A tanulmány feltárta, hogy nincsenek a szociális gazdaságért, szociális vállalkozásokért, önkéntesekért és civil társadalomért felelős intézmények, amelyek képesek lennének a

szociális gazdasággal kapcsolatos politikák kidolgozására és a szociális gazdaság ösztönzésére. Következésképpen a szociális gazdasággal kapcsolatos nemzeti stratégia sem létezik. Ezt a területet nem tekintik politikai prioritásnak, és a szociális gazdaság nehezen kerül fel a kormányok politikai napirendjére.

3. *Hiányzó vagy nem megfelelő pénzügyi és adózási tervek.*

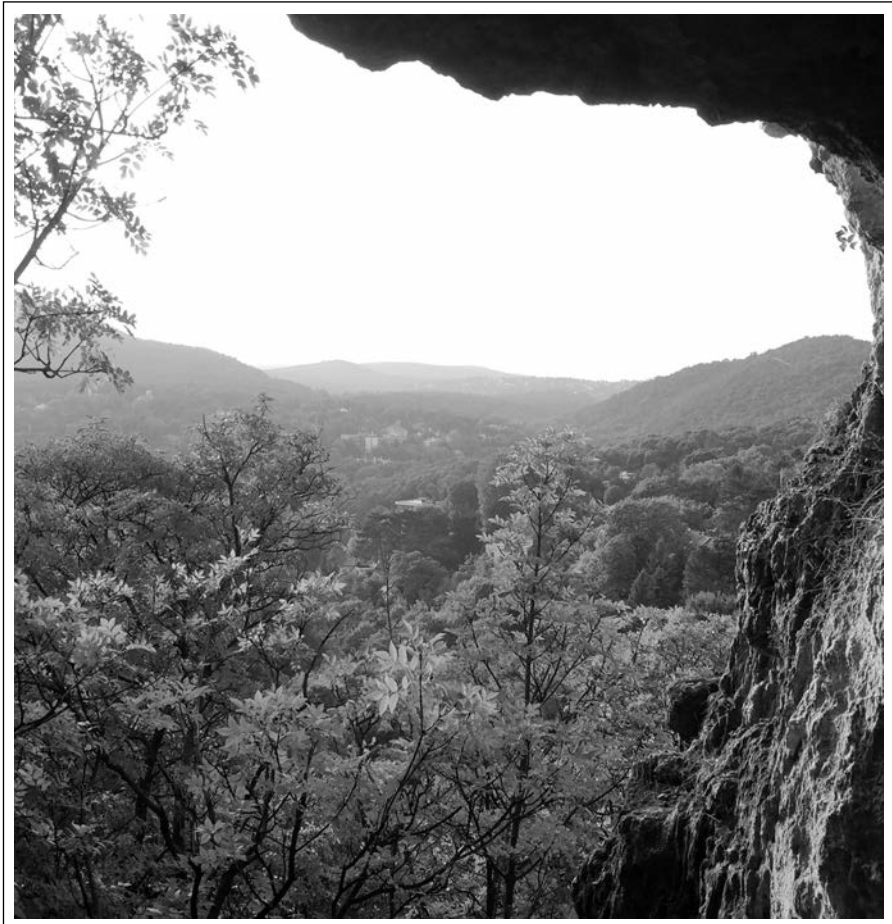
4. *Intézményi akadályok.* Az ágazati szabályozással kapcsolatos akadályok az ágazatra vonatkozó szabályok változásait foglalják magukban, amelyek akadályozzák a szociális gazdasági vállalkozások műveleteit. Például Franciaországban és Spanyolországban a szociális védelemre vonatkozó kiegészítő szabályozások terén a kormány által bevezetett változások az elmúlt években kedvezőtlenül hatottak a kölcsönös egészségpénztárakra, amelyek arra kényszerültek, hogy jogállásukat nyereséget termelő szervezetre módosítsák. Finnországban nem hajtják végre a közbeszerzésről szóló irányelvet, amely lehetővé tette a szerződések bizonyos szolgáltatásokra történő fenntartását, így az nem szolgálja a szociális gazdasági szervezetek érdekeit. *A szociális gazdasággal kapcsolatos statútumok és törvények hiánya vagy alkalmatlansága* a szociális vállalkozásokra vonatkozó új szabályozások megvalósításának elmaradását foglalja magában. Emellett a szociális gazdaság új nemzeti jogi formái, illetve a jogi formák változásai miatt a szociális gazdasági szervezeteknek új nehézségekkel is szembe kell nézniük. Lengyelországban és Portugáliában például a szövetségi jogszabályok közelmúltbeli módosításai nem tűnnek a szervezetek számára megfelelőnek.

5. Változások a szociális gazdasággal kapcsolatos európai politikában

Az utóbbi időkből egész Európában, de a világ más országaiban is számos kormányzat a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák új generációját dolgozta ki. Mivel viszonylag új jelenségről van szó, eddig csak kevés tanulmány végzett empirikus elemzést és kiértékelést. Mindenesetre az első tanulmányok, valamint a jelentéssel kapcsolatos munka fényében azonosítani lehet néhány kihívást, kockázatot és tanulságot.

1. *A szociális gazdasággal kapcsolatos politikák kiértékelését érintő kihívások*

Tekintve, hogy csak rövid ideje léteznek jelentősebb számban szociális gazdasággal kapcsolatos politikák, és időre van szükség ahhoz, hogy megvalósítsák ezeket és kifejtsék hatásukat, még csak néhány kiértékelési jelentés áll rendelkezésre. Azonban a politikák szigorú és operatív kiértékelési módszertanának kifejlesztésénél fontosabb a szintetikus mutatók, valamint általános és specifikus kritériumok megállapítása. Ahogyan a szociális gazdaság és a szociális vállalkozások szociális és gazdasági hatásának felmérése, úgy a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák kiértékelése is kihívást jelent. Ennek a módszertannak figyelembe kell vennie a célkitűzések körét, különösen azt, hogy rövid vagy hosszú távú fejlődésre vonatkoznak-e, és hogy az elképzelés mezo-, makro- vagy mikroökonómiai szintű-e. Például Utting (2015) azt javasolja, hogy a politikák minőségi

Fotó/Gönczö Viktor

szempontú kiértékelésének alapjai az állami kapacitás, a politikai koherencia, a részvétel és a fenntarthatóság kritériumai legyenek.

Ebben a tekintetben alapvető fontosságú, hogy létrejöjjön a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák európai megfigyelőközpontja, két fő feladattal: egyrészt létrehozza az Európai Közösségben, valamint a nemzeti, regionális és helyi kormányzatok által alkalmazott politikák adatbázisát, másrészt olyan kiértékelési módszertanokat és politikai hatástanulmányokat kínál, amelyek segítik a politika alakítóit az általuk megvalósítani kívánt politika megtervezésében, a szükséges, bizonyítékalapú politikai döntéshozói szempontot alkalmazva.

2. A szociális gazdasággal kapcsolatos politikák tervezésében és végrehajtásában rejlő kockázatok

Ha a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák célja, hogy a lehető legnagyobbra növeljék a szociális gazdaság hozzájárulását az európai társadalmak alapvető problémáinak megoldásához, innovatív megoldások létrehozásához és az Európát érintő hatalmas kihívásokra való reagáláshoz, akkor el kell kerülni, hogy ezeket a politikákat részleges, eszközközpontú és felülről lefelé tekintő nézőpontból alakítsuk ki.

Az első kockázatot a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák kidolgozásának részlegessége és töredezettsége jelenti. A töredezettség oka a politikai terület korlátozottsága, mind az érintett lakosságot, mind a felhasznált eszközöket tekintve. E torzítás miatt előfordulhat, hogy csak olyan szociális gazdasági szervezetek (például szociális vállalkozások vagy önkéntes szervezetek) vagy a szociális gazdasági szervezetek olyan fejlődési szakaszai kapnak figyelmet, amelyek még a kialakulás és a kísérletezés kezdeti fázisaiban vannak, kizárva azokat, amelyeknél már elindult a fejlődés és a megszilárdulás, ez pedig jelentősen csökkenti azt az értéket, amelyet a szociális gazdaság nyújthat az átalakuláshoz és az értékteremtéshez.

A második kockázatot az jelenti, hogy ezek a politikák a szociális gazdaságot eszközként használhatják (Utting 2015). Ezeknek a politikáknak a fejlesztése úgy történik, hogy közben alapvető társadalmi és gazdasági problémák vannak. A szociális gazdaságra egy szélesebb ágazati politika eszközeként tekintenek, így, ha a politika prioritásait és kialakítását megváltoztatják, a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák apparátusa is módosul. Ebből a nézőpontból a szociális gazdaság többdimenziós szerepe csorbát szenved, mivel csak az egyik funkcióját veszik figyelembe.

A harmadik kockázat forrása a civil társadalom potenciáljának alábecsülése, amely képes az állami intézmények támogatásával és katalizáló hatásával megszervezni magát szociális és gazdasági fejlesztési projektek vezetésére. Végső soron ez a szervezett civil társadalom foglalkozik azokkal a társadalmi igényekkel, amelyeket ki kell elégíteni, azokkal a problémákkal, amelyekre megoldást kell találni, és azokkal az innovációkkal, amelyek feltárják céljaikat. Ez a civil társadalom a szociális gazdaság szociális motorja, melyet a szociális gazdasággal kapcsolatos politikáknak támogatniuk kell. Súlyos hibát jelent a koncepcióban (a politikák időbeli kontinuitásának szempontjából is), ha a felülről lefelé tekintő

megközelítést alkalmazzák, valamint ha nem vonják be kellőképpen a szervezett civil társadalmat a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák tervezésébe és végrehajtásába.

3. Tanulságok a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák holisztikus szemléletű, új generációjára vonatkozóan

A jelentésben bemutatott, a szociális gazdasággal kapcsolatos politika bevált gyakorlatainak eseteit felsoroló lista kifejezetten sokszínűsége törekszik az intézkedések típusa tekintetében, ugyanakkor egészében véve a célja az, hogy referenciaként szolgáljon a szociális gazdasággal kapcsolatos holisztikus szemléletű politika számára. A holisztikus szemlélet meghaladja az integráló szemléletet, amely egyszerűen csak egyesíti a különböző részeket. A holisztikus szemléletet úgy kell érteni, hogy a rendszer tulajdonságai, azaz ebben az esetben az összes intézkedés (az itt bemutatott 20 esetben) másképp viselkednek, mintha csak egyszerűen egybegyűrték volna a részeket.

Ha a szociális gazdasággal kapcsolatos nemzeti, európai vagy regionális politika hosszú távú célt tűz ki maga elé, és megkísérli csökkenteni a fent említett kockázatokat, holisztikus szemlélettel kell kialakítani azt, három tengely mentén: bekerülés a főáramlatba, partnerség és stratégia.

Bekerülés a főáramlatba. A szociális gazdasággal kapcsolatos politikának át kell hatnia az egész kormányzati apparátust és annak politikáit, elkerülve, hogy egy adott főigazgatóság részeként és egy bizonyos eszközként „szegregálódjon”. Először is a hatékonyság érdekében integrálni kell az adott kormány központi programjába, az általános és az ágazati programba egyaránt, és konzisztensnek kell lennie azokkal. Másodszor képesnek kell lennie az állami szektorba tartozó szervezetek, szolgálatok és közigazgatási szervek mobilizálására, segítő hatást kifejtve az adminisztráció terén. Harmadrészt biztosítani kell számára egy testületet a közigazgatásban, például egy specifikus főigazgatóságot vagy egy tárcaközi bizottságot, amely betölti a belső politikai vállalkozó szerepet. Ez azt jelenti, hogy az állami hatóságoknál magára vállalja a politikai kezdeményezések vezetését. Ez egy olyan szerep, amelyet csak egy közjogi intézmény tölthet be.

Partnerség. A szociális gazdasággal foglalkozó politikának minden szinten együtt kell működnie a szociális gazdasággal, és be kell vonnia azt. Ennek a folyamatos civil párbeszédre alapuló, egyeztetett állami–magán politikának három elemet kell tartalmaznia: először is a szociális gazdaság hatékony és független közvetítését, másodszor a párbeszéd/tanácsadás informális és intézményesített területeit. Harmadszor ennek a tanácsadásnak az alkalmazása mind a politikák közös fejlesztése és tervezése, mind a politikák végrehajtása és kezelése területén. Az állami hatóságoknak egyrészt támogatniuk kell a szociális gazdaság közvetítőjének független és konszolidált természetét, hogy az utóbbi külső politikai vállalkozó lehessen, amely tartalommal tölti meg e politikákat és biztosítja időbeli kontinuitásukat. Az állami hatóságoknak tanácsadói testületeket kell létrehozniuk a szociális gazdaság pluralista képviselőivel, de informális fórumokat is szervezniük kell a kialakuló politikai kezdeményezések napról napra történő nyomon követésének megkönnyítésére. Az utóbbi lehetővé fogja tenni annak megakadályozását, hogy az új, szomszédos politikai területeket érintő kezdeményezések eredményeként nem kívánt jogi

akadályok létesüljenek. Ha a szociális gazdaság képviselői szervek révén részt vesz a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák tervezésében, hatékonyabban lehet azonosítani és diagnosztizálni a problémákat és szükségleteket, illetve megtalálni, hogy ezek alapján milyen intézkedéseket kell hozni. Az utóbbi felhívja a figyelmet a szociális gazdasággal kapcsolatos politikák társadalom- és területfüggő természetére, és arra, hogy ezek egy az egyben való megismételhetősége kétséges. A szociális gazdaság testületeinek a politikák alkalmazásában való részvétele elő fogja segíteni az illető politikák hatékonyságának, az ágazat és a kedvezményezettek részéről történő elfogadásának, valamint az alkalmazott politikák láthatóságának javítását.

Stratégia. Végül, de nem utolsósorban a szociális gazdasággal kapcsolatos politika nem korlátozódhat egyetlen elszigetelt eszközre vagy mechanizmusra. Ahogyan fent említettük, egy szélesebb körű, többéves stratégia keretében kell több mechanizmust egyesítenie.

Irodalom

- CIRIEC/Chaves, Rafael A.–Demoustier, Danièle (eds.) (2013): *The Emergence of the Social Economy in Public Policy. An International Analysis. [A szociális gazdaság felemelkedése a közpolitikában. Nemzetközi elemzés]*. Brüsszel: Peter Lang.
- CIRIEC/EESC (2017): *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union. [Újabb fejlemények az Európai Unióban a szociális gazdaság terén]* Brüsszel: Európai Gazdasági és Szociális Bizottság.
<http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/publications-other-work/publications/recent-evolutions-social-economy-study>
- Európai Parlament (2009): *Jelentés a szociális gazdaságról*. A6/0015/2009, előadó: Patrizia Toia.
- Utting, Peter (ed.) (2015): *Social and Solidarity Economy: Beyond the Fringe*. London: Zed Books.

Jegyzet

- 1 A hivatkozott tanulmány másodközlésben megjelent a Civil Szemle hasábjain is a 2017/4. számunkban (Megj.: *Civil Szemle szerkesztőség*).

Fotó/Gönczö Viktor

SPORTTAL A BÉKÉÉRT ÉS A FEJLŐDÉSÉRT — AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK SZEREPE

Bardocz-Bencsik Mariann–Garamvölgyi Bence–Dóczi Tamás

Bevezetés

■ A „sport a fejlesztésért és békéért” meghatározása

Az elmúlt három évtizedben növekvő érdeklődés mutatkozik a sport és egyéb mozgásformák szerepe iránt a nemzetközi fejlesztési célok elérésében, a béketeremtésben, valamint a békefenntartásban. Az angol nyelvű szakirodalom a mozgalmat gyakran nevezi úgy mint „sport a fejlesztésért” (sport for development, Sfd és S4D – például Colluci 2012; Farkas et al. 2012), „sport és fejlesztés” (sport and development, S&D – például Hartmann–Kwauk 2011; Bates 2012), „sport a fejlesztésben” (sport-in-development – például Coalter 2007; Levermore–Beacom 2009), illetve „sporttal a fejlesztésért és békéért” (sport for development and peace, SDP – például Kidd 2008; Darnell 2012). Magyar nyelven elenyésző számú tudományos publikáció jelent meg a témában, azokban a szerzők – jelen tanulmány két szerzője – az SDP elnevezést használták (Bardocz-Bencsik 2016; Bardocz-Bencsik–Dóczi 2017), így e dolgozatban is így teszünk, hozzájárulva az SDP születő magyar szaknyelvének egységéhez. Az SDP következő meghatározását fogjuk használni a dolgozat során: „a sport, testmozgás és játék szándékolt használata különböző fejlesztési és békecélok elérése érdekében, beleértve legfőképpen a Millenniumi Fejlesztési Célokot”, illetve 2015-től a Fenntartható Fejlesztési Célokot (SDP IWG 2008:3).

A sport és az ENSZ közös története

Az ENSZ intézményrendszere és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) első dokumentált kapcsolatfelvétele 1922-re nyúlik vissza, a partnerség a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) és a NOB között jött létre, amelyet számos ENSZ-szervezet és a NOB hasonló kapcsolatfelvétele követett. 1978-ban az UNESCO konferenciája elfogadta a Testnevelés és Sport Nemzetközi Chartáját, amely felhívja a figyelmet arra, hogy minden embernek joga van a sportoláshoz és egyéb fizikai tevékenységekhez, hiszen ezek hozzájárulnak az életminőség javulásához. A dokumentum továbbá hangsúlyozza a nemzetközi együttműködés fontosságát a testnevelés és a sport népszerűsítése terén. A közel hetven partnerségben, ám kevés közös kezdeményezéssel eltöltött év után 1993-ban az ENSZ Közgyűlésének egy határozata jelentett újabb mérföldkövet az ENSZ és a NOB kapcsolatában. A 48/11-es határozat egy békés és jobb világ építésére buzdított a sport és az olimpia eszméje által, előkészítve az 1994-es évet, amely a Sport és az Olimpiai Eszme Nemzetközi ENSZ éve lett. Ezt követően minden második évben, a téli és a nyári olimpiai játékok előtt kiadott az ENSZ egy hasonló témájú dokumentumot, amely az olimpia alatti békés egymás mellett élésre buzdít.

2000-ben az ENSZ kiadta Millenniumi Nyilatkozatát, amely iránymutatást ad a nemzetközi fejlesztés terén az ENSZ, a nemzeti kormányok és a világ polgárai számára. A globális partnerség résztvevőinek nyolc hosszú távú célt állítottak fel, amelyek Millenniumi Fejlesztési Célokként váltak ismertté. Ezeket 2015 után tizenhét Fenntartható Fejlesztési Cél váltotta fel. Az ENSZ 2001-ben hivatalosan is elismerte a sport szerepét a célok eléréséért folytatott küzdelemben, és Kofi Annan főtitkár kijelölte különleges tanácsadóját a területen. Így Adolf Ogi, Svájc korábbi elnöke lett kinevezve az ENSZ főtitkára különleges tanácsadójának az SDP területén. A mandátum birtokosát az ENSZ SDP-irodája, a UNOSDP segítette feladatainak végrehajtásában, amely elsősorban a sport és a nemzetközi fejlesztés területének közelítése volt az ENSZ intézményrendszerén belül. A főtanácsadó kijelölése után felgyorsultak az események: még ugyanebben az évben megalakult az ENSZ Ügynökségek közötti SDP Munkacsoportja. A szervezet feladata az ENSZ mindazon alapjainak, programjainak és specializált ügynökségei azon munkáinak figyelemmel követése, amelyek a sportot eszközként használják. A munkacsoport 2003-as jelentésében bemutatta a sport szerepét a nyolc fejlesztési cél eléréséért folytatott munkában, számos jó gyakorlatot mutatott be az SDP területén, és ajánlásokat fogalmazott meg a jövőre vonatkozóan. Többek között ajánlotta, hogy az ENSZ-tagállamok kormányai építsék bele a sportot fejlesztési politikájukba; kerüljenek kiépítésre partnerségek az SDP területén számos érintett bevonásával; valamint az ENSZ intézményrendszere innovatív módokon használja a sport eszközt kommunikációjában. Ez utóbbira példa a későbbiekben tárgyalásra kerülő, 2014-től ünnepelt nemzetközi SDP-nap.

2003-ban került megrendezésre az Első Nemzetközi Konferencia a Sportról és a Fejlesztésről, amelyen az ENSZ szervezeteinek képviselői mellett sportszervezetek, kormányzati szervezetek, a magánszektor és a civil szféra képviselői is részt vettek. Ettől az évtől kezdve számos konferencia és fórum került megrendezésre az SDP témakörében, több-

nyire azzal a szándékkal, hogy platformot biztosítsanak a területen dolgozó kisebb szervezetek, valamint a döntéshozatalban és a forrásallokációban részt vevő nagyobb intézmények eszmecseréjére.

2003-ban az ENSZ Közgyűlése kiadta 58/5-ös határozatát, amelyben 2005-öt a sport és a testnevelés nemzetközi évének nyilvánította, ennek eredményeként 2005-ben még több eseményt rendeztek a sport, a fejlesztés, a béke, az egészségügy, a kultúra és az oktatás kapcsolatáról.

Az ENSZ Ügynökségek közötti SDP Munkacsoportjának korábban már említett 2003-as jelentését követően 2004-ben alakult meg az SDP Nemzetközi Munkacsoportja (SDP IWG), amelynek elsődleges célja a nemzeti kormányok számára szóló ajánlások megalkotása volt annak érdekében, hogy a döntéshozók figyelembe vegyék a sport szerepét a nemzeti és nemzetközi fejlesztési stratégiák és releváns szakpolitikák kialakításakor. A nemzetközi munkacsoport több mint 50 kormányzati tisztviselőből, ENSZ ügynökségek és sportban érdekelt szervezetek képviselőiből állt, működését pedig egyes államok, mint Ausztria, Norvégia, Svájc és Kanada mellett a „Right to Play” elnevezésű nem kormányzati szervezet finanszírozta. Ez utóbbi töltötte be egyben az SDP IWG titkárságának szerepét.

Az SDP IWG 2008-ban kiadott jelentésében az alábbi öt, a Millenniumi Fejlesztési Célokhoz szorosan kapcsolódó terület mentén fogalmazta meg javaslatait a nemzeti kormányok és döntéshozók számára: Sport és egészség; Sport mint a gyermekek és fiatalok fejlesztésének eszköze; Sport és a nemek közötti egyenlőség; Sport és fogyatékkal élő személyek; Sport és béke. A jelentés hetedik fejezetében horizontális ajánlások kerültek megfogalmazásra, arra vonatkozóan, hogy miként lehet a kormányzati támogatást és szerepvállalást a sporton keresztül nemzetközi fejlesztés és béke területén ösztönözni, miként lehet releváns szakpolitikákat kialakítani és fejleszteni, illetve miként lehet ezeket gyakorlatba ültetni. Egyúttal a forrásteremtés és civil szervezetekkel, üzleti szférával való partnerségépítés területén is születtek a kormányokat célzó ajánlások.

2008-ban még egy fontos változás történt az SDP ENSZ-es vonatkozásában: Adolf Ogit Wilfried Lemke, a Werder Bremen német labdarúgóklub egykori menedzsere váltotta a különleges tanácsadói pozícióban, és látta el feladatát egészen 2016 végéig. 2009 májusában a NOB és az ENSZ tovább mélyítette kapcsolatát az első ENSZ-NOB Fórum megrendezésével Lausanne-ban. Az eseményt később 2011-ben és 2013-ban is megrendezték. 2009-ben még egy fontos lépést tett az ENSZ és a NOB a partnerség elmélyítése érdekében: az ENSZ Közgyűlésének 64/3-as határozata értelmében a NOB megfigyelői státuszt kapott az ENSZ Közgyűlésében, amely lehetőséget biztosít számára az ENSZ konzultációs megbeszélésein való részvételre. 2013 szeptemberében az ENSZ Közgyűlése a 67/296-os határozatában április 6-át a sport a fejlődésért és a békéért nemzetközi napjává (IDSDP) nyilvánította, és kérte az SDP területének szereplőit, hogy népszerűsítsék a kezdeményezést. Az első IDSDP-t 2014-ben ünnepelte az SDP közössége, és e tanulmány publikálásáig minden évben számos kormányzati és nem kormányzati, sport- és nem sportszervezet, illetve neves sportoló vett benne részt világszerte.

Wilfried Lemke 2016 végi búcsúja után az ENSZ főtitkára új különleges tanácsadónak nem adott megbízást. Ban Ki-moon főtitkárt 2017. január 1-jével António Guterres váltotta

Fotó/Gönczö Viktor

ta a pozícióban, és Thomas Bach-hal, a NOB elnökével való 2017. májusi találkozója során a két szervezet közötti közvetlen partnerség kialakításában állapodott meg. Ennek következményeként a UNOSDP bezárt, feladatait az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztálya vette át.

A UNOSDP és a különleges tanácsadó

Az elmúlt bő másfél évtizedben számos tudományos értekezés hangsúlyozta a UNOSDP és a különleges tanácsadó szerepének fontosságát az SDP-szektor számára (Levermore–Beacom 2012; Coalter 2013; Chawansky–Holmes 2015). Az ENSZ főtitkár különleges tanácsadójának három fő feladatköre volt. Egyrészt vezető és koordináló szerepe volt abban, hogy az ENSZ intézményrendszere népszerűsítette a sport szerepét a Millenniumi Fejlesztési Célok eléréséért folytatott munkában. Támogatta a tagállamokat és az SDP-szektor szereplőit abban, hogy informálódjanak, hogyan tud a sport hozzájárulni a szegénység csökkentéséhez, az alapfokú oktatáshoz, a nemek közötti egyenlőséghez, az AIDS és egyéb betegségek megelőzéséhez, a környezeti fenntarthatósághoz és a béketeremtéshez. Másrészt egyeztető szerepet látott el, vagyis párbeszédre, együttműködésre és partnerkapcsolatok kialakítására serkentette az SDP szereplőit, az ENSZ-et, annak tagállamait, nemzetközi sportszervezeteket, a civil szféra képviselőit, a magán-szektor szereplőit és a médiát. A speciális tanácsadó volt az ENSZ rendszerével való kapcsolatfelvétel első állomása az SDP témakörében. Harmadrészt ő képviselte az ENSZ főtitkárát és intézményrendszerét a jelentősebb globális sportrendezvényeken és egyéb, stratégiai szempontból fontos fórumokon (Dienes 2012).

A speciális tanácsadó munkáját a UNOSDP genfi irodája, valamint New York-i kapcsolattartó irodája segítette feladatainak elvégzésében. Maga az iroda nem szervezett és bonyolított le nagy volumenű SDP-projektek, ugyanakkor tanácsadással, kapcsolatépítéssel és kommunikációval segítette a többi olyan ENSZ-intézményt, amelyek a sportot eszközként használják programjaik során. Az iroda továbbá konferenciák lebonyolításával foglalkozott, valamint Wilfried Lemke speciális tanácsadó 2012-es javaslata alapján ifjúsági táborokat szervezett, amelyek a fiatal generáció vezetői képességeit voltak hivatottak fejleszteni.

Az IDSDP

2013. augusztus 23-án az ENSZ közgyűlésének 67. ülése döntött arról, hogy április 6. 2014-től a sport a fejlődésért és a békéért nemzetközi napja lesz – ezt a lépést sokan az SDP-szektor fejlődése egyik mérföldkövének tekintik (Chawansky–Holmes 2015).

Az első IDSDP kampányában azok a szervezetek jártak élen, amelyek erős online kommunikációval népszerűsítik az SDP területét. A Sport és Fejlesztés Nemzetközi Platformja, a sportanddev.org arra buzdította közössége tagjait egy hónappal a világnap

előtt, hogy egy online kérdőív kitöltésével számoljanak be arról, hogyan ünneplik az első IDSDP-t, illetve mit jelent számukra a nap. Ezt követően számos cikket tettek közzé a platformon, amelyek tanácsokkal látták el a kampányra készülőkét. A Peace and Sport nevű nemzetközi nem kormányzati szervezet 2014-ben indult kezdeményezése a "White Card", vagyis "fehér lap" kampány, amely egy figyelemfelhívó mozgósítás április 6. előtt az IDSDP-re. A résztvevőket arra kérték, hogy egy fehér lapot felmutatva készítsenek magukról fotót, és azt osszák meg közösségi média csatornáikon. Maga a szervezet pedig élsportoló nagyköveteinek hasonló fotóit közzétéve népszerűsítette a kezdeményezést. Szintén a Peace and Sport alkotta meg az april6.org nevű közösségi oldalt, amelyre 2014-től kezdve minden évben lehet regisztrálni az április 6-ával kapcsolatos eseményeket.

A sportanddev.org munkatársától kapott információk szerint a platformon 2014-től 2017-ig rendre 50, 33, 63 és 31 április 6-át ünneplő eseményt regisztráltak. Az april6.org-on regisztrált események hasonló adatai rendre 346–349¹, 180, 310 és 630. Mivel egyik platformra sem voltak kötelesek regisztrálni az eseményüket az április 6-át ünneplő szervezetek, így nem tudunk a kampányban résztvevők számának változásáról ez alapján következtetéseket levonni.

A kutatás célja és módszerei

Kutatási kérdések

A történeti áttekintésből kiderült, hogy az SDP-vel foglalkozó szervezetek száma folyamatosan bővül, és fontos mérföldkő volt a szektor fejlődésének történetében az IDSDP életre hívása. Első kutatási kérdésünkkel arra kerestük a választ, milyen típusú projekteket szerveztek az SDP-ben érdekelt szervezetek az IDSDP világnap első négy évében. Második kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogyan változott a projektet feltöltő szervezetek köre az évek során. Végezetül pedig arra a kutatási kérdéseinkre kerestük a választ, hogy hazánkban vannak-e, és ha vannak, milyen típusúak a kormányzati SDP-kezdeményezések.

Módszerek

Első két kérdésünkre a sportanddev.org adatbázis saját szempontok szerinti szekunder elemzésével kerestük a választ. A Svájci Fejlesztési Akadémia által 2003 óta működte-tett közösségépítő platform, a sportanddev.org számos tudományos kutatás hivatkozási alapja (Akindes–Kirwin 2009; Saavedra 2009; Coalter 2013), és az SDP-szektorban működő szervezetek online közösségi tere. A Bevezetésben már tárgyaltuk, hogy a platform külön figyelmet fordít az IDSDP alkalmából projekteket szervezők összefogására és információcseréjük serkentésére. Az oldal évente arra buzdítja közössége tagjait a világnap

előtt, hogy egy online kérdőív kitöltésével számoljanak be arról, hogyan ünneplik az IDSDP-t. Minden ilyen bejegyzést a szerzője az #IDSDP kulcsszóval látta el, vagyis erre a moziakszóra a sportanddev.org-on rákeresve az oldalra az IDSDP-vel kapcsolatban feltöltött valamennyi cikk rendelkezésünkre áll. Az #IDSDP kulcsszóval ellátott cikkeket évenként rendeztük, majd a cikkekben leírt IDSDP-projekteket saját kategóriákba rendeztük. Először a cikk első szerzője határozta meg a kategóriákat, majd a társszerzők további javaslatokat fogalmaztak meg a kategorizálással kapcsolatban. A kategóriák végső listája a szerzők között teljes konszenzust tükröz.

Harmadik kutatási kérdésünkre kormányzati dokumentumok – például releváns szakpolitikai dokumentumok és államközi szándéknyilatkozatok –, illetve a 2000-es és az annál frissebb sporttörvények tartalomelemzésével kerestük a választ.

Eredmények

Projektek a Sport a fejlődésért és a békéért nemzetközi napra

A sportanddev.org-on végzett kutatás szerint az oldal 188 bejegyzést ad ki, ha a keresőjébe az „IDSDP” kulcsszót írjuk. Ezzel a kulcsszóval minden olyan cikk el van látva, amely az IDSDP körében lett publikálva. A bejegyzések egy része (38) magáról a napról tájékoztat, praktikus tanácsokkal látja el a napra készülőket, míg másik részük (150) egy vagy több eseményről számol be. Utóbbi bejegyzéseket vizsgálva azt állapítjuk meg, hogy az IDSDP-re vonatkozó cikkek többféle eseményről számolnak be. Az alábbiakban kategóriákba sorolva mutatjuk be a projektek típusait. Az egyes kategóriákban szereplő rendezvények mennyisége csökkenő sorrendet mutat, vagyis az első kategória volt a legnépszerűbb, míg az utolsónak tartozik a legkevesebb számú esemény.

- Sporttevékenységek és egyéb testmozgásfajták: rendezvények, amelyeken egy vagy több sportág gyakorlására került sor, akár verseny keretei között, akár a részvétel céljával. Ebbe a típusba tartoznak azon rendezvények is, amelyek inkluzív vagy kifejezetten mozgássérülteknek szóló mozgásforma gyakorlására nyújtottak lehetőséget. (31–20,7 százalék)
- SDP-témájú workshopok, kerekasztal-beszélgetések, szemináriumok, iskolai oktatás: olyan rendezvények, amelyek az SDP témakörét érintik, például a fogyatékkal élők sportjáról vagy a monitoring és az értékelés rendszeréről szoltak. Voltak olyan események is, amelyek az SDP átfogó témájával foglalkoztak általában szakértők bevonásával. (28–18,7 százalék)
- Közösségimédia-kampány, az internet adta lehetőségek egyéb innovatív kihasználása: akár egy nagyobb kampányhoz, például a Fehér Lap-kampányhoz való csatlakozás, akár saját kampány meghirdetése, valamint közösségi média-vita, Twitter-beszélgetés adott témáról (Tweet-a-thon), a Facebook tematikus profilkép kerete, valamint gyerekeknek szervezett videókonferencia tartozik ebbe a kategóriába. (23–15,3 százalék)

Fotó/Gönczö Viktor

- Sporttevékenység és oktatási tevékenység kombinációja: olyan események, amelyekben a sporttevékenységbe a nem formális tanulás elemeivel oktatási tartalmat kevertek általában valamelyik fejlesztési céllal vagy épp az SDP témakörével kapcsolatban. (18–12 százalék)
- Művészeti versenyek, tevékenységek: az IDSDP témakörében meghirdetésre került az évek során esszé-, poszter-, fotó-, valamint videópályázat is, illetve sor került egy filmszűzre is. (14–9,3 százalék)
- Hagyományos médiatartalmak készítése: az SDP-ről szóló videóklipek és videóüzenetek szerepeltek a projektek közt ebben a kategóriában. (10–6,7 százalék)
- Szimbolikus tevékenységek, ENSZ-vezetők üzenetei: ebbe a kategóriába tartozik például a séta a békéért, az olimpiai öt karika, illetve egy kerékpár emberekből való megformázása, valamint ENSZ-vezetők SDP-vel kapcsolatos írásos üzenetei. (9–6 százalék)
- Partnerek közti megállapodás aláírása, illetve ünnepélyes bejelentések: többek között partnerségek, szponzori szerződések megkötése tartozik ide. (6–4 százalék)
- Adományozás: néhány projekt keretén belül sportszer-adományozásra, illetve adománygyűjtésre került sor. (4–2,7 százalék)
- Az IDSDP összekötése egyéb nemzetközi napokkal, például a ruandai népiptás ENSZ-napjával és az asztalitenisz világnappal. (4–2,7 százalék)
- Politikai lobbidokumentumok készítése: pozíciópapír és ajánlások megfogalmazása a sport társadalmi hatásainak témakörében. (3–2 százalék)

A sportandev.org platformra feltöltött bejegyzésekből azt állapítjuk meg, hogy 2014 óta egyre több típusú szervezet vesz részt a kampányban, és jelentet meg róla beszámolót. 2014-ben leginkább SDP-szervezetek tapasztalatait olvashattuk a platformon, így azt, hogy a UNOSDP egy panelbeszélgetést és egy szimbolikus sétát szervezett Genfben a nap megünneplésére, amelyre az SDP legrangosabb képviselői kaptak meghívást. 2015-ben a Peace and Sport "fehér lap" kampánya köré egy fotópályázatot is szervezett, míg a UNOSDP videópályázatot hirdetett². A kampányhoz 2015-ben csatlakozott a NOB is, két videóval ünnepelte a sport erejét³. A klipekben szerepelt Thomas Bach NOB-elnök, illetve az egyikben Ban Ki-moon ENSZ-főtitkár is. Ugyanebben az évben egy nemzeti olimpiai bizottság – a koszovói – is csatlakozott a kampányhoz a sportandev.org tanúsága szerint⁴. E két megmozdulás jól példázza, hogy a második IDSDP-t már az SDP szűk szektorán kívüli sportágazati szereplők is ünnepelték. A következő évben a sportszektoron is túlmutatott a kampányban résztvevők köre. Ferenc pápa is kifejezte támogatását az IDSDP részére, és felhívta a figyelmet a sport egyéneket és közösségeket fejlesztő értékére⁵. 2016-ban az ENSZ számos tisztségviselője és szervezete is megemlékezett az IDSDP-ről: Wilfried Lemke, a főtitkár különleges tanácsadója⁶, maga Ban Ki-moon főtitkár⁷, valamint Irina Bokova, az UNESCO főtitkára⁸ is üzent az IDSDP kapcsán, az UNESCO pedig egy animált videót és egy kétnyelvű fotóalbumot is készített⁹ ez alkalomból. 2016-ban kormányzati oldalról is voltak jelentős megmozdulások: a Nemzetközösség titkársága¹⁰, valamint Bhután oktatási minisztériuma¹¹ is csatlakozott a kampányhoz. A nemzetközi sportszövetségek közül a Nemzetközi Kosárlabda Szövetség ünnepléséről található

dokumentáció a sportanddev.org-on¹². Ők egy óceániai eseménysorozatban voltak a részt vevő szervezetek között.

A negyedik IDSDP-t az eddigieknél még szélesebb kör ünnepelte. 2017-ben a „fehér lap” kampány 43 millió emberhez jutott el a digitális média csatornáin keresztül¹³, és az aroundtherings.com internetes oldal szerint ez volt az eddigi legsikeresebb IDSDP-év. Ez minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy a Facebookon március végétől egy, az ezt a napot ünneplő különleges keretet lehetett beállítani a felhasználó profilképét keretezendő¹⁴. A UNOSDP fotópályázattal ünnepelte a napot¹⁵, míg a kormányzati szektorból az Egyesült Királyság Nemzetközi Fejlesztési Főosztálya emlékezett meg a napról a sportanddev.org egy cikke szerint¹⁶. A sportszektor szereplői közül a Sri Lankai Olimpiai Bizottság egy saját dallal és videóklippel¹⁷, míg a Nemzetközi Asztalitenisz Szövetség több nagyobb volumenű eseménnyel ünnepelte a negyedik IDSDP-t¹⁸.

A 150 projekt elemzése során az is kiderült, hogy hazánkból sem kormányzati, sem civil szervezet nem töltött fel projektet a sportanddev.org platformra az elmúlt négy évben. A hazai kormányzati projektek hiánya különösen annak fényében megdöbbentő, hogy Magyarországon az állami és az önkormányzati szervek feladata a sportolási feltételek megteremtése, illetve a civil tevékenység elősegítése (Bukta 2011). A magyar civil szervezetek projektjeinek hiánya pedig azért különösen érdekes, mert a sport civil szervezetei hazánkban a civil szektor nagy részét képezik, és társadalmi jelentőségük többek között a közösségi integrációban, illetve a kulturális-nevelő funkció kiaknázásában jelenik meg (Bukta 2005). Közösségépítő tevékenységük pedig, ha különböző társadalmi csoportok bevonásával történik, a sport társadalmi befogadást segítő szerepét kiaknázva máris SDP-tevékenységnek minősül.

Sporttal a békéért és a fejlődésért – Az ENSZ szerepe Magyarország vonatkozásában

Kutatásunkkal azokra a kérdésekre is választ kívántunk kapni, hogy a magyar kormányzat tesz-e lépéseket az SDP-vel kapcsolatos nemzetközi szakpolitikai iránymutatások átültetésére, vagy aktívan részt vesz-e SDP-témájú nemzetközi együttműködésekben, illetve van-e olyan kormányzati szervezet, amely aktív az SDP területén, és amennyiben igen, milyen formában. Az SDP IWG korábban említett 2008-as jelentésében Magyarország sportpolitikájára való utalás a nők sportbeli esélyegyenlőségének megteremtése kapcsán jelent meg. A dokumentum a 2000-es sporttörvény¹⁹ egyik rendelkezésére utal, amely értelmében a sport területén működő köztestületek és közalapítványok döntéshozó, vezető, valamint ellenőrző testületeiben a női tagok arányát előre meghatározott kvótarendszer szerint kell növelni. Az egykori sporttörvény 92. paragrafusának 10. pontja értelmében ezek az arányok a következőképp kerültek meghatározásra:

„(...) a nő tagok arányát

- a) 2001. november 15-ig legalább tíz,
- b) 2002. november 15-ig legalább húsz,
- c) 2003. november 15-ig legalább harminc,

d) 2004. november 15-ig legalább harmincöt százalékra kell emelni.”

Mindezek ellenére a jelentés nem tér ki arra, hogy a törvényben meghatározott nő kvótarendszerhez nem társultak szankciók, így a 10. pontnak elsősorban szimbolikus jelentősége volt. A rendelkezés a sporttörvény 2004-es módosításakor kikerült az új szövegből, ugyanakkor precedenst teremtett olyan támogató rendszer kialakítására, amelynek célja a nők sport területén megvalósuló esélyegyenlőségének előmozdítása.

A nők sport területén lévő esélyegyenlőségének előmozdítására irányuló kormányzati intézkedések rövid megemlítésén kívül nincs magyar vonatkozása a jelentésnek és a hozzá kapcsolódó jó gyakorlatok gyűjteményének. Magyarország a többi közép-kelet-európai államhoz hasonlóan nem tekint prioritásként a sporton keresztüli nemzetközi fejlesztésre, ugyanakkor az SDP IWG által megfogalmazott fejlesztési területek a nemzeti szintű sportpolitika integráns részét képezik, amely különösen a 2004-es Sporttörvény²⁰ hatályba lépése után valósult meg a magyar sportpolitikában. Gyarmattartó múlt nélküli ország lévén, Magyarország nemzetközi fejlesztési politikájának nincsenek történelmi gyökerei, illetve annak kialakítására a korlátozott anyagi források is hatással vannak. A sport elsősorban mint nemzetpolitikai kohéziót elősegítő eszköz a Kárpát-medencében, kisebbségben élő magyar közösségek fejlesztésének és nemzeti identitásának erősítésének vonatkozásában jelenik meg a 2010 utáni kormányzati intézkedések között. A Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitika stratégiai kerete²¹ elnevezésű, 2013-ban kiadott dokumentum a sportot mint a kárpát-medencei magyar közösségek fejlesztésének és erősítésének egyik kulcsterületét nevezi meg.

A Sporttörvény által meghatározott állami és kormányzati feladatok

A jelenlegi sportirányítás keretrendszerét a 2004-es Sporttörvény határozza meg, amely az elmúlt években több módosításon ment keresztül. A legutóbbi, 2016-os törvény módosítás²² 2017. január elsejével lépett életbe, ennek következtében a Magyar Olimpiai Bizottság számos korábbi funkcióját és feladatkörét elvesztette, a sportirányítás és forráselosztás jelentős mértékben az állami adminisztráció kezében összpontosul az új rendszerben. A sporttörvény újabb módosítása után sem lett nevesítve a sport nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepe, a nemzetközi együttműködések terén pedig az ENSZ nem került megjelölésre, mint a sport területén releváns szakpolitikai ajánlásokkal rendelkező nemzetközi szervezet. Ugyanakkor a sporttörvény más, a sport területén kompetens nemzetközi szervezetekkel való együttműködést sem konkretizál, így a rendelkezés nem kizáró jellegű. Az állam feladatát a sport alapú nemzetközi együttműködés vonatkozásában a Sporttörvény csak általánosságban határozza meg:

„49. § e l) (az állam) részt vesz a sporttal kapcsolatos nemzetközi együttműködésben.”

Fotó/Gönczö Viktor

A Sporttörvény 50. §-a rendelkezik a mindenkori kormány sport, nemzetközi és határon túli együttműködésben betöltött szerepéről, amelyet így határoz meg:

„50. § (3) b, (a kormány) részt vesz a sporttal kapcsolatos nemzetközi együttműködésben, ideértve a sporttal kapcsolatos feladatokat ellátó nemzetközi szervezetek munkájában.

e) a sportkultúra fenntartásával és fejlesztésével kapcsolatos feladatok ellátása során támogatja a határon túli magyar sportkapcsolatok fejlesztését.”

Az érvényben lévő Sporttörvény mellett más releváns hazai szakpolitikai dokumentumok – a 2007-es Nemzeti Sportstratégia²³, illetve a Magyar Olimpiai Bizottság sportfejlesztési irányai és területei 2012 című dokumentum²⁴ – sem tartalmaznak utalást a sport nemzetközi fejlesztésben és békében betöltött szerepére. Magyarország korlátozott nemzetközi fejlesztéspolitikai elköteleződése nem vethető össze egyes nyugat-európai, egykori gyarmattartó országok nemzetközi szerepvállalásával.

Sporttal kapcsolatos nemzetközi együttműködések fejlődő országokkal

A magyar kormány keleti és déli nyitás stratégiájának megfelelően Magyarország több területen célozta meg az együttműködést bizonyos fejlődő országokkal. A kormány nemzetközi együttműködési elképzeléseinek a sport és ifjúsági területeken kötött bilaterális szándéknyilatkozatok is integráns részét képezik. Az Európán kívüli, többnyire fejlődő országokkal kötött megállapodások megkötésével lehetőség nyílik sport- és ifjúságpolitikai programok indítására, amelyek közvetett módon ugyan, de hozzájárulhatnak a sporton keresztül nemzetközi fejlesztési célok eléréséhez. Az elmúlt évtizedben olyan országokkal került sor a sport és ifjúsági együttműködési alapok lefektetésére, mint Ghána²⁵, Irán²⁶, Kuba²⁷ vagy Szaúd-Arábia²⁸. A megállapodások tartalmának kialakításáért, valamint az intézkedések és ajánlások gyakorlatba ültetéséért a sport- és ifjúságpolitikát kezelő Emberi Erőforrások Minisztériuma felel, de a kapcsolatok kialakításában a Külügy- és Külügyminisztérium intézményei is közrejátszanak.

A szóban forgó bilaterális megállapodások inkább diplomáciai jellegű szándéknyilatkozatok, mintsem aktuális intézkedéseket és hozzájuk rendelt pénzügyi kereteket tartalmazó konkrét programok. Általánosságban szorgalmazzák a sport területén való jó gyakorlatok cseréjét, az edzők, bírók, sportoló fiatalok és sportban dolgozók mobilitási programokban való részvételét, a sport területén való kutatási együttműködést. A dokumentumokba foglalt ajánlások megvalósítása nem kötelező erejű, míg a tevékenységek megvalósításának nyomon követésére nincsenek kialakult mechanizmusok. A korábban említett női kvótákhoz hasonlóan, ezen intézkedések is inkább szimbolikus jelentőséggel bírnak.

Konklúzió

Kutatásunkból kiderült, hogy az IDSDP-hez csatlakozó szervezetek köre 2014 óta folyamatosan bővül, és mára lefedi az SDP feltérképezése során feltárt valamennyi típusú szervezetet (Levermore–Beacom 2009). A sportandev.org oldalra a 2014-estől a 2017-es IDSDP-ig feltöltött 150 projektet 11 tematikus kategóriába csoportosítottuk. A legtöbb projektet tartalmazó csoport a „Sporttevékenységek és egyéb testmozgásfajták” volt, ezt követte az „SDP témájú workshopok, kerekasztal-beszélgetések, szemináriumok, iskolai oktatás” kategória, valamint a „Közösségi média-kampány, az internet adta lehetőségek egyéb innovatív kihasználása” kategória. E három csoport valamelyikébe a projektek több mint fele került, és a 150 kezdeményezés fennmaradó 45,6 százalékán osztozik a további nyolc kategória. Megállapításunk szerint tehát a legnépszerűbbek a sporttevékenységek, az SDP témáját feldolgozó formális és nem formális oktatási alkalmak, illetve az online projektek voltak, ugyanakkor, bár kisebb arányban, de művészeti, szimbolikus és karitatív tevékenységek is szerepeltek a projektek között.

Szintén megállapítottuk, hogy hazánkból sem kormányzati, sem civil szervezet nem töltött fel projektet a sportandev.org platformra az elmúlt négy évben. Az april6.org online oldalról származó információk szerint pedig Magyarország kifejezetten az inaktív európai államok közé tartozik a sporton keresztüli fejlesztés nemzeti szintű népszerűsítése területén. Bár az IDSDP 2014-es bevezetése óta a csatlakozó szervezetek köre évről évre bővült, az események is egyre változatosabb képet mutattak, az april6.org és a sportandev.org oldalak adatai szerint Magyarország kimaradt ebből a folyamatból. Az SDP IWG 2008-as jelentésében hazánk sportpolitikájára való utalás egyszer, a nők sportbeli esélyegyenlőségének megteremtése kapcsán jelent meg, utalva a 2000-es sporttörvény egyik rendelkezésére. Bár hozzátesszük, hogy a rendelkezés tárgyalt pontjának első sorban szimbolikus jelentősége volt, hiszen szankciók nem társultak hozzá.

Magyarország jelenleg hatályos Sporttörvényében nem lett nevesítve a sport nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepe, a nemzetközi együttműködések terén pedig az ENSZ nem került megjelölésre a sport területén releváns szakpolitikai ajánlásokkal rendelkező nemzetközi szervezetként. A Sporttörvény mellett más releváns hazai szakpolitikai dokumentumok sem tartalmaznak utalást a sport nemzetközi fejlesztésben és béketeremtésben betöltött szerepére. A további hazai kormányzati dokumentumok elemzése során azt állapítottuk meg, hogy a sport elsősorban nemzetpolitikai kohéziót elősegítő eszközként jelenik meg a 2010 utáni kormányzati intézkedések között. Hazánk jelenlegi, fejlődő országokkal való sporttal kapcsolatos nemzetközi együttműködései általánosságban szorgalmazzák a sport területén való jó gyakorlatok cseréjét, szakemberek és fiatalok mobilitási programokban való részvételét, kutatási együttműködésekkel. A dokumentumok ajánlásokat tartalmaznak, így leginkább szimbolikus jelentőséggel bírnak.

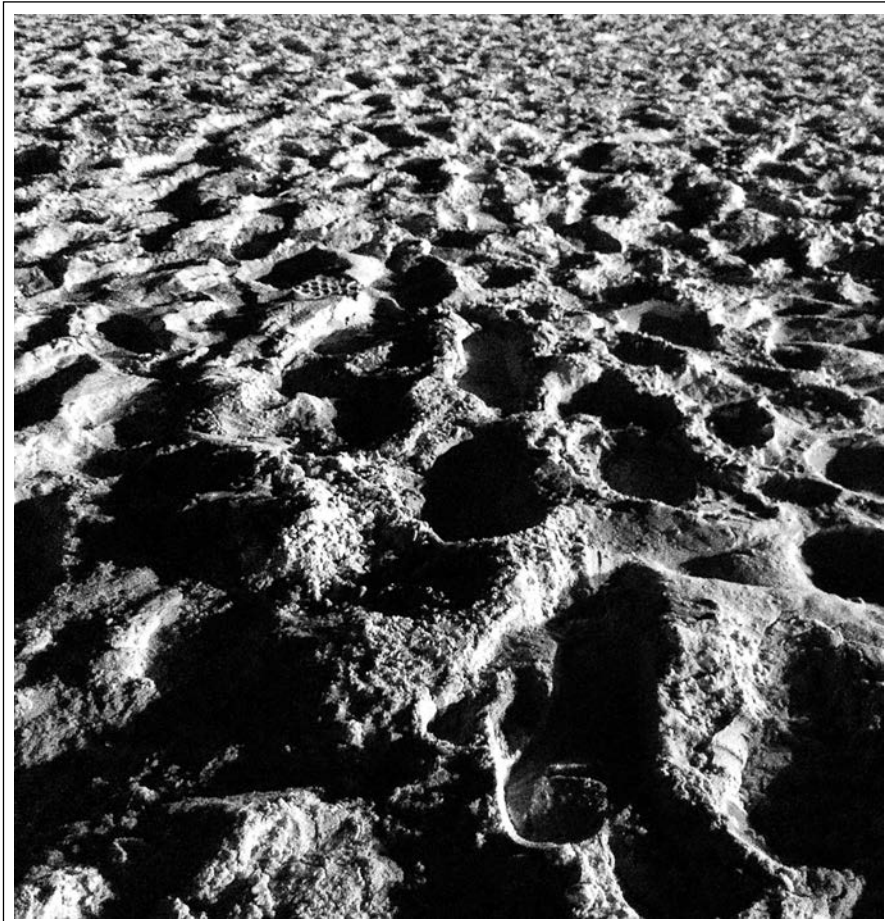
Annak, hogy hazánkban sem a civil, sem az állami sportszféra nem aktív az SDP területén, oka lehet, hogy a magyar sportszféra mindmáig nem tudta pontosan definiálni az állami, civil és az üzleti szféra feladatait, nem alakult ki egy új, a modern társadalmakban szokásos munkamegosztás (Bukta 2013). Pedig a sport civil szférájának szereplői, a sport-

egyesületek számára számos lehetőség nyílik olyan jellegű tevékenységek megvalósítására, amelyek keretében a sport társadalmi befogadást segítő szerepe kerülhetne kiaknázásra, vagyis amelyek keretében SDP-tevékenység lenne megvalósítható. Ilyenek többek közt az Európai Unió által biztosított projekt alapú források, mint az Erasmus+ Sport Program vagy az Európai Bizottság tenderfelhívásai²⁹. Ilyen jellegű pályázatokban egyébként bizonyos feltételek mellett állami szervek, sporttal foglalkozó közintézmények is részt vehetnek.

Jelen kutatás nem terjedt ki azon magyar szervezetek munkájának elemzésére, amelyek nem regisztráltak projektjeiket a sportanddev.org és az april6.org oldalakon, ugyanakkor a sportot a társadalmi befogadás eszközeként használják munkájuk során (Dóczy 2014), SDP-tevékenységet folytatva ezzel. Jövőbeli kutatások témájaként szolgálhatna ezen szervezetek felkeresése, munkájuk és működésük mélyebb elemzése, különös tekintettel arra, vannak-e nemzetközi kapcsolataik, ezek milyen jellegűek, illetve hogy miért nem csatlakoznak az évről évre növekvő nemzetközi SDP-szektorhoz az internet adta lehetőségeken keresztül.

Irodalom

- Akíndes, Gerard–Kirwin, Matthew (2009): Sport as International Aid: Assisting Development or Promoting Underdevelopment in Sub-Saharan Africa? Levermore, Roger–Beacom, Aaron (eds.): *Sport and International Development*. Basingstoke, UK:Palgrave Macmillan UK, 219–245.
- Bardocz-Bencsik Mariann (2016): Az SDP mint új tudományterület bemutatása. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 17, (4.), 65. (absztrakt)
- Bardocz-Bencsik Mariann–Dóczy Tamás (2017): A „Sport a Fejlődésért és a Békéért” (SDP) mint új tudományterület bemutatása a kambodzsai iskolai testnevelés újjáépítésére kialakított program esettanulmányán keresztül. *Testnevelés, Sport, Tudomány*, 2., (1–2.), 19–23.
- Bates, Kylie (2012): Creating Win-Win Partnerships for Sport and Development. Gilbert, Keith–Benneth, Will (eds.): *Sport, Peace, and Development*. Champaign, IL:Common Ground Publishing, 193–203.
- Bukta Zsuzsanna (2005): A sport civil szférája Magyarországon. *Civil Szemle*, 2., (3.), 59–77.
- Bukta Zsuzsanna (2011): Jogos-e a versenylőny? – nonprofit gazdasági társaságok – és más államközeli civil szervezetek a sportban. *Civil Szemle*, 8., (3.), 61–82.
- Bukta Zsuzsanna (2013): Új kihívások a sport civil szférájában: Megfelelnek-e a sportegyesületek a közösségi igényeknek? *Andragógia és művelődéstudomány*, 1., (1), 72–87.
- Chawansky, Megan–Holmes, Matthew (2015): Sport, social development and peace. *Sport in Society*, 18., (6.), 752–756.
- Coalter, Fred (2007): *A wider social role for sport – Who’s keeping the score?* New York:Routledge.
- Coalter, Fred (2013): *Sport for Development – What game are we playing?* New York:Routledge.
- Colluci, Emma (2012): Entertainment-Education and Sport for Development – New Frontiers. Gilbert, Keith–Benneth, Will (eds.): *Sport, Peace, and Development*. Champaign, IL:Common Ground Publishing, 269–282.
- Darnell, Simon (2012): *Sport for Development – A critical sociology*. New York:Bloomsbury Publishing.
- Dienes, Eric (2012): Perspectives of the UN on Sport as a Tool for Promoting Peace. Gilbert, Keith–Benneth, Will (eds.): *Sport, Peace, and Development*. Champaign, IL:Common Ground Publishing LLC, 39–51.
- Dóczy Tamás (2014): Sport és hátrányos helyzet. Farkas Judit (szerk.): *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. Budapest:Magyar Sporttudományi Társaság, 104–128.
- Farkas, Amy–Karr, Valerie–Wolff, Eli A.–Lachowska, Anna (2012): Inclusive Sport for Development. Gilbert, Keith–Benneth, Will (eds.): *Sport, Peace and Development*. Champaign, IL:Common Ground Publishing, 255–276.
- Hartmann, Douglas–Kwauk, Christina (2011): Sport and Development: An Overview, Critique, and Reconstruction. *Journal of Sport and Social Issues*, 35., (3), 284–305.

Fotó/Gönczö Viktor

- Kidd, Bruce (2008): A New Social Movement: Sport for Development and Peace. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 11, (4.), 370–380.
- Levermore, Roger–Beacom, Aaron (2009): Sport and Development: Mapping the Field. Levermore, Roger–Beacom, Aaron (eds.): *Sport and International Development*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan UK, 1–25.
- Saavedra, Martha (2009): Dilemmas and Opportunities in Gender and Sport-in-Development. Levermore, Roger–Beacom, Aaron (eds.): *Sport and International Development*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan UK, 124–155.

Internetes hivatkozások

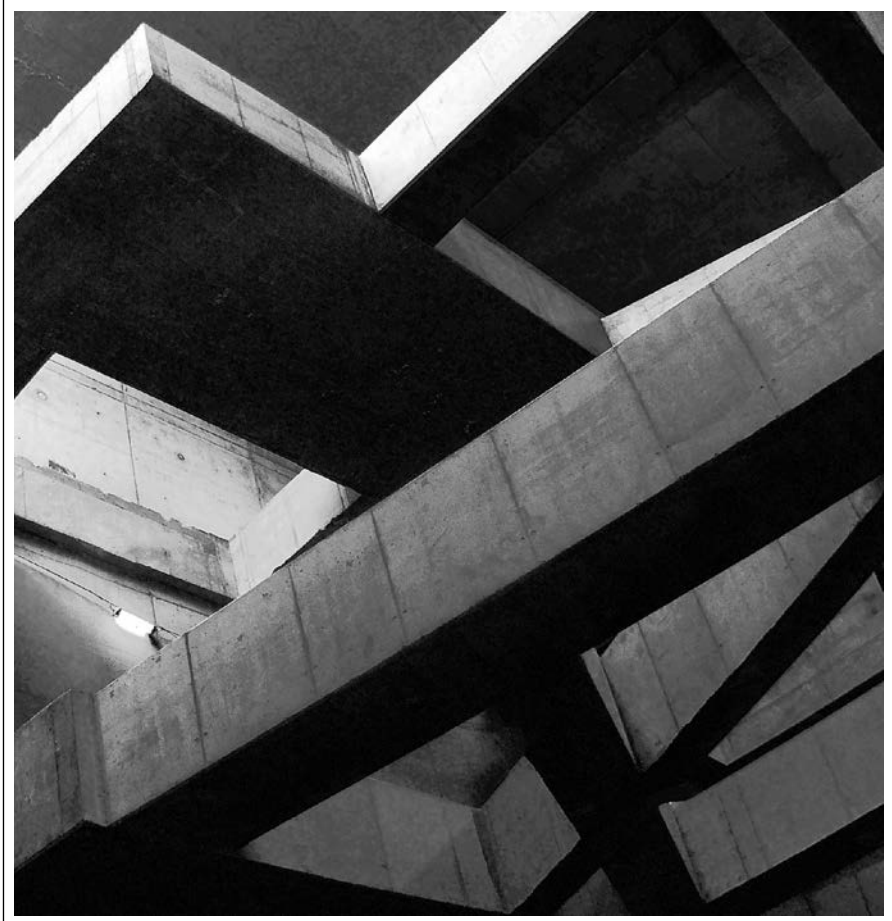
- ENSZ Közgyűlés 1993. október, *48/11-es határozat*. Letöltve: 2017. 09. 20.
<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r0141.htm>
2004. évi I. törvény a sportról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400001.tv>
- A Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitika stratégiai kerete:
http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/6/0000000206/nemzetpol_strat_2_2013.pdf
2016. évi CXIX. törvény a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600119.TV×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT>
- SPORT XXI. NEMZETI SPORTSTRATÉGIA 2007–2020: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=110484.156866
- A Magyar Olimpiai Bizottság sportfejlesztési irányai és területei 2012:
http://olimpia.hu/images/MOB/Strategia_2012/MOB_strategia_2012.pdf
- Sport- és Ifjúsági Egyetértési Szándéknyilatkozat Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Ghánai Köztársaság Ifjúsági és Sportminisztériuma között. 2016. 05. 09., Accra
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/sportert-felelos-allamtitkarsag/hirek/a-ghanai-koztarsasag-ifjusagi-es-sportminiszteret-fogadta-szabo-tunde>
- ENSZ Közgyűlés 2003. november, *58/5-ös határozat*. Letöltve: 2017. 09. 20.
https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/35_un_general_assembly_resolution_58_5_sport_as_a_means_to_promote_health_educatio.pdf
- SDP IWG (2008): Harnessing the power of sport for development and peace: Recommendations to governments:
<http://www.righthtoplay.com/moreinfo/aboutus/Documents/Sport%20For%20Dev%20-%20ENG.pdf>
- ENSZ Közgyűlés 2009. október, *63/4-es határozat*. Letöltve: 2017. 09. 20.
https://www.un.org/sport/sites/www.un.org.sport/files/documents/pdfs/Resolutions/A_RES_64_3/2009-10-19_A-RES-64-3_EN.pdf
- ENSZ Közgyűlés 2013. szeptember, *67/296-os határozat*. Letöltve: 2017. 09. 20.
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/296
- ENSZ: Az SDP *kronológiája*. Letöltve: 2017. 09. 20.
<https://www.un.org/sport/content/chronology>
- ENSZ: *International Day of Sport for Development and Peace*. Letöltve 2017. 09. 20.
<https://www.un.org/sport/content/international-day-sport-development-and-peace/international-day-sport-development-and-peace>
- ENSZ: *Millenniumi Nyilatkozat*. Letöltve 2017. 09. 17.
<http://www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/116>
- ENSZ: *Napi sajtóközlemények*. 2017. május 4. Letöltve: 2017. 09. 30.
<https://www.un.org/press/en/2017/db170504.doc.htm>
- European Commission (2017): *Erasmus+ Programme Guide 2018*. Letöltve : 2018. 06. 24.
http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/programme-guide_en
- The International Platform on Sport and Development: *History of sport and development*. Letöltve: 2017. 09. 30.
<https://www.sportanddev.org/en/learn-more/history-sport-and-development/timeline-major-developments-sport-and-development>
- Nemzetközi Olimpiai Bizottság: *International Day of Sport for Development and Peace*. Letöltve: 2017. 09. 30.
<https://www.olympic.org/idsdp>
- Nemzetközi Olimpiai Bizottság: IOC welcomes enhancement of close cooperation with the United Nations. Letöltve: 2017. 09. 15.
<https://www.olympic.org/news/ioc-welcomes-enhancement-of-close-cooperation-with-the-united-nations>
- UNESCO: *Nemzetközi ENSZ napok és évek listája*. Letöltve: 2017. 09. 20.
<http://www.unesco.hu/unesco-www.unesco-org/napok-evek/nemzetkozi-napok-evek/nemzetkozi-napok>
- UNESCO: *Testnevelés és Sport Nemzetközi Charta*. Letöltve: 2017. 09. 17.
http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SPORT_E.PDF

UN Inter-Agency Task Force: *Az ENSZ Ügynökségek közötti SDP Munkacsoportjának jelentése*. Letöltve: 2017. 09. 20.
https://www.un.org/sport2005/resources/task_force.pdf
 Wilfried Lemke: *The mandate*. Letöltve 2017. 09. 15. http://www.willilemke.com/content/5/The_mandate.html

Jegyzetek

- 1 A Peace and Sport munkatársa nem tudott ennél pontosabb adattal szolgálni a 2014-es évben regisztrált események számára vonatkozóan.
- 2 A UNOSDP videókampánya 2015-ben:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/top-10-entries-2015-unosdp-video-contest-announced>
- 3 A NOB 2015-ös videói az IDSDP-re:
<https://www.olympic.org/news/ioc-president-joins-olympians-to-give-back-to-sport-on-international-day-of-sport-for-development-and-peace>
- 4 A Koszovói Olimpiai Bizottság megemlékezése 2015-ben:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/committing-peace-and-olympic-values-pristina>
- 5 Ferenc pápa üzenete az IDSDP alkalmából 2016-ban:
<http://www.catholicherald.co.uk/news/2016/04/06/pope-francis-blesses-five-year-old-girl-who-is-losing-her-sight/>
- 6 Wilfried Lemke különleges tanácsadó videóüzenete az IDSDP alkalmából 2016-ban:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/idsdp-video-message-wilfried-lemke>
- 7 Az ENSZ főtítkárnak 2016-os üzenete az IDSDP kapcsán:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/secretary-generals-message-idsdp-2016>
- 8 Irina Bokova, a UNESCO főtítkárnak 2016-os üzenete:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/message-unesco-idsdp-2016>
- 9 A UNESCO 2016-os ünneplése: <https://www.sportanddev.org/en/article/news/promoting-values-sport-6-april>
- 10 A Nemzetközösség titkárságának 2016-os ünneplése:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/sdp-taster-sessions>
- 11 A bhutáni oktatási minisztérium 2016-os megemlékezése:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/sport-happiness-bhutan>
- 12 A FIBA 2016-os ünneplése:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/promoting-healthy-lifestyles-through-basketball-pacific>
- 13 A 2017-es "fehér lap" kampány:
http://aroundtherings.com/site/A_59810/Title_Peace-and-Sports-/292/Articles#WhiteCard-Campaign-Reaches-43-Million-People-in-Most-Successful-Year-to-Date
- 14 A 2017-es Facebook profilképkeret-kampány:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/idsdp-facebook-profile-picture-launched>
- 15 A UNOSDP 2017-es fotópályázata: <https://www.sportanddev.org/en/article/news/call-photos-idsdp-2017>
- 16 Az Egyesült Királyság Nemzetközi Fejlesztési Főosztályának 2017-es megemlékezése:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/celebrating-sport-development-and-peace>
- 17 Sri Lanka olimpiai bizottságának 2017-es dala és videója:
<https://www.sportanddev.org/en/media/video-we-play-together-idsdp-theme-song>
- 18 A Nemzetközi Asztalitenisz Szövetség 2017-es megemlékezései:
<https://www.sportanddev.org/en/article/news/table-tennis-everyone-everywhere>
- 19 2000. évi CXLV. törvény a sportról: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000145.TV>
- 20 2004. évi I. törvény a sportról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400001.tv>
- 21 A Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitika stratégiai kerete:
http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/6/0000000206/nemzetpol_strat_2_2013.pdf
- 22 2016. évi CXIX. törvény a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600119.TV×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT>
- 23 SPORT XXI. NEMZETI SPORTSTRATÉGIA 2007–2020: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=110484.156866
- 24 A Magyar Olimpiai Bizottság sportfejlesztési irányai és területei 2012:
http://olimpia.hu/images/MOB/Strategia_2012/MOB_strategia_2012.pdf

- 25 Sport- és Ifjúságügyi Egyetértési Szándéknyilatkozat Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Ghánai Köztársaság Ifjúsági és Sportminisztériuma között. 2016. 05. 09., Accra
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/sportert-felelos-allamtitkarsag/hirek/a-ghanai-koztarsasag-ifjusagi-es-sportminiszteret-fogadta-szabo-tunde>
- 26 Memorandum of Understanding Between the Ministry of Sports and Youth of the Islamic Republic of Iran And the Ministry of Human Capacities of Hungary:
<http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/several-agreements-have-already-been-concluded-at-the-first-session-of-the-hungarian-iranian-joint-economic-committee>
- 27 Sportügyi megállapodást írt alá Szabó Tünde Kubában:
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/sportert-felelos-allamtitkarsag/hirek/sportugyi-megallapodast-irt-ala-szabo-tunde-kubaban>
- 28 Együttműködési Megállapodás a Szaúd-Arábiai Királyság és a Magyar Köztársaság között az ifjúság és a sport területén, 2000. február X., Rijád:
<http://www.magyarokszolny.hu/hivatalos-lapok/65df3ddffea846c04451beb3542725e6bbc0f6de/dokumentumok/32a06c8a0c86c323f8d55c76cc172f62f3eeb5d0/letoltes>
- 29 Az Európai Bizottság által kiírt pályázatok listája: <https://ec.europa.eu/sport/calls/>

Fotó/Gönczö Viktor

PILLANAT- ÉS ÉLMÉNYALAPÚ KÖZÖSSÉGEK¹

Kiss Norbert

■ Bevezetés

■ A különböző chatszobák és fórumok nyitott vagy éppen zártkörű közösségei számos felhasználónak adtak, adnak teret és lehetőséget egymás megismerésére. A közösségi média terjedésével pedig több, nagyobb virtuális esemény és mozgalom került a figyelem középpontjába és vált követhetővé. 2015-ben tanulmányaim során talákoztam először a pillanatközösségek fogalmával. Az online közösségi médiák felületein megjelenő egyének csoportjai gyakran és ideiglenesen összegyűlnek egy-egy felkapottabb téma vagy ügy köré. Ezek a csoportok a szerveződések alapján pedig elméletileg tekinthetők egyfajta „pillanatközösségként” is. A hétköznapi tapasztalatok alapján ezeknek a közösségeknek az egyik legszembetűnőbb tulajdonsága, hogy rövid idő alatt képesek az általuk felkapott ügyek/témák köré nagyobb médiafigyelmet és nyilvánosságot vonzani. Mivel aktív internet felhasználóként online közösségekkel kapcsolatban személyesen is tapasztalhattam többször hasonló eseteket, ezért a 2015-ben elhangzott fogalom és a hozzá fűzött meglátás nemcsak ismerősen, de gondolatébresztőként is hatott számomra. Az internet és a közösségi média platformjainak egyre nagyobb globális szintű növekedésével és népszerűségével valóban gyakran tapasztalhatók voltak olyan spontán megjelenő csoportosulások, amelyeknek a tagjai a semmiből hirtelen egy-egy ügy vagy esemény köré szerveződtek, majd ugyanolyan gyorsasággal szertefoszlottak.

Mivel az internet és maga a virtuális szféra egyre jobban megkerülhetetlenné válik, szükséges és tanácsos annak felhasználóit és azok szerveződéseit figyelemmel kísérni. Az online közösségi média számos lehetőséget nyújt a kapcsolatok létrehozására, ápolására vagy éppen megerősítésére. A felhasználók képessé válnak egymás között számos tartalom megosztására, amelyeken keresztül kifejezhetik önmagukat egymás és a nagyvilág felé. A felek közti kommunikáció és információáramlás előnyei mellett pedig kielégül az egyének között a közösséghez tartozás élménye is. A következő fejezetekben ezzel kapcsolatban két szorosan összefüggő témát szeretnék röviden és leíró jelleggel bemutatni. Az első az interneten megjelenő modern mozgalmatípusok, melyek alakítják és formálják az online közösségeket. A második pedig a már korábban említett pillanat-, eseményalapú közösség, melyet a mozgalmatípusokba beillesztve szeretnék bemutatni és jellemezni.

Az interneten megjelenő mozgalmatípusok és jellegzetességeik

Az internetes szerveződések, azaz a virtuális mozgalmak alapjaikat tekintve nagyon hasonlóak a hagyományos szerveződésekhez. Ebben a fejezetben szeretném végigvenni a virtuális térben zajló különböző szerveződési és mozgalmi típusokat. Bemutatom a mindennek alapját adó internet vagy ismertebb nevén *online aktivizmust*, majd kitérek annak negatív típusaira is, a *slacktivism*, a *clicktivism*, a *hacktivism* mozgalmakra. Önálló típusként írok a napjainkban egyre terjedő, aktivitási szintjeiben vegyes és képlékenyebb *hashtag aktivizmusról* is. Mindegyik bemutatandó forma fontos annak szempontjából, hogy definiálni lehessen a pillanatközösségeket.

Online activism

Az *online aktivizmus* kifejezés alatt olyan mozgalmi és szerveződési tevékenységet értünk, amely során a tevékenységet gyakorló egyének digitális eszközök és platformok segítségével valamilyen közös cél vagy ideológia alapján összegyűlnek és a cél érdekében közösen lépnek fel vagy közös akciókat hajtanak végre. Ennek eszközei olyan, mindenki számára elérhető digitális kommunikációs eszközök, mint például az e-mail, különböző chat szobák, fórumok, hírcsoportok, illetve a közösségi portálok platformjai.

Az online aktivizmus a 2000-es évek és a web 2.0 egyik legmeghatározóbb mozgalmi módszere. Hasznát és előnyeit számos tudományos terület és szakember próbálja megérteni vagy vitatni. A legfőbb kritikák többnyire a slacktivism és a clicktivism online mozgalmi típusokkal szemben fogalmazódnak meg. Ezek legtöbbször az online aktivizmusra is jellemző (vagy mondhatni fővonzerjét jelentő) egyszerűséggel és a részvételben való alacsony befektetési szinttel szemben fogalmazódnak meg (Morozov 2009; Halupka 2014).

Szakmai írásában Fernando Mora (2014) az online aktivizmus legnagyobb erejét és potenciálját abban látja, hogy a digitális információs és kommunikációs technológiák lehetőséget nyújtanak a felhasználóknak az egymással való kapcsolatteremtésre és kapcsolatban maradásra. Ezen kapcsolatokon keresztül pedig az információ szabadon képes áramolni, ami az aktivista mozgalmak esetében gyakran sorsdöntő tényező. Szintén hasonló előnyt állapít meg Katharine Brodock, aki arra a jelenségre mutat rá, miszerint a legtöbb egyén a közösségi médián keresztül lép be különböző online aktivista mozgalmakba. Vagyis az online mozgalmak sikerességéhez és ismertségéhez nagyban hozzájárul a web 2.0-ás alkalmazások és az információs és kommunikációs eszközök közösségi platformjainak kihasználása. Brodock ebből arra következtet, hogy a kapcsolatok (mind az online, mind az offline) a mozgalmak esetén nagyobb hangsúllyal bírnak gyakran, mint mondjuk a mozgalom tartalma (Brodock et al. 2009; Mora 2014).

Az online aktivizmussal kapcsolatban Mary Joyce (2011) a jelenség kutatása során hét olyan funkcionális módszert emelt ki, amelyekkel az online mozgalmak képessé válhatnak ügyük elérésére. Az első és legáltalánosabb a *dokumentálás*, vagyis a képesség, amellyel problémákat, eseményeket és történeteket képesek tárolni és mindenki számára elérhetővé tenni. A második a *közvetítés (broadcasting)*, azaz a képesség, hogy a dokumentált információkat közvetítsék, megosszák, terjesszék a virtuális közösségek tagjai egymás között. A harmadik a *mobilizáció*, aminek lehetősége a digitális információs és kommunikációs eszközök által tovább tágul. A különböző eszközök és platformok új és gyakran gyorsabb lehetőséget biztosítanak a felhívásra, szerveződésre vagy koordinálásra a tagok között. A negyedik módszert Joyce *co-creating* névvel illeti, amit én együttes alkotásként fordítanék. Vagyis az a folyamat, amikor a közösség tagjai együtt hoznak létre a digitális térben valamilyen mozgalmat segítő tartalmat. Ez több esetben főként olyan tapasztalatokon és a közösség tagjain alapuló információs anyagok (content) létrejöttét takarja, amelyek tovább bővítik a mozgalom dokumentációját (vallo-mások, beszámolók, személyes történetek). Az ötödik az *egységbe foglalás (synthesizing)*, amikor a már meglévő és a co-creating során megjelenő információk interpretálásra, azaz értelmezésre kerülnek a virtuális közösség tagjai által. Nagyon laikusán fogalmazva a felgyülemlett információkat megszüri és tömörítik azok tartalmi lényegeire. Az így kapott információk és azok üzenetei sokkal könnyebben közvetíthetővé válnak a további tömegek és közösségek számára. A hatodik a *védelmesítés*. Ez ironikusan is hangozhat elsőre, hiszen a virtuális térben minden nyilvánosan és szabadon elérhetően terjedhet. Nehéz bármit elfedni és totálisan eltüntetni, ha egyszer nyilvánosságra került az interneten. Ugyanakkor pont ez a lényeg! A mozgalom ellenfelei és elnyomói az internetes közösségeket sokkal nehezebben tudják megfigyelni vagy cenzúrázni, mint az offline mozgalmi tevékenységeket. Éppen ezért az online jelenlét egyfajta védelmet is nyújt bizonyos szinten az ilyen szereplőkkel szemben. A hetedik és egyben utolsó az *adománygyűjtés és -szerzés*, ami alapjaiban nem nagyon tér el a klasszikus offline megfelelőjétől. Talán azt lehetne igazán kiemelni, hogy manapság már magának az adományozásnak és adományfogadásnak is megvannak a maguk online platformjai különböző crowdsourcing és fundraising honlapok és szolgáltatók formájában (Joyce 2011).

Sydney Hirt (2015) az online aktivizmusok sikerességét vizsgáló írásában négy különböző szintet jelöl meg, amelyeken egy online mozgalomnak végig kell vezetnie a támogatóit, ahhoz hogy sikeresen fel tudjanak lépni az ügyük érdekeiben. Az *első szint* az alacsony kockázatú, alacsony befektetésű tevékenységek (low-risk, low-cost activities)², melyből át kell lépni a *második szintre*, azaz a nyilvánosság elé állás/kerülés szintjére. Ennél a szintnél Hirt megjegyzése szerint még jelen van az első szinten jelenlévő low-risk jelleg. A *harmadik szint* az erőszakmentes direkt akciókra és eseményekre való felkészülés vagy felkészítés, melyet követ a *negyedik szint*, vagyis a végső megmérettetés. Ezen a szinten már éles, de erőszakmentes akciók történnek, melyek esetében a résztvevők már azzal is tisztában vannak, hogy a mozgalom ellenzői akár fel is lépnek a tagokkal szemben (Hirt 2015).

Az online aktivizmus több potenciállal és gyengeséggel is rendelkezik. Annak elkerülésére, hogy egy online mozgalom clicktivism-é váljon, muszáj élnie a lehetőségeivel és építeni rájuk. Az egyik ilyen építési lehetőség az online és az offline aktivizmus összekötésében rejlik. Az általam olvasott szakirodalmak és tanulmányok szerzői túlnyomó többségben hangoztatták, hogy a mozgalmak esetén nagyon fontos és elengedhetetlen a céltudatos offline tevékenység. Különösen a képviselt ügy érdekében történő eredmények rövid időn belüli eléréséhez vagy azok megszilárdításához. Míg az online aktivizmus tökéletes eszköz a szolgálni kívánt ügy terjesztésére, addig a nyomásgyakorlás esetében fontos, hogy a tagok offline is kifejezzék elköteleződésüket. Ez főként demonstrációkon való részvételben, demokratikus döntéshozásoknál (például szavazás) és főként adományozásban vagy adománygyűjtésben értelmezhető.

De mi történik, amikor a lendület megáll? Amikor még nem beszélhetünk az ügy teljes elvesztéséről, de érezhetően lelassul az aktivisták részvételi hajlandósága?

Slaktivizm

A *slacktivism*, mint kifejezés lényegében az internetes aktivizmus negatív kontextusú fogalma. A slacktivism az angol slacker szleng és az aktivizmus szókeveréke, melyből az előbbi főként naplopót, lazslót, illetve tétlenkedőt jelent. A konkrét kifejezés pedig az internetes aktivizmus azon negatív oldalát jelöli, mely során a felhasználók a különböző közösségi oldalakon különböző társadalmi problémákat és mozgalmakat egyszerűen elintéznak egy-egy hozzászólással vagy like (lájk)³ küldésével. Ezzel azt az önámítást keltve, hogy tettek valamit az adott probléma ellen, ezzel segítették/támogatták a mozgalmat. Röviden összefoglalva a slacktivismust tekinthetjük egyfajta álkaktivizmusnak is.

Magát a slacktivism fogalmát Fred Clark és Dwight Ozard alkotta meg 1996-ban egy szemináriumsorozaton. Clark és Ozard szemináriuma lényegében arra mutatott rá, hogy a fiatalok gyakran nagyon keveset tesznek, mikor egy-egy számukra szimpatikus ügy támogatására kerül sor. Ezt a fajta kényelmes jócselekedetet illették először a kifejezéssel, ami mutatja, hogy Clark és Ozard (a mai használattal ellentétben) nem teljesen negatív értelemben használták és alkották meg a kifejezést (Christensen 2011).

A kifejezés később több médiában is előkerül, de igazi antiaktivista jelentését főként Evgeny Morozov szakmai írása által nyeri el 2009-ben. Morozov tanulmányában a slacktivismust egy dániai pszichológus által végzett kísérlet⁴ alapján azonosítja, amely során Anders Colding-Jørgensen (a kísérletet létrehozó dán pszichológus) egy álhír segítségével egy fiktív facebook csoportot hozott létre. A fiktív csoport alig pár nap alatt hatalmas számú követőt és tagot (források szerint 27 ezer fő) szerzett. A kísérlet több tanulsága mellett többek között rámutatott arra, hogy az emberek milyen könnyen manipulálhatóak, illetve milyen kevés információ alapján is képesek 'menni' a tömeggel. Morozov ezt a jelenséget írásában az online aktivizmus (vagyis a slacktivism) kényelmességével magyarázta. Amikor a kommunikáció és cselekvés minimális befektetést igényel, akkor az emberek bátran kiállnak bármi mellett, amíg az kényelmes. Márpedig a slacktivism egyik legnagyobb veszélye pont ez a kényelmesség (Morozov 2009; Bayer 2016).

A slacktivismhez és a pillanatközösségek negatív hatásaihoz köthető másik híres eset az úgynevezett *Kony2012 kampány*. A szóban forgó kampányt az Invisible Children nevű nonprofit szervezet indította Joseph Kony ugandai gerillavezér elfogására és letartóztatására felszólítva a 2012-es év végéig. A kampányt elindító online virális videó felhívta a felhasználók figyelmét a gerillavezér által elkövetett bűncselekményekre (gyermekkatona és szexrabszolgák gyűjtése és kihasználása) és az általa sanyargatott civilekre. A kampány a videó online terjedésével rövid idő alatt hatalmas médiafigyelmet szerzett az ügynek, köszönhetően az online felhasználóknak is. Számos online csoport jött létre, több hírcsatorna is foglalkozott a témával, valamint hírességek is csatlakoztak a kampányhoz. A Kony2012 kampány jelentőségét jól tükrözi, hogy 2012. március 8-án egy sajtókonferencián a Fehérház akkori sajtótitkára (Jay Carney) is felszólalt az ugandai gerillavezér ellen.⁵

A hatalmas online figyelem és támogatás ellenére azonban nem történt semmi sem. Sőt, a kampány több, mint gyanússá vált, mikor a Tumblr nevű blog⁶ és közösségi portálon egy „Visible Children” nevű blog keretein belül több kritikát és kételyt is megfogalmaztak a Kony2012 kampányt indító Invisible Childrennel szemben. Többek között a nonprofit szervezet kétes pénzügyeiről. Nem sokkal később egy másik botrány is kirobant, mikor egy 2008-as fotó⁷ kezdett el keringeni az online közösségekben arról, hogy az Invisible Children aktivistái fegyverekkel pózolnak ugandai katonákkal. A fotó erősen megkérdőjelezhetővé tette a nonprofit szervezet semlegességét az ugandai konfliktusban. A szervezet nem sokkal az őket ért támadások után közleményt adott ki, amelyben reagáltak és válaszoltak az őket ért kritikákra és a kompromittáló fényképre is.⁸ Ekkorra azonban már a virtuális közösségek hite és részvételi kedve megingott a Kony2012 kampányban, amely rövid idő alatt szimbólumává vált az online aktivizmus negatív oldalainak.

A Kony2012 gyakran kerül elő, amikor a slacktivismre példát kell felhozni. De a kedvelt példák közt szokták említeni az olyan kevés hozzájárulást igénylő megmozdulásokat is, mint például a Red Equal Sign (piros egyenlőségjel) kampányt⁹, a terrortámadások során történő tömeges profilképcseréket, vagy a szivárvány filteres profilképek a meleg jogo-

kért és hasonló más szimpátiát vagy figyelmet felhívó online tevékenységeket, illetve akciókat. Az, hogy az utóbbiak mennyire tekinthetők negatívnak vagy kontraproduktívnak, az erősen vitatható, erre pár szóban lejjebb még kitérek. A Kony2012 egy olyan esemény volt, ami nagyban megingatta az online szerveződésekben az emberek bizalmát. Saját véleményem és meglátásaim alapján úgy gondolom, hogy az occupy mozgalmak és az arab tavasz után talán az utolsó igazi nagy online megmozdulásnak tekinthető kampány. Ha célját nem is sikerült elérnie, annyit biztos eredményezett, hogy a felhasználók sokkal kritikusabban tekintsenek a virtuális mozgalmakra és azok fellángolásaira.

A bemutatottak alapján az körvonalazódhat előttünk, hogy az internet aktivizmus és a slacktivismus az aktivitás és részvétel szempontjából egymás ellentétei. Ez részben igaz, azonban a jelenség nem teljesen egyedien csak a virtuális szerveződésekre jellemző. Annak bizonyításaként, hogy a slacktivism nem teljesen antiaktivista tevékenység, Cindy Leonard (2009) megalkotta „Az aktivizmus folyamatossága” (The Continuum of Activism) koordinátarendszerét, melynek segítségével ábrázolni kívánta, hogy a slacktivism is tekinthető bizonyos szinten aktivizmusnak a maga alacsony részvételi szintjén (Leonard 2009).

1. ábra. „Az aktivizmus folyamatossága”

MAGAS SZINTŰ RÉSZVÉTEL	
ALACSONY SZINTŰ TECHNOLÓGIA	<p>Tradicionális Aktivizmus</p> <ul style="list-style-type: none"> • találkozókon való megjelenés vagy tüntetés • adományok gyűjtése • oktató anyag terjesztése • előadásokon és beszédeken való részvétel • önkéntesség <p>Globális gondolkodás, lokális cselekvés</p>
	<p>Online Aktivizmus</p> <ul style="list-style-type: none"> • szervezés vagy megjelenés online eseményeken • adományok gyűjtése online • oktatóanyag terjesztése és megosztása, címkézése, tweet-en vagy e-mailen keresztül • fórumon vagy más felhasználói csoportokban való részvétel <p>Globális gondolkodás, globális cselekvés</p>
MAGAS SZINTŰ TECHNOLÓGIA	
ALACSONY SZINTŰ TECHNOLÓGIA	<p>Passzív Aktivizmus</p> <ul style="list-style-type: none"> • adományoz • aláírja a petíciót • hirdeti az ügyet a saját udvarán • matricán keresztül hirdeti az ügyet • feliratkozik a hírlevélre <p>Lokális gondolkodás, lokális cselekvés</p>
	<p>Slacktivism</p> <ul style="list-style-type: none"> • adományoz online • aláírja az online petíciót • rajongójává válik az ügynek • csatlakozik az ügyhöz vagy annak csoportjához • feltünteti az ügyet a profilján • feliratkozik az online hírlevélre <p>Lokális gondolkodás, globális cselekvés</p>
	ALACSONY SZINTŰ RÉSZVÉTEL

Forrás: Leonard (2009) alapján.

Korábban a slacktivism és a Kony2012 kampány kapcsán említettem több slacktivismhez köthető online akciót is (például: Red Equality Sign). Ezek és a hozzájuk hasonló online tevékenységek (akárcsak a slacktivism) elsőre céltalannak tűnhetnek számunkra, de ahogy Cindy Leonard rendszere is mutatja, a slacktivism és a hozzáköthető akciók koránt sem veszett ügyek. A felhasználók tömegei még azzal a minimális befektetéssel is segíthetik a különböző mozgalmak ügyeit. A figyelemfelhívás mellett a pillanatnyi médiafigyelem önmagában is hordozhat egy-egy olyan lehetőséget, amivel a szervezetek, csoportok vagy érintettek a későbbiek során kezdeni tudnak valamit a céljuk vagy céljaik eléréséhez.

Az online mozgalmak közül ismert még a hacktivism és a clicktivism fogalma is. Ezen szerveződési, illetve aktivizmusformák közül az előbbi azonban kevésbé jellemző a pillanatközösségek tagjaira. Míg az utóbbi az egyik leginkább kritizált aspektusukat foglalja magában. Azt, hogy miért is gondolom ezt így, szeretném a fenti mozgalmatípusokhoz hasonlóan a továbbiakban röviden kifejteni.

Hacktivism

A *hacktivism* egy olyan csoportos szerveződés és akció, amely során a felhasználók különböző megkérdőjelezhető vagy nyíltan ártó szándékú akciókkal próbálnak nyomást gyakorolni célpontjaikra. A virtuális támadásként is felfogható csoportos akciók többnyire valamilyen politikai nézet, vallási meggyőződés vagy társadalmi ideológia hirdetésére történnek (Hacktivism – defender’s playbook ... 2016).

A hacktivism kifejezést 1996-ban alkotta meg egy, a „Cult of the Dead Cow” nevű hackercsoport tagjaként tevékenykedő „Omega” fedőnevű hacker és aktivista. A fogalom a hacker és az aktivizmus szavak keverékéből állt össze. Kezdetben a kifejezés a hacktivism fogalmát egyfajta átmenetként ábrázolta a polgári engedetlenség és a demonstráció között. A 2000-es évekkel azonban a fogalom nagyon sokat változott. A hacktivism művelői olyan személyek, akik többnyire rendelkeznek egyfajta specifikus tudással, amit ez a fajta „véleménykinyilvánítás” megkövetel. Ebből kifolyólag ezeknek a csoportoknak a tagjai jelentősen kevesebben vannak, mint mondjuk egy pillanatközösségé. Ugyanakkor a tudás és képesség, amivel rendelkeznek, amivel kifejezik magukat, sokkal jelentősebb vagy mondhatni nagyobb. Ez különösen az általuk kivitelezett akciók következményeinek súlyosságából is lesűrhető (Hacktivism ... 2015).

Az online aktivizmus ezen ágának radikális természete miatt gyakran jelölik ezt a fajta szerveződést és tevékenységet online önbíráskodásként is (online vagy internet vigilantism), rosszabb esetben pedig cyber-terrorizmusként. Utóbbi elsősorban annak köszönhető, hogy maga a hacktivism nehezen kiismerhető. Az ilyen tevékenységet végző csoportok tagjai általában valamilyen elv vagy nézet által vezéreltek. Veszélyességüket és az általuk okozott károkat többnyire a vallott nézet szélsőségsége határozza meg. Vagyis vannak olyan csoportosulások, amelyek önbíráskodó alapon valamilyen társadalmi morál mentén cselekednek (próbálnak igazságot szolgáltatni a maguk módján). Vala-

mint vannak olyan radikálisabb csoportok is, amelyek valamilyen szélsőséges ideológia mentén (például anarchizmus) próbálnak minél nagyobb kárt okozni (Hacktivism – defender’s playbook ... 2016).

A hacktivism kampányok tapasztalatai alapján általában a kis és közepes nagyságú szervezetek a leginkább szenvedő alanyai az ilyen akcióknak. Az állami szervek és nagyobb vállalatok többnyire könnyen képesek kompenzálni a hacktivism során elszenvedett károkat, valamint kellő erőforrás és tudástőke áll rendelkezésükre, hogy a csorbát szenvedett online védelmüket megerősítsék a támadások után. Azt, hogy konkrétan mit is értek támadások alatt, ahhoz röviden felsorolnám azokat a módszereket, amikkel a hacktivisták nyomást próbálnak gyakorolni célpontjaikra:

- *Doxing*: Olyan tevékenység, mely során a hacker megszerzi és nyilvánosságra hozza egy adott felhasználó bizalmas adatait. Cégek, szervezetek vagy más, nem személyhez köthető célpont esetén érzékeny, nem nyilvános, illetve titkos adatok ellopását, illetve nyilvánosságra hozását értjük. Ez a módszer a leggyakrabban különböző lejárató kampányok során vált használttá a hacktivisták körében.
- *DDOS támadás (Distributed Denial of Service)*: Olyan összehangolt támadás, mely során a hackerek több számítógép segítségével olyan hálózati forgalmat idéznek elő, ami lelassítja vagy lekapcsolja a célpont webes szolgáltatását.
- *Web Defacement (web rongálás)*: Olyan támadás, amely során a hacker eltorzítja, megromlítja a célpont webhely vizuális felületét. Ez legtöbb esetben figyelmeztető jellegű támadásként szokott történni, mely során az adott hacktivisták csoport üzen a webhely üzemeltetőjének vagy felhasználóinak. Ez az üzenet gyakran szimpla figyelmeztetés, hogy hackerek átjutottak a célpont honlap védelmére, de volt példa propagandaüzenetek hagyására, vagy kényes adatok ily módon történő nyilvánosságra hozására is.
- *Közösségi médiafelület eltulajdonítása (social media hijacking)*: Olyan támadás, mely során a hackercsoport átveszi egy közösségi médián lévő profil fölött az irányítást. A hacktivisták a legtöbb esetben ezzel kívánnak üzeni a megtámadott szervezetnek, célszemélynek, de volt példa arra is, hogy ilyen támadás útján kívántak nyilvánosságra hozni kényes, a célszemélyhez/szervezethez köthető adatokat is a közösség számára.

Az egyik legismertebb hacktivism csoport az interneten az ad hoc¹⁰ jelleggel működő és a média által is többnyire közismertté tett *Anonymous*. A csoport körülbelül 2003 óta szervez és hajt végre különböző mozgalmi tevékenységet (tüntetések, figyelemfelkeltő akciók) és megkérdőjelezhető, néha önbíráskodásba is átmenő akciókat (célszemélyek online zaklatása/támadása, szerverek, adatbázisok feltörése). A csoport a tagjai személyét és létszámát tekintve képlékeny, nehezen azonosítható és nem állandó. Mivel a tagok gyakran egymásról is alig tudnak valamit, ezért a hatóságok akciói és egy-egy tag letartoztatása csak csekély mértékben segíti a nyomozó szerveket a csoport felszámolásában. Az *Anonymous*-nak, akárcsak a hozzá hasonló hacktivism csoportoknak nincs vezetője, ami tovább nehezíti annak megjósolását, hogy az önjelölt bíraskodó csoport hol, mikor és kit vesz a célkeresztjébe (Hacktivism – defender’s playbook ... 2016).

Az Anonymous kiemelését azért érzem szükségesnek, nem csak a hacktivism szempontjából, de a pillanatközösségek szempontjából is, mert az egyik legnagyobb online mozgalmakban (mint például az occupy tüntetések) jelentős szerepet vállaltak és nem kisebb hatást gyakoroltak magukra az eseményekre és azok szereplőire is. Az Anonymous csoport, mint a legtöbb hacktivistá csoport, tetteikben és akcióikban megkérdőjelezhető. Rövid időre azonban mégis ikonikussá váltak mind az egyszerű felhasználó közösségek, mind a média számára, mivel talán ez volt az első olyan hacktivistá csoport, ami szimbólumai és kommunikációja alapján a legkönnyebben 'megfogható' volt az említett szereplők számára (Dizard 2011; Kazmi 2011).

Clicktivism

A *clicktivism* a slacktivism egyik alfajaként is tekinthető, lényegében olyan online mozgalmi tevékenységet takar, ami alatt a felhasználók minimális aktivitással tesznek valamit az általuk követett és támogatni kívánt ügyért. A fogalmat gyakran emlegetik még kanapé-aktivizmusként is (armchair activism), mivel a slacktivism negatív vonásaihoz képest is nagyon minimális támogatást, részvételt mutatnak fel az ily módon viselkedő felhasználók.

A clicktivism gyakorlati haszna többnyire abban merül ki, hogy egy-egy témát nagyobb felhasználói tömegekkel ismert meg, illetve felgyorsítja annak köztudatba kerülését és terjedését. Ebből kifolyólag a szerencsésebb eset, ami egy clicktivism által felkapott társadalmi témával történhet az, hogyha az továbbjut a clicktivism szintjén. Vagyis az érdemi foglalkozás a felkapott üggyel nem csak a „like”-okig és jó kívánságot közlő posztokig jut, hanem például médiafigyelmet ér el, vagy aktivizál olyan felhasználókat is, akik a megosztáson és like-osztáson kívül másképpen is hajlandóak hozzájárulni az ügghöz.

A pillanat- és eseményalapú közösségekre a clicktivism passzív támogató jellege többnyire jellemző. Ez különösképpen olyan eseteknél látványosabb, melyek során a virtuális közösségek tagjai egy-egy érzékenyebb téma esetén csupán csak like-okon keresztüli szolidaritásukat fejezik ki. Ez a leggyakoribb esetben az adott esemény politikai töltete miatt is magyarázható, mint például a terrortámadásokra reagáló „Pray for” kampányok esetén. Nagy erejű tragédiáknál az emberek morális okokból nem szívesen hoznak fel kényes témákat, ugyanakkor kegyeletből mindenki próbálja a maga módján leróni a tiszteletét. Az így gyűlő like-ok és jókívánságok gyakorlatilag nem fognak a tragédia mögötti okokon és problémákon javítani, legfeljebb egyfajta hamis lelkiismereti megnyugvást adnak azoknak a virtuális közösségek tagjainak, akik így fejezték ki részvételüket. Az utóbbihoz köthető Max Halupka szakmai megközelítése is, miszerint a clicktivism több esetben is tekinthető inkább egyfajta politikai állásfoglalásként, mint valós aktivista tevékenységnek. Vagyis, miszerint a clicktivism inkább véleménynyilvánítás, mint aktivista tevékenység a virtuális közösségek részéről (Halupka 2014).

A következő mozgalmi típust Cindy Leonardnak az aktivizmus folyamatosságát mutató ábráján talán egyfajta „köztes aktivizmusként” lehetne elhelyezni a tevékenyebb online aktivizmus és a kevésbé aktívabb slacktivism között. A hashtag aktivizmus a pillanat- és eseményalapú közösségek szempontjából az egyik leginkább használt mozgalmi forma. Éppen emiatt a megítélése és hasznossága nagyon kérdéses is.

Hashtag activism

A *hashtag aktivizmus* egy, az internetes közösségek és modern médiák által megalkotott fogalom. A kifejezés lényegében különböző online közösségi médiák felületein történő tevékenységet jelöl. Utóbbi során a felhasználók tömegesen csoportosulnak egy-egy aktuál téma köré, kifejezve véleményüket vagy cselekvésre felszólítva más, a témában érintett csoportokat/döntéshozókat. Az interneten archivált források alapján a kifejezés legkorábbi használata a The Guardian nevű napilaphoz köthető. A médium elsőként a „Occupy Wall Street” mozgalom („Foglaljuk el a Wall Streetet” mozgalom) kapcsán került említésre 2011-ben (Augenbraun 2011). Egyedisége, hogy a szóban forgó „aktuál témát” egy hash jellel (kettős kereszt: #) és a témát röviden, szinte címként összefoglaló szlogennel vagy hívó szóval kötik össze. Utóbbit hívjuk hashtagnak.

A *hashtag* nemcsak egy könnyen megjegyezhető hívó szóként funkcionál általában, de tökéletes eszköze az online közösségi felületeknek arra, hogy csoportosítsák és kövessék az általuk jelölt témák terjedését, alakulását, illetve növekedését.

Magának a hashtagnak (#) a használata, mint témátömörítő, sokkal régebbre nyúlik vissza, mint a napjainkban széles körben ismert és népszerű közösségi portálokra lévő megjelenése. Használata és funkciója egész pontosan a korai chat felületek (IRC networks – Internet Relay Chat hálózatok¹¹) megjelenéséig vezethető vissza. A modernkori használatról különböző internetes és online közösségi mérföldköveket és jelenségeket dokumentáló oldalak kétféleképpen számolnak be. Illetve a legtöbb ilyen kutató oldal mindkét eseményt egymástól (függetlenül) is a hashtag használatának forrásaként határozza meg.

Az első megjelölt eset a kettős kereszt használatára, mint a közösségi médián belüli témák csoportosítására szolgáló eszköz, Chris Messina nevéhez köthető. Messina, mint a Google felhasználóiélmény-tervező munkatársa (user experience designer) először 2007. augusztus 23-án egy Twitter bejegyzésen keresztül tett javaslatot arra, hogy az emberek a hashtag használatával beszélgessenek egy-egy témában egymással a klasszikus @ (kukac) jellel történő válaszoltság helyett.

Miért volt erre szükség, illetve miért is volt a javaslatnak nagy jelentősége? Maga a Twitter egy, a Facebookhoz hasonló online közösségi oldal, amelyen a felhasználók rövid, pársoros bejegyzéseket képesek megosztani egymással és az őket követő más egyénekkel. Egész konkrétan minden felhasználó egy bejegyzésben összesen 140 karakter terjedelmű rövid tweetet¹² (üzenetet) képes megosztani egymással. Ahhoz, hogy a felhasználók a tweetekre válaszolni tudjanak (retweet), ahhoz a @ jel és megszólítandó felhasználó

ló azonosító nevét kell feltüntetniük. Ez több felhasználó közötti beszélgetés esetén érthető módon nem kivitelezhető a 140 karakteres limit miatt. Erre a korlátra vetette fel Chris Messina az IRC hálózatokon már bevált hashtag alkalmazást. A hashtag ernyőként képes összefogni a témákat. Így amikor egy egyén egy vagy két embernél több felhasználóhoz ír egy témában, akkor nem kell egyenként beillesztenie a megszólítani kívánt személyeket. Képesse válik rövid és kényelmes módon úgy megnyilvánulni a hashtag által lefedett témában, hogy hozzászólása minden érintetthez eljuthasson, és könnyen visszakereshető is legyen.

A hashtag szélesebb körökben való használata és terjedése kicsivel később a Dél-Kaliforniában történt San Diego-i erdőtüzek eseményeihez köthető. Ezt az eseményt kutatásom során több online kutató oldal is a hashtag megjelenésének igazi forrásaként jelölte, mivel a történések alatt már nem egy szűk körben vagy elméleti szinten volt jelen a hashtag alapon működő posztolás, hanem széles és rohamosan terjedő (úgynevezett mainstream) szinten is. Az online közösségi felületek keresőmotorjai segítségével azt is megjelölték, hogy az első felhasználó, aki a hashtag segítségével témát (#sandiegofire) indított egy Nate Ritter nevű felhasználó volt. A szóban forgó felhasználó a hashtag segítségével családját és barátait kívánta információkészen tartani a katasztrófáról. A #sandiegofire hashtagen keresztül megosztott lényegre törő és folyamatosan frissülő hírek és jelentések gyorsan felkeltették több híroldal és blog figyelmét is az esemény során (Ritter 2007).

Első twitteres megjelenésétől a hashtag használat (ha kisebb ellenállásokkal is¹³) és annak népszerűsége töretlenül terjedt a felhasználók között. 2009 áprilisában az első negatív tartalommal rendelkező hashtag is terjedni kezdett. Az eset az Amazon online áruházhoz köthető, miszerint 2009-ben a kereskedő felületén lévő terméktoplistákról eltávolításra kerültek a LGBT-témájú¹⁴ könyvek, mivel azok „felnőtt tartalmú” termékek-ként kerültek kategorizálásra. A Twitter felhasználói nemtetszésüket a #AmazonFail hashtag alatt fejezték ki, amely rövidesen több nagynevű internetes blog, portál és híresség figyelmét is felkeltette (LaVallee 2009). A hashtag által keltett negatív visszhangra rövidesen az Amazon.com is reagált, azzal, hogy a vélt diszkriminációt kijavították a kategorizáló rendszerükben.

Később, 2013. június 12-én Greg Lindley a Facebook blogján¹⁵ bejelentette, hogy a Facebook közösségi oldalon is használhatóvá válik a hashtag, mint funkció. Ugyanakkor annak működése nem fog korlátozódni csak a Facebook portáljára (mint például a Twitter esetében). A különböző, felhasználók által indított hashtag témák a Facebook oldalán túl a Twitter és Instagram hashtag témákat is ernyőszerűen követhetővé tették. Ez annak idején hatalmas lépésnek számított a hashtag használat terjedésének szempontjából. Ma már több olyan, széles körben használt oldal is használja, illetve lehetővé teszi az oldalak közti hashtag használatot, mint például a Google+, Kickstarter, YouTube, Vine, Tumblr, GitHub vagy a Flickr.

Ahogy a láthattuk, a digitális eszközök és az általuk nyújtott egyéb kommunikációs lehetőségek nemcsak képesek voltak kiszélesíteni a mozgalmak eszköztárát, de sok különböző ön- és csoportkifejezési formához is vezettek. A következőkben bemutatom

azt a közösségi formát, a pillanatalapú közösségeket, amelyek a felsorolt eszközökkel és mozgalmi formákkal nemcsak együtt élnek, de szerveződnek és általuk ki is fejezik akaratukat és véleményüket a nagyvilág felé.

A pillanat- és eseményalapú közösségek

Az írásom fő témáját képező, kiemelt közösségek a virtuális közösség egyik alfajaként is tekinthetők. Ezt a csoportot két névvel is illetem, mint *pillanatközösség*, és mint *eseményalapú közösség*. Az első elnevezés egy egyszerűbb, lényegibb és könnyen érthető jelölése ezeknek a csoportoknak. Míg a második kifejezésnél valamivel több szakmai megközelítést próbáltam alkalmazni az árnyaltabb elnevezéshez. Utóbbihoz nem volt utolsó szempont, hogy könnyen lehessen angolra lefordítani a kifejezést úgy, hogy annak eredeti jelentéstartalma megmaradjon (event based community).

Miért pillanatközösség, eseményalapú közösség?

A pillanat-/eseményalapú közösségeket leginkább előnyeik és veszélyeik által lehet jellemezni. A könnyebb megértés és reprezentáció reményében a pillanatközösségek főbb jellemzőit SWOT-elemzés segítségével mutatom be. Az általam készített táblázatban (1. táblázat) felsorolt jellemzőkre, és hogy miért is gondolom őket az eseményalapú közösségekre nézve lényegesnek, külön-külön is kitérek.

1. táblázat. A pillanatközösségek SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Nyitottság, mindenki számára elérhetőség • Gyors növekedés (hirtelen nagy tömeg) • Könnyen azonosíthatók, láthatók • Demokrácia-élményt nyújt • Közösséghez tartozás élménye 	<ul style="list-style-type: none"> • Tagjait inkább slacktívizmus jellemzi • Inkább figyelők (utazók), mint cselekvők • Nem feltétlenül érintettek az ügyben
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Trendként terjedés • Gyors növekedés (széles körű figyelem) • Médiafigyelem • Potenciális, új és állandó tagok lehetősége • Érzelmi alapon működnek 	<ul style="list-style-type: none"> • Trendként terjedés • Könnyen manipulálhatók

Forrás: Kiss (2017)

Amint láthatjuk, a pillanatközösségek számos, a virtuális közösségekre jellemző pozitív és negatív tulajdonsággal rendelkeznek. Az előnyök között az online közösségekre és szerveződésekre is jellemző tulajdonságokat említhetjük elsőként, mint a gyors növekedést, amit a mindenki számára való elérhetőség és hozzáférhetőség biztosít, valamint a könnyű azonosíthatóságot, akár magával az üggyel is (lásd: profilkép, hashtag és egyéb megkülönböztető jelszavak). Az átfedéseken túl azonban több olyan jellemzőt is felfedezhetünk ezen közösségek részéről, amelyek az online közösségeken belül külön kate-

góriává formálják azokat. Úgy vélem, hogy ezek a tulajdonságok is jól különválaszthatóvá teszik a leírt közösségeket a többi online közösséggel szemben.

A pillanatközösségek a legtöbb felkapott témát és ügyet egyfajta online megjelenő *trendként* vagy *divatként kezelik*. Ezalatt azt értem, hogy gyakran nem maga az ügy, hanem a terjedő szlogen vagy az ügyhöz köthető cselekvés az, ami igazán vonzza a résztvevőket (lásd például jegesvödör-kihívás, profilkép filterek). Ez saját meglátásom alapján lehetőségként és veszélyként is megjelenik, mivel míg egyrészt segítheti az adott ügynek a nagy nyilvánosság kiharcolását, addig másfelől viszont erősen ki lesz szolgáltatva az adott trendhullámnak. Itt többek között olyan buktatókra gondolhatunk, mint például a konkrét célok és érdekek teljes háttérbe szorulása az „élménnyel” szemben; vagy például a trend lecsengése utáni teljes érdektelenségbe fulladás (lásd: occupy mozgalmak). Ez alapján a jellemző szerint a pillanatközösségek véleményem szerint rövid távon hasznosak lehetnek az online szerveződések esetén (például az adott ügy hírének terjesztése kapcsán), míg hosszú távon inkább kockázatot jelenthetnek (például, ha teljesen rájuk támaszkodik a mozgalom).

A trendkövető tendenciája alapján mutatnék rá az eseményalapú közösségek (gyengeségként is tekinthető) jellemzőjére. Eszerint a legtöbb online mozgalmi eseményben ezeknek a felhasználóknak a tömegei nagyon minimális szinten járulnak hozzá az ügyekhez. Vagyis a pillanatközösségek tagjai (külön-külön felhasználóként nézve) a korábban bemutatott „aktivizmus folyamatosságának” tábláján az *alacsony szintű részvételi aktivitást* produkáló kategóriájába sorolhatók. Ezzel kapcsolatban a szintén korábban leírt slacktivism mozgalmi típus több kritikáját is fel lehet hozni az eseményalapú közösségek kapcsán, mint jellemzőt.

Erősségként és lehetőségként tekintek arra a jellemzőre, hogy a pillanatközösségek *gyorsan hatalmas méreteket ölthetnek*, ami olyan médiafigyelmet vonz, amit más csoportok vagy szerveződési formák csak hosszabb és kemény munkával tudnának elérni. Nem meglepő módon a gyengeségek is ezekhez az erősegekhez köthetőek. Hiszen amilyen gyorsan érkeznek a „csatlakozók”, később ugyanolyan gyorsan távoznak a „leválók”. Laikusabban fogalmazva, a pillanatközösségek tagjainak jelentős részét inkább csak *utazónak tekinthetjük*, mintsem az ügy elhivatott harcosának. Egészen nyersen fogalmazva, a csatlakozó tömegek sokkal inkább csak egy „trendet lovagolnak meg” egy-egy esemény kapcsán. Azonban ez korántsem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a pillanatközösségekbe becsatlakozó követők közül néhányan ténylegesen is csatlakoznak és kitartanak az események során felkapottá vált ügy mellett. A *potenciális új tagok lehetősége* így nagyon kívánatosá teheti ezeket a közösségeket és a velük járó médiafigyelmet a különböző szervezetek és mozgalmak részére.

Nem is igazán a pillanatközösségeknél, hanem sokkal inkább az általuk követett ügyeknél figyelhető meg az *egyszerűség, könnyen érthetőség és letisztultság*. Az eseményalapú közösségek tagjai hétköznapi felhasználók, akiknek a többsége egyáltalán nem érintett az adott ügyben/ügyekben, ami(k) mögé felsorakoznak. Maga a csatlakozás is gyakran *érzelmi* vagy jobb esetben *szimpátia alapon* történik a felhasználók részéről. Ehhez példának említhetjük a különböző tragédiák utáni közösségi médiában való

szerveződéseket, melynek tagjai részvénytulajánítás formáján sorakoznak fel a kiváltó okok ellen és egy időben fejezik ki együttérzésüket. Ugyanakkor említhetném az örömtelibb tömeges online megnyilvánulásokat is, melyek általában valamilyen emberjogi mérföldkő, igazságszolgáltatás vagy történelmi jelentőségű esemény kapcsán szoktak szerveződni.

A tömegekkel és nagyobb csoportokkal foglalkozó tudományok és szakembereik már évtizedekkel ezelőtt rámutattak annak veszélyeire, mikor az emberek az érzelmeik hatására hoznak döntéseket. A történelem pedig újra és újra igazolta, hogy milyen egyszerű ezeket a tömegeket érzelmek útján *manipulálni*. Ez számomra főként a pillanatközösségek negatív és szélsőséges visszhangú elemeinél tűnt fel. Egész pontosan olyan esetek során, mikor az online közösség figyelmét élvező témával kapcsolatban gyengén köthető ál- vagy részigazságokkal próbálták különböző csoportok és felhasználók „eltéríteni” annak narratíváját. Ezek az adott érzelmeket meglovagoló hozzászólások és megnyilvánulások bújtatottan gyakran szélsőséges nézetek üzeneteit hordozták magukban. Véleményem szerint a 2016-os egyesült államokbeli választások során is hasonlóképpen próbálták a különböző politikai pártok és elnökjelöltek szavazókat szerezni. Az online kampányolás az Egyesült Államok politikájának történelmében amúgy sem egy új keletű fogalom. Merkovity Norbert (2009) és Tóth Anett (2009) külön-külön is beszámolt arról, hogy Barack Obama a 2008-as kampánya alatt mekkora előnyt tudott kovácsolni az internetes közösségekre való építésből. Ennél is korábban pedig Zizi Papacharissi (2002) a virtuális szférával kapcsolatos írásában tett külön említést arról, hogy a 2000-es egyesült államokbeli választási kampány során hogyan tudott Jesse Ventura és John McCain hasznosítani az internetfelhasználókkal való kommunikációból (Papacharissi 2002).

Ezzel kapcsolatban ki kell térnünk két olyan jellemzőre, amelyekkel magyarázhatóan vélem a pillanatközösségek politikai és társadalmi témákhoz való vonzódását. Papacharissi a virtuális terek nyilvános szféraként funkcionálásával kapcsolatos írásában több szakirodalom segítségével kifejti, hogy az internet segítségével egy új nyilvános tér nyílik meg a felhasználók és közösségeik előtt. Ebben a térben pedig az utóbbiak a lehetőségek tárházának megnyitásával ösztönözve vannak a különböző vitákra. A szabadon és mindenki által elérhető és nyitott platformokon keresztül a résztvevő tömegek képessé válnak a viták során megélni a *közösséghez tartozás élményét*. Az egyént körülvevő társadalom és annak gondjai nehezen megkerülhetőek annak tagjai számára, ugyanakkor (ahogy maga Tocqueville [1835] is megfogalmazta) a közügyekben való részvétel nagyon is fontos számukra. A különböző társadalmi ügyek köré gyűlés és azzal kapcsolatos hangadás pedig éppen egy olyan cselekvés, ami ezekben a közösségekben egyfajta *részvételi demokrácia megélésének érzését* képes nyújtani (Papacharissi 2002; Bokor 2013).

A pillanatközösségek két meghatározó eseményeként a 2011-es *arab tavaszt* és az *Occupy mozgalmat*¹⁶ említhetjük.

Miért érzem az arab tavaszt a pillanat- vagy eseményalapú közösséghez köthetőnek? Az eseményalapú közösségeknél megfigyelhető, hogy az adott online mozgalomhoz hirtelen becsatlakozó felhasználók túlnyomó többsége csak részben vagy egyáltalán nem

érintett az adott témát képző ügyben, ami mögé beáll. Az utóbbi eseménynél például (a széles körű médiajelenlétnek köszönhetően) számos nyugati és más, nem arab származású felhasználó volt képes az események követésére, megosztására, annak vokális támogatására vagy akár online úton történő segítésére. Például, mikor az események folyamán az arab kormányok felismerték az online tömegek negatív visszhangját kérdéses intézkedéseikre, azonnal megpróbálták valamilyen módon támadni a hálózatot (online közösségi média lekapcsolása/blokkolása, internet lekapcsolása, online közösségek manipulálása, arab felhasználók zsarolása/támadása, negatív/támadó médiakampanyó az internetes közösségek ellen stb.); azonban ezen próbálkozásaik sikertelennek bizonyultak. A legszigorúbb tiltás és kontroll ellenére is, ha tartalom került fel az arab felhasználóktól, annak megosztásában és terjesztésében azonnal segítséget tudtak nyújtani a nem korlátozott vagy nem arab felhasználók. Így az atrocitásokról és eseményekről eltussolni kívánt képek, videofelvételek és hanganyagok hihetetlenül rövid idő alatt bejárhatták a világhálót és szinte azonnal eljuthattak a különböző hírcsatornákhöz és más közvetítő médiumokhoz.

Az arab tavasz online való követése egyfajta felfokozott „demokrácia érzést” adott a virtuális térben összegyűlt közösségeknek, aminek meglétét a későbbi online mozgalmak során is megfigyelhetjük. Méretei és jelentősége alapján a hozzá legközelebb állónak az azonos évben zajló Occupy mozgalmat említeném, amely egész tüntetéssorozatot (occupy mozgalmakat) indított el az Egyesült Államokban és világszerte.

Az arab tavasz a pillanatközösségek szempontjából

Akár felületes, akár mélyebb áttekintést végzünk, az arab országok eseményeiből végeredményként azt láthatjuk, hogy a múltban bekövetkezett arab tavasz hatása és alakulása, valamint kimenetele nemzetenként más és más volt. Azonban több pont mindegyik ilyen eseményre igaz volt. Az egyik ilyen pont nem más, mint az online közösségek és a közösségi média és annak virtuális felületei, amelyek kivétel nélkül minden esetben kiindulópontként jelentek meg az eseményekben.

Ennek egyik oka az ezekben az országokban erősen jelenlévő médiacenzúrára vezethető vissza. A rezsimekkel és a korrupcióval kapcsolatos kritikák megfogalmazása és megjelenítése az online felületeken kívül szinte lehetetlen volt több arab országban. Sőt, Egyiptom esetében például néha még a virtuális térben történő véleménynyilvánítás sem volt teljesen veszélytelen. Azonban a technológia és a közösségi média frissességének köszönhetően kontrollálni, teljesen megfigyelni és kezelni az online média platformjait korántsem volt egyszerű, ahogy azt például Tunézia, Egyiptom és Líbia eseményei is bizonyították. Az olyan közösségi portálokon, mint a Facebook, Twitter vagy akár a YouTube-on ezek a kritikus hangok képessé váltak gyorsan egymásra találni és kisebb közösségeket alkotni. Ezeken a közösségeken belül pedig sokkal gyorsabban és hatékonyabban kezdtek el olyan információk terjedni, amelyek más felhasználókat is ezekbe a közösségekbe vonzottak. Nem véletlenül történt, hogy az egyre romló gazdasági és szo-

ciális kilátástalanság ellen először a virtuális terekben kezdtek el tömegesen felháborodni, majd szerveződni az arab felhasználók egy-egy, túréshatárt átlépő esemény után az arab országokban (Howard 2011; Badoura 2013).

Az internet és a közösségi média eszközei később a tüntetések és demonstrációk során is hasznosnak bizonyultak több szempontból is. Egyrészt praktikus szervező és mobilizáló eszközök voltak, másrészt lehetőséget biztosítottak az események dokumentálására és terjesztésére. Utóbbinak a jelentősége a pillanatközösségek témakör szemszögéből is fontosnak bizonyult. A megosztott tartalmak nem csak az arab világ interneten lévő felhasználóit vonzotta, hanem számos más nem arab felhasználót is. Egy-egy arab ország eseményeit rövid idő alatt hatalmas mennyiségű felhasználó kezdte el követni, megosztani és hétköznapi beszédtemává formálni azokat. Az események globálisan is a figyelem középpontjába kerültek, de ez még nem volt minden. A becsatlakozó felhasználók közül többen támogatóan és tevékenyen is elkezdtek hozzájárulni, vagyis aktív résztvevőivé váltak a történéseknek (például tartalommegosztással, kapcsolattartással és egyéb módokon). A pillanatközösségek egyik érdemének tarthatjuk azt is, hogy az általuk keltett fókusz miatt a rezsimek sokkal nagyobb nyomás alá kerültek politikailag. Nemzetközi szinten pedig a nyugati politikusok kénytelemmé váltak az arab rezsimeket nyíltan elítélni, míg országos szinten az arab rezsimek sokkal nehezebben tudták eltusolni a lakosság elől a különböző atrocitásokat. Erre a nyomásra hol erőszak volt a választ, hol pedig engedés és nyitás a kritikák felé (Howard 2011; Badoura 2013).

Írásom arab tavasszal foglalkozó részével nem azt kívánom mondani, hogy a közösségi média megváltotta a világot és elhozta a demokráciák korát az arab országokba. Szó sincs ilyesmiről. Sőt, ahogy más eseményeket vizsgáló kutatók is rámutatnak, több későbbi probléma és újabb krízis is az arab tavasz eseményeinek tudható be napjaink arab világában. Az észak-afrikai és közel-keleti országok esetén a több évtizede szilárdan álló rezsimek és kormányok bár az eseménysorozat hatására hatalmukat veszítették, a fennálló regionális problémák korántsem tűntek el. Több szakirodalom és tanulmány egybehangzóan kiemeli, hogy a nyugati hatalmak nem igazán tudtak mit kezdeni a kialakult helyzettel, a demokratikus ellenzékek alkalmatlannak bizonyultak a krízisek kezelésére, míg az agresszívabb szélsőséges szervezetek képessé váltak fokozatosan teret nyerni és átvenni az irányítást. Még azon országok esetében sem beszélnek a szakértők sikeréről, ahol az arab tavasz viszonylagos megegyezések által zárult le. Ezekben a nemzetekben a megígért kompromisszumok és reformok nem tudták beteljesíteni azokat a vágyakat és reményeket, amiket a tüntető tömegek elvártak. Ennek eredményeként ezen a helyeken is terjedni kezdtek a radikálisabb politikai nézetek, aminek következtében a későbbi évek során újabb konfliktusok törtek ki (Besenyő–Marsai 2012; Badoura 2013).

Kritikák is rámutatnak és én is úgy gondolom, hogy ezeknek a történéseknek a többsége a pillanatközösségek egyik azon hibájából fakad, hogy a figyelmük és elhatározottságuk az ügryhöz (ami köré szerveződtek) rövid idő után alábbhagy, és önként eltávolodnak tőle (durván fogalmazva „veszni hagyják”). Elismerem, ez az állítás az eseményekben érintett arab felhasználók esetén nem minden esetben állja meg a helyét, de a történésektől távol élő és nem érintett online közösségek esetében viszont igen. A nemzetközi

figyelem alábbhagyása pedig könnyen tekinthető csalódást keltőnek és hátrahagyónak az arab közösségek szemszögéből. (Besenyő–Marsai 2012; Badoura 2013).

Amit látnunk kell az az, hogy a rövid idő alatt csoportba gyűlt felhasználók mekkora erőt is tudtak képviselni csak azzal, hogy összetömörültek. Személy szerint úgy gondolom, hogy ez a fajta közösség-szellem erejének demonstrációja nem csak előkészítette a későbbi occupy mozgalmakat, de megalapozta az eseményalapú közösségek létrejöttét az interneten.

Az Occupy mozgalom a pillanatközösségek szempontjából

Az eseményalapú közösségekhez köthető második legnagyobb globális esemény (vagyis az Occupy mozgalom és mozgalmak), akárcsak az arab tavasz eseményei, erősen támaszkodtak az IKT eszközökre és a közösségi média platformjaira. Ugyanakkor, míg az arab tavasz esetén komoly kihívást jelentett ezeknek a felületeknek a megtartása és használata az elnyomó rezsimek lekapcsolási és cenzúrázási kísérletei miatt, addig az occupy mozgalmak alatt a virtuális terek és platformok érintetlenül működhettek és töltöttek be mozgalmi szerepeiket.

Véleményem szerint maguk az occupy mozgalmak szereplői tekinthetők az első igazi pillanatközösségeknek. Azaz egy olyan közösségnek, amely összetételében hihetetlenül eltérőnek tekinthető pár, az adott ügyszög köthető közös ponttól eltekintve. A mozgalom közösségének és tagjainak száma rövid időn belül óriásira volt képes növekedni. Az összekötő jelszavak és szlogenek egyszerű megosztásának és terjesztésének köszönhetően, valamint online tevékenységükkel könnyen képesek voltak nagy médiavisszhangot kelteni a virtuális térben. Ugyanakkor osztoznak a jellegzetes gyengeségekben is, mint például az élményhez való ragaszkodásban (a tényleges cselekvéssel és követeléssel szemben), az idő múlásával történő lemorzsolódás és kisebb csoportokra bomlás folyamatában.

Az occupy mozgalmak során még jelen volt a fizikai, valós térben való megjelenés cselekvése (térfoglalás például), a teljes mértékű online aktivizmussal szemben mégsem ez vált a későbbi mozgalmi trendek főbb jellemzőivé. A jelszavak és szlogenek online megfelelői éppen olyan könnyen tudták összehozni a felhasználókat az adott ügyben, mint a közös tüntetések. Ennek egyik érdekessége pedig, hogy a későbbiek során erre a jelenségre és igényre maguk a közösségi portálok fejlesztői is felfigyeltek és reagáltak például a szolgáltatásaik ezen funkcióinak javításával vagy felhasználóbarátabbá tételével.

A virtuális közösségek arab tavasz és az occupy mozgalmak során megtapasztalt erejét és potenciálját számos szakmai terület próbálta a későbbiek során vizsgálni és kiaknázni. A későbbi nagyobb médiafigyelmet szerző online szerveződések éppen ezért már többnyire nem egy-egy független felhasználóhoz, hanem szervezethez/szervezetekhez köthetők. Ezzel véletlenül sem értem azt, hogy teljesen eltűnnek ezek a teljesen alulról szerveződő független megmozdulások. Sőt, a fokozódó társadalmi feszültségek miatt éppen, hogy egyre relevánsabbá válnak a különböző kisebbségi társadalmak tekinteté-

ben. Ugyanakkor immár különböző civil és jótékonyági szervezetek, marketing ügynökségek és még politikai pártok és politikusok is megpróbálnak építeni az eseményalapú közösségekre.

A pillanatközösségek megjelenése napjainkban – a hashtag mozgalmak

Napjainkban az eseményalapú közösségek leginkább különböző hashtag mozgalmak körül szoktak megjelenni. Ez nagyban köszönhető annak is, hogy magát a funkciót számos népszerű közösségi online platform átvette és szolgáltatásának szerves részévé tette. Ahogy a korábbi fejezetben kifejtettem, a hashtag népszerű és egyszerűen használható eszköz az azonos témáról folyó beszélgetések összefogásához és csoportosításához. Ennek köszönhetően pedig nagyban megkönnyíti a szerveződést és a megosztást a felhasználók között.

Nagyon kritikusan fogalmazva azt is lehetne mondani, hogy a pillanatközösségek és hashtag mozgalmak közösségei azonosak. Azonban muszáj jeleznem, hogy ez így nem teljesen állja meg a helyét. A bemutatott közösségek ugyanis (ahogy a jellemzőknél kiemeltem) „kísérői és utasai” az adott mozgalmaknak, nem pedig szervezői vagy későbbi követői. Bár érdemes megjegyezni, hogy az utóbbi egyáltalán nem kizárható szerepkör, ha egy, a pillanatközösségek által becsatlakozó egyén elég érdeklődést és kötődést kezd el érezni az ügy iránt, akkor könnyen állandó követőjévé válhat annak. Ez pedig lényegében az egyik legfőbb célja minden növekedni kívánó mozgalomnak.

A pillanatközösségek meghatározásánál több hashtag kampányt (#BlackLivesMatter, #YesAllWomen, #BringBackOurGirls, #Icebucketchallenge, #jesuischarlie) is szemügyre vettem, amelyek vonzották a pillanatközösségek figyelmét. Közülük több mozgalom is képes volt az eseményalapú közösségek előnyeivel és lehetőségeivel élni. A felsorolt hashtag címekből is talán látható, hogy a legtöbb téma, amelynél ezek a közösségek jellemzően megjelennek általában valamilyen társadalommal kapcsolatos vita vagy probléma köré épülnek fel. Ez magyarázható a korábban már említett demokrácia élményének megélésével.

A hashtag mozgalmakat azért tartom nagyon fontosnak, mert napjainkban az a trend tapasztalható, miszerint a pillanatközösségek az online mozgalmi formákon keresztül jelennek meg egyfajta kísérő tömegként. Az arab tavasz és az occupy tüntetések esetén az emberek még hajlamosabbak voltak az utcákra vonulásra, köszönhetően a kezdeti lelkesedésnek és bizakodásnak. A 2011-es év után ez megváltozni látszik, a demonstrációkon és tüntetéseken mára ismételten a sokkal elhivatottabb csoportok és közösségek tagjai jelennek meg, hogy kinyilvánítsák véleményeiket.

A közösségszervezés és mozgalomindítás szempontjából úgy gondolom, hogy a virtuális tér és az online közösségi média immáron megkerülhetetlen a szervezők és a civilek számára. Éppen ezért muszáj tisztában lenni azzal, hogy ezeken a felületeken a rendelkezésre álló IKT eszközökkel hogyan és milyen módon kell az online közösségek fel-

használóit megszólítaniuk és mobilizálniuk. A nyugati és hazai példákat látva úgy gondolom, hogy közismert módszer ma már. Azonban, amivel nem biztos, hogy mindenki számol(t), az a pillanatközösségek. A virtuális tér tömegeinek megnyerése gyakran próbaszerencse alapon működik. Azonban, ha egyszer sikerül ezeknek a tömegeknek a figyelmét és támogatását megszerezni, akkor nagyon komoly stratégia alapján kell dolgozni, azért, hogy a pillanat adta lehetőségből a legtöbbet profitálhassa az adott mozgalom vagy szervezet. Jó példának bizonyult erre a Black Lives Matter mozgalom, mely nagyon tudatosan állt a hirtelen becsatlakozó tömegekhez, és ezáltal képes volt a „pillanat adta lehetőségből” hosszú távon is profitálni.

A későbbiek során talán érdemes lenne figyelmet szentelni a magyarországi online mozgalmakra, mint például az internetadóval kapcsolatos vagy a tanár-tüntetésekkel kapcsolatos eseményekre, ahol valószínűleg több olyan felhasználó és csoport is becsatlakozott a tüntetők ügyéhez, akik akár egyfajta pillanatközösségként is definiálhatóak lehetnének. De ugyanígy elemzésre érdemes ezeknek a közösségeknek az Amerikai Egyesült Államok 2016-os elnökválasztásában betöltött szerepe is, illetve az, hogy hogyan próbálták az elnökjelöltek a saját javukra befolyásolni ezeknek a közösségeknek a figyelmét.

Irodalom

- Augenbraun, Eric (2011): Occupy Wall Street and the limits of spontaneous street protest. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/sep/29/occupy-wall-street-protest>
- Badoura, Sara (2013): The role of social media in the Arab Spring. In: „An Arab World in Transition – Theoretical Perspectives” Conference (23 April 2013) https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/centre/c_mellemoest/djuco/young+scholars+conference+2013/badoura.pdf
- Bayer József (2016): A hatalom változásai a globális információs korszakban. *Magyar Tudomány*, (6), 748–761. <http://www.matud.iif.hu/2016/06/05.htm>
- Besenyő János–Marsai Viktor (2012): Forradalom vagy vezetőcserék? – tanulmány az „arab tavasz”-ról. *afriport.hu* (2012.04.23) <http://www.globoport.hu/99711/forradalom-vagy-vezetocserék-tanulmány-az-arab-tavasz-rol/>
- Bokor Tamás (2013): *A médiatudatosság, mint a részvételi demokrácia előfeltétele*. Kézirat. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2878/1/mediatudatosság_demokracia.pdf
- Brodock, Katharine–Joyce, Mary–Zaeck, Timo (2009): Digital Activism Survey Report 2009. *DigiActive Research Series*, July, <https://akgul.bilkent.edu.tr/DigitalActivism-SurveyReport2009.pdf>
- Christensen, Henrik Serup (2011): Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means? *First Monday*, 16, (2), <http://firstmonday.org/article/view/3336/2767#3>
- Coustan, Dave (2008): *Why I Unfollow People Who Use Hashtags On Twitter*. <http://blog.extraface.com/2008/02/26/why-i-unfollow-people-who-use-hashtags-on-twitter/>
- Dizard, Wilson (2011): Hackers joining Wall Street protests. *New York Post*, October 2, 2014. <http://nypost.com/2011/10/02/hackers-joining-wall-street-protests/>
- Flaim, Javier (2013): The Grey Area of Clicktivism. *Huffpost*, 11, (26), https://www.huffingtonpost.com/entry/the-grey-area-of-clicktiv_b_4344303.html
- Gottlieb, Joshi (2017): Are we right to sniff at clicktivism? 3 successes in armchair activism. *Positivenews.com* (2017.04.21) <https://www.positive.news/2017/society/26676/right-sniff-clicktivism-3-successes-armchair-activism/>
- Halupka, Max (2014) Clicktivism: A Systematic Heuristic. *Policy and Internet*, 6, (2), 115–132. <http://blogs.oii.ox.ac.uk/policy/dont-knock-clickivism-it-represents-the-political-participation-aspirations-of-the-modern-citizen/>

- Hacktivism 101: A Brief History and Timeline of Notable Incidents.* (2015): <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/news/cyber-attacks/hacktivism-101-a-brief-history-of-notable-incidents>
- Hacktivism – a defender’s playbook – Threat study. (2016): *Deloitte Threat Intelligence and Analytics*. August 12, 2016. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/risk/us-aers-hacktivism.pdf>
- Hirt, Sydney (2015): *Online Activism: From Clicktivism to Activism*. (2015.05.29) <https://meco6936.wordpress.com/2015/05/29/online-activism-from-clicktivism-to-activism/>
- Howard, Philip N. (2011): The Arab Spring’s Cascading Effects. *Pacific Standard*, (23 February 2011) <https://psmag.com/economics/the-cascading-effects-of-the-arab-spring-28575>
- Joyce, Mary (2011): The 7 activist uses of digital tech: the case of popular resistance in Egypt. *Non-Violent Conflict. Webinar*. 12. April 2011. <https://www.slideshare.net/MaryJoyce/7-activist-uses-of-digital-tech-popular-resistance-in-egypt>
- Kavanagh, Sarah–Epstein Ojalvo, Holly–Schulten, Katherine (2012): Activism or Slacktivism? The ‘Stop Kony’ Campaign as a Teachable Moment. *New York Times, Learning blog*, 13, March 2012. <https://learning.blogs.nytimes.com/2012/03/13/activism-or-slacktivism-the-kony-2012-campaign-as-a-teachable-moment/>
- Kazmi, Ayesha (2011): How Anonymous emerged to Occupy Wall Street. *The Guardian*, 2011/09/27. <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/sep/27/occupy-wall-street-anonymous>
- Kiss Norbert (2017): *Pillanat- és élményalapú online közösségek*. Diplomamunka. Győr: Széchenyi István Egyetem.
- LaVallee, Andrew (2009): *Blogs and Twitter Coin “AmazonFail”*. (2009/04/13) <https://blogs.wsj.com/digits/2009/04/13/blogs-and-twitter-coin-amazonfail/>
- Lee, Yu Hao–Hsieh, Gary (2013): Does slacktivism hurt activism?: The effects of moral balancing and consistency in online activism. In: *Conference on Human Factors in Computing Systems – Proceedings*. 811–820.
- Leonard, Cindy (2009): In Defense of “Slacktivism” [bayercenter.wordpress.com](https://bayercenter.wordpress.com/2009/09/01/in-defense-of-slacktivism/) 2009/09/01. <https://bayercenter.wordpress.com/2009/09/01/in-defense-of-slacktivism/>
- Lindley, Greg (2013): *Public Conversations on Facebook*. (2013/06/12) <https://newsroom.fb.com/news/2013/06/public-conversations-on-facebook/>
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai. *Médiakutató*, tavasz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_01_tavasz/08_obama_elnoki_kampanya/?q=Obama#Obama
- Mora, Fernando Adolfo (2014): Emergent Digital Activism: The Generational/Technological Connection. *The Journal of Community Informatics*, 10, (1). <http://www.ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/1009/1070>
- Morozov, Evgeny (2009): The brave new world of slacktivism. *Foreign Policy*, May, http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slacktivism
- Papacharissi, Zizi (2002): The Virtual Sphere – The Internet as a Public Sphere. *New Media & Society*. IV., (1), 9–27.
- Ritter, Nate (2007): *Helping People Everywhere Through the San Diego Fires*. (2007/10/23) <http://blog.perfectspace.com/2007/10/23/helping-people-everywhere-through-the-san-diego-fires/>
- Stern, Caryl M. (2015): In Praise of Clicktivism. *Huffpost*, 03/31/2015. https://www.huffingtonpost.com/entry/in-praise-of-clicktivism_b_6978314.html
- Tocqueville, Alexis de (1835): *Democracy in America: Historical-Critical Edition*, 1. Liberty Fund.
- Tóth Anett (2009): A 2008-as amerikai elnökválasztás és a YouTube. *Médiakutató*, ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/06_obama_youtube/?q=Obama#Obama

Jegyzetek

- 1 A tanulmány a szerző „Pillanat- és élményalapú online közösségek” című (Kiss 2017) közösségi és civil tanulmányok mester szakos diplomamunkája alapján készült.
- 2 Olyan aktivizmus- vagy cselekvésforma, ami az „erkölcsi igazságtétel hamis érzetét kelti bármiféle érdemi cselekvés nélkül” (Lee–Hsieh 2013). Az online aktivizmus kritikusai főként a like osztás és a megosztás tevékenységét értik ez alatt a cselekvési forma alatt.
- 3 Közösségi médiában használt fogalom egy olyan funkcióra, mellyel a felhasználók tetszésüket fejezhetik ki vagy ajánlhatják másoknak a különböző tartalmakat.
- 4 Stork Fountain Experiment: Egy 2009-es kísérlet, mely alatt a kísérletet végző Anders Colding-Jørgensen (dán pszichológus) hamis hírekkel és információkkal több, mint 27 ezer emberrel elhitette, hogy a híres dán szökőku-

tat a Storkepringvandet le akarják bontani. A kísérlet az online közösségek könnyű rászedhetőségéről és manipulálásáról tett tanúbizonytságot több érdekes megállapítás mellett.

<http://virkeligheden.dk/2009/stork-fountain-experiment-1-facebook-groups-are-not-democratic-tools/>

- 5 Videofelvétel a közleményről: <https://www.youtube.com/watch?v=PHcoOZA7acQ>
- 6 A „Visible Children” Tumblr blogja: <http://visiblechildren.tumblr.com/>
- 7 A kérdéses fotó: <https://pdnpulse.pdnonline.com/2012/03/behind-the-photo-of-invisible-children%E2%80%99s-founders-posing-with-guns.html>
- 8 Az „Invisible Children” válasza a vádakra: <http://newsfeed.time.com/2012/03/12/invisible-children-releases-new-video-in-response-to-kony-2012-criticism/>
- 9 Red Equal Sing: A „Piros egyenlőség” egy, a Human Rights Campaign alapítványának logóján alapuló szimbólum. Az LGBT-közösségek egyenlő jogaiért lobbizó nonprofit szervezet 2013. március 25-én kérte a Facebook közösségét, hogy profilképük megváltoztatásával támogassák a LGBT-közösségek jogait az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának azon készülő döntéséhez, ami Kaliforniában megfontolni készült az azonos neműek házassága elleni tiltást. Bővebben a kampányról: <http://abcnews.go.com/blogs/technology/2013/03/what-is-that-red-equal-sign-on-facebook-all-about/>
- 10 Ad hoc csoport többnyire csak elméletben létező csoport, amit egy-egy adott cél vagy feladat tart össze ideiglenesen.
- 11 Az Internet Relay Chat (IRC) valós időben történő „csevegést” biztosító kliens-szerver alapú protokoll.
- 12 A tweet a Twitter nevű közösségi portál felhasználók által készített bejegyzéseinek stílusos elnevezése. A tweet abban tér el egy Facebook poszttól, hogy karakterszáma erősen limitált, ezért tartalmilag sokkal közelebb áll egy mobil SMS-hez, mint egy bejegyzéshez.
- 13 Egyik legtöbbet hivatkozott korai (2008) kritikát Dave Coustan tartalom stratégia (content strategist) fogalmazta meg a blogján, aki azt nehezményezte, hogy a hashtag visszakereshető meta adatbázis aspektusa személytelebbe formálja a Twitteren történő kommunikációt (Coustan 2008).
- 14 LGBT: összefoglaló rövidítés, ami a Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender (Leszbikusok, Melegek, Biszexuálisok, Transzneműek) csoportok kezdő betűiből áll. A rövidítés a szexuális kisebbségeket tömöríti. Használatos még a LGBTQ vagy LGBT+ rövidítés is, mely további kisebbségekkel egészíti ki az ernyőfogalmat.
- 15 Greg Lindley (2013): „Public Conversations on Facebook” (2013/06/12) <https://newsroom.fb.com/news/2013/06/public-conversations-on-facebook/>
- 16 Az „Occupy mozgalom” alatt a 2011. szeptember 17-én az Egyesült Államok New York városában lévő Zuccotti parkban megrendezésre kerülő és lezajló „Occupy Wall Street” (Foglaljuk el a Wall Streetet) mozgalmat értem. Ezzel szemben az „occupy mozgalmak” kifejezés alatt az előbbi által inspirált számos hasonló térfoglaló tüntetést és demonstrációt kívánom jelölni a tanulmányomban.

Fotó/Gönczö Viktor

Szabó Andrea

Jöttek – láttak – veszítettünk!

Ágh Attila: *Civilizációs válság Magyarországon* (2018)
Budapest: Noran Libro (PROGRESS Könyvek, 130 oldal)

A hollywoodi filmipar ismert és népszerű műfaja a bírósági tárgyalásokat feldolgozó játékfilm. Vannak olyan darabok, amikor az esküdtek a főszereplők (lásd talán a legnagyobb klasszikust, a Tizenkét dühös embert). Máskor a bírósági eljárások más aktorai, így a bíró (A bíró), az ügyész (például Törés) vagy a védelem (Ne bántátok a feketerigó!), esetleg a kulcsszereplő a vádlott és ezzel párhuzamosan a középpontban álló „Ügy” (például Egy becsületbeli ügy). Véleményem szerint Ágh Attila *Civilizációs válság Magyarországon* című kötete felfogható egy olyan esszéként, ami egy sajátos bírósági tárgyalást takar. Ebben Ágh olyan, – hogy stílusos legyek – hibrid műfajt teremt, ahol ő a vádló, a bíró, és egyben az „ügy” legfőbb ismerője is.

Hogy mi is az ügy? A magyar kettős rendszerváltozás. Kettős abban az értelemben, hogy az 1989/1990-es első demokratizálódást elősegítő rendszerváltást 2010-ben egy új, „anti-demokratizálás” követ. Ágh Attila nyomon követi azt az úttévesztést, ahogy a kezdeti nagy reményt történelmi szempontból elhanyagolható időn belül súlyos csalódás követi, azaz gazdasági, politikai és végül civilizációs válság alakul ki Magyarországon. Ágh tehát úgy véli – és ezt igyekszik igazolni az esszében –, hogy többrétegű, egymásra épülő válságegyüttes tapintható manapság, amely végső soron egy civilizációs kudarcban csúcsosodik ki.

A könyv erőteljes felütéssel kezdődik: „Magyarország súlyos civilizációs válságban van. ... A helyzet valójában súlyosabb, és a válság sokkal mélyebb, hiszen teljesen áthatja a társadalom mélyebb szöveteit és az emberi tevékenység lényegi szféráit.” (7. oldal) Ez a kezdet rányomja a bélyegét az egész szövegre. Ha az olvasó kíváncsi Ágh Attila válság-interpretációjára, végig fogja olvasni a könyvet, mert a szerző nem is titkolja, hogy érzelmi alapon közelít a témához, nem klasszikus tudományos folyóiratcikket/monográfiát ír, hanem egyfajta személyes hitvallást látunk, amely helyenként erős jelzőkre, néhol – láthatóan vállaltan – talán túlzó megfogalmazásokra serkenti a szerzőt. A könyv műfaja tehát a politikai esszé, amely helyenként publicisztikai elemeket („pokoljárás”, „feltört a csalódás árja”, „parazita uralkodó osztály”, „országdúlás”, „borzalmak éve”) is felvonultat. Az alkalmazott műfaj jellegzetessége, hogy az esszében nincsenek láb- vagy végjegyzetek, illetve a végén irodalomjegyzék, amit egyébként jogosan várnánk el egy tudományos folyóiratciktől vagy szakkönyvtől (megjegyzendő, hogy szakirodalmi jelzés ugyanakkor több is van). A szerző többször utal rá, hogy szövege a PROGRESS Könyvek sorozatban megjelent első könyvének (*A politika alulnézetben. A politika világa a nyugat-európai demokráciákban*) szerves folytatása, egy gondolati folyam (flow), amely megpróbálja közelebről értelmezni a lejátszódó folyamatokat.

Ágh Attila – és egyébként maga a PROGRESS könyvsorozat is – arra ösztönzi az olvasókat, hogy vitatkozzanak állításaival, hogy induljon értelmiségi diskurzus az 1989/1990-es rendszerváltozástól napjainkig terjedő időszak értékeléséről.

De nézzük a könyv fő állításait!

1989-ben megvolt az elvi lehetőség, hogy Magyarország csatlakozzon az Európai Unió főútvonalához, de 30 év alatt a magyar társadalom – vagy inkább a magyar politikai elit – nem tudott élni ezzel az egyszeri, és jelen állás szerint pótolhatatlan lehetőséggel (8. oldal). Olyan válságsorozat alakult ki, amely 2010 után felgyorsult és magasabb szintre melkedett. 2010-ben ugyanis a gyenge lábakon álló magyar demokráciát elsöpörte a „tömeges elkeseredés cunamija” (9. oldal). „Gondolatrendszer-váltásra” van szükség, hogy befogadható legyen ennek a 30 évnek („új-múlt”), különösen az utóbbi 8 év történéseinek az értelmezése. Ágh szerint már a rendszerváltás pillanatában történelmi deficitben volt az ország, valójában nem is voltunk kortársai a Nyugatnak, amit tetézett egy relatív deficit, amit az európai integrálódás folyamatának következményeiként írhatunk le (11. oldal). Az európai integráció ilyenformán egy kudarcos történet, amit a 2010-es „anti-demokratikus” fordulat tetézett, és elindította a „decivilizációs deficit” kialakulását (11. oldal). Rendkívül súlyos állítások, amelyek – ahogy azt fentebb jeleztem – továbbgördítik a kötet felütését.

Ágh Attila számtalan új fogalmat vezet be és használ a kötetében. Ezek közül is emelendő és részletesebben elemzendő a „bársonyos diktatúra” vagy a „homlokzat-demokrácia” definíciója, amely egyfajta reakció a politikatudomány elmúlt időszakában indult azon vitáira, amelyek morfológiailag kívánják definiálni a 2010 után kialakult politikai-hatalmi berendezkedést. Miután a hosszú, 30 éves folyamat részletes leírására nincs lehetőség egy recenzió elkészítésekor, ráadásul – többek között Gazsó Ferenc–Laki László, Ferge Zsuzsa, Kovách Imre szociológiai írásai, valamint Stumpf István, Bihari Mihály, Lengyel László politikatudományi jellegű szövegei révén – viszonylag jól dokumentált az Ágh Attila által plasztikusan ábrázolt társadalmi válság és politikai válság kiépülésének technológiája, jelen szövegben csak az Orbán-rezsimmel kapcsolatos definíciós kísérletre és a civilizációs válság mibenlétére koncentrálok. A 30 éves folyamat egy mondatban összefoglalva úgy írható le, hogy Magyarország alkotmányos intézményrendszere formálisan, úgy is fogalmazhatnánk, hogy eljárásjogilag europaizált – és azt már csak én teszem hozzá –, hogy ebben az értelem látszatdemokratizált volt, ugyanakkor kitagadó-kirekesztő jellegű, aminek következménye egy polarizált társadalom, és legújabban egy Európai Unióval szembe forduló „bársonyos diktatúra” (21. oldal).

A politikatudományban talán Körösenyi András 2015-ben megjelent írása az első, amely módszeresen veszi górcső alá a 2010 után létrejött politikai berendezkedés jellegzetességeit. Körösenyi szerint 2015-ben még nem beszélhettünk új rendszerről, csak új, Orbán-rezsimről (Körösenyi 2015:409). Álláspontja szerint ahhoz, hogy politikatudományi értelemben egy új rendszerről beszéljünk, hiányzik néhány peremfeltétel, így a létrejött rezsimek rendszerváltásnál kisebb, alkotmányreformnál nagyobb változtatást hajtott végre, ugyanakkor a rendszer állandó, stabil és tartós alakulat, ez azonban az Orbán-kormányra vonatkoztatva 2014/2015-ben még kérdéses. 2017-ben Gyulai Attila továbbmegy

Körösényin és úgy véli, hogy a magyarországi demokratikus intézményrendszer empirikusan bizonyítható gyengülése megalapozza, hogy a hibridizáció fogalomrendszerével írjuk le a 2010 után létrejött, 2014-ben stabilizálódott politikai formációt. 2017-ben Körösényi András más szempontból vizsgálva a folyamatokat arra a következtetésre jut, hogy az „Orbán-rezsim olyan hatalom, amelyben a demokratikus választás és legitimitáció mellett [formális demokrácia] autoriter uralom- és hatalomgyakorlást folytat [tartalmi autokrácia]”, azaz weberi értelemben plebiszciter vezérdemokrácia (Körösényi 2017:23). Végül érdemes megemlítenünk Bozóki Andrásnak és Hegedűs Dánielnek a szintén a Politikatudományi Szemlében megjelent tanulmányát, amelyben egyértelműen emellett foglalnak állást, hogy az Orbán-rendszer egy unikális, kívülről korlátozott hibrid politikai berendezkedés, amelyet az Európai Unió tart fenn és egyben – egyedülként – korlátoz is.

Ágh Attila azonban azt feszegeti, hogy ezek – az egyébként a könyvben nem részletezett – elemzések nem tárják fel, sőt inkább elfedik a 2010 utáni berendezkedés valódi arcát. A bársonyos diktatúra lényege, hogy Magyarországon belül tudatosan leépítik a demokrácia intézményrendszerét, kívül pedig a hatalom tudatosan száll szembe az Unió által megkövetelt jogállamiság követelményével. Ágh Attila úgy véli, hogy a politikai rendszer három, hierarchikus szintből áll (46. oldal): első szinten az állami-kormányzati, második szinten a politikai középszint (különböző formális és informális közvetítő intézmények, középszintű kormányzás, szakpolitikák, de akár a közszolgáltatások is), alapszinten pedig a civil társadalom található. A demokrácia fokozatos kiüresedése leginkább a közpolitikai, azaz középső szinten nyomon követhető folyamatokban érhető tetten (55. oldal).

A politikai tetőszint Közép-Kelet-Európában elsőként jött létre, ugyanakkor elsőként roppant meg. Ágh Attila a recenzió bevezetőjében jelzett vádlói és bírói szerepkörében a 60. oldalon világossá teszi, hogy a legfelső, hatalmi-kormányzati szint problémáinak gyökerei a magyarországi pártok „törzsi” jellegű, kulturális hagyományokra építő jellegéből adódnak, amelyek „negatív informális hálózatokkal” kiterjeszkedtek a társadalom minden területére. Olyan nagy hatalmú, átfogó, „gólem-pártokká” váltak (61. oldal), amelyek a 2000-es években fokozatosan, majd 2010 után drámai gyorsasággal fonódtak össze a gazdasággal (oligarchizálódás). A Fidesz-rezsim lényegét Ágh a 66. oldalon fogalmazza meg, amikor kifejti, hogy az Orbán-kormány olyan politikai kormányzást folytat – megjegyzem, hogy minden kormányzás politikai kormányzás –, amelynek legfőbb célja a politikai hatalom mindenáron való megszerzése és megtartása, és amelynek eszköze a politika, a gazdaság és a média közvetlen, akár személyi szintű összekapcsolása és tudatos használata. Olyan formális és informális hatalomgyakorlás, olyan új típusú diktatúra (soft power), ahol az állam legfelső szintjeit – Ágh megfogalmazása szerint – „alkotmányos puccsal” 2012-ben lényegében elfoglalták, a politikai közepet a korábbi inkompetens balliberális kormányok politikáját folytatva teljesen kikapcsolták és – bár ki nem mondva, de Jürgen Habermas elméletére utalva – a civil társadalmat, azaz a hétköznapi élet világát gyarmatosították (69. oldal). Véleményem szerint talán ez a kulcsa Ágh Attila Orbán-rezsim értelmezésének. Vagyis nem csak politikatudományi eszközökkel, hanem

szélesebb kontextusban, mondhatni multidiszciplináris módon szemléli a hatalmat és annak működését.

Megjegyzendő, hogy az életvilág gyarmatosításának elmélete nem ismeretlen a társadalomtudományokban. Jürgen Habermas (1994) szerint az életvilág a rendszerrel szemben az informálist, a személyközit, a magánjellegűt, a citoyent, illetve a hétköznapi átélte történelmet foglalja magában. Ez hordozza a nyelvet, és a normák territóriumát. Habermas úgy véli, hogy az életvilág és a rendszer differenciálódásának folyamata során a „szervezett”, államilag szabályozott kései kapitalizmus a legmagasabb szintű társadalmi formáció, amelyben ugyanakkor a rendszer behatol az életvilágba, és aláveti az anyagi újratermelés kényszereinek. Miért van szüksége a rendszernek az életvilág gyarmatosítására? Habermas – és álláspontom szerint Ágh Attila – szerint is azért, mert még a legfejlettebb társadalmi formációkban is függ a rendszer az életvilágtól, ugyanis a diffúz legitimitációját és az ahhoz szükséges közös orientációkat, értelmezési kereteket az életvilág hordozza. Aki tehát birtokolja a politikai nyelvet, a normákat, az informális működési mechanizmusokat, az hosszú távon birtokolja a hatalmi-politikai berendezkedés alapjait, vagyis újratermelődéseként lényegében nincs gátja, ellenpólusa. Ez a gondolat pedig egyenesen vezet át a civilizációs válság mibenlétéhez. Milyen eszközökkel történt az életvilág gyarmatosítása Ágh szerint? Többek között az oktatási rendszer átalakításával és lebutításával (a tudás privatizációja), a művészeti-kulturális és szellemi élet bénításával, valamint a média feletti totális uralommal (70. oldal).

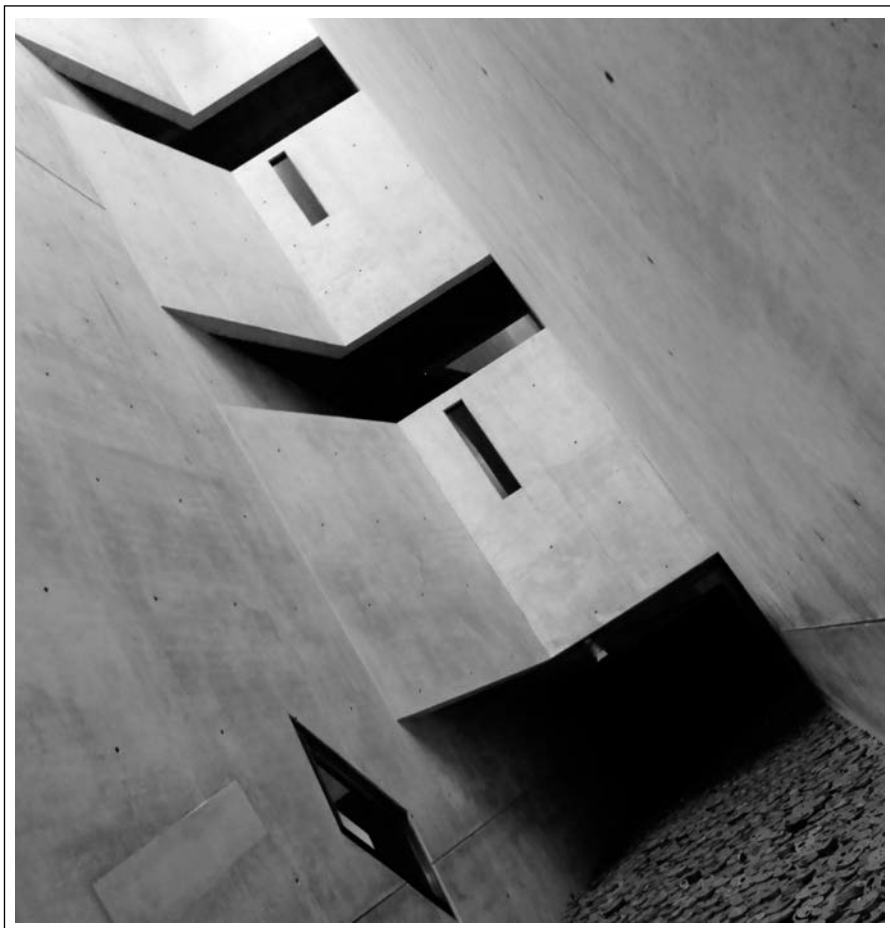
A rendszerváltás óta eltelt időszakban létrejött – ahogy azt Gázó Ferenc és Laki László már 2004-ben megfogalmazta – magyar „roncstársadalom” adja azt a megfelelő táptalajt, amelyben az életvilág gyarmatosítása szinte ellenállás nélkül történhet meg. Azon túlmenően, hogy ennek révén az Orbán-rezsim demobilizálja és depolitizálja a magyar társadalmat, a civilizációs válság erőteljes kibontakozását is lehetővé teszi. Ágh Attila Norbert Eliasra hivatkozik, aki a civilizációt egyfajta „hömpölygő folyamatként” írja le, ahol a külső kényszerek szépen lassan belső motívumokká (így állampolgári tudat, polgári életérzés) alakulnak (94. oldal). A 2000-es évekre kialakult roncstársadalom 2010 utáni tudatos gyarmatosítása pont ezeket a félperifériás módon, csak csírájában meglévő belső késztetéseket, informális személyközi normákat és eljárásokat zúzza szét. Mindennek következménye a társadalmi távolság növekedése, egyfajta civilizációs inkompetencia kialakulása, az új szabályok, innovációk, viselkedési minták és mintázatok átvételének és adaptációjának hiányossága, vagyis – teszem hozzá – a demokratikus, állampolgári szocializációs mechanizmusok megrekedése és szétporladása (103. oldal).

Hogy van-e kiút ebből a félperifériás, zsákutcás fejlődési modellből? Ágh Attila – visszatérve a bevezetőben alkalmazott metaforához – az ügy bírójaként a következő negyedszázad programját fogalmazza meg (127. oldal), kifejtve egy új rendszerváltás szükségességét. Ebben a magyar társadalom visszatér a nyugati típusú fejlődési modellhez és egyben olyan generációváltást hajt végre, amelynek hordozói Európa kortársaiként képesek jól reagálni a globalizált világ által folyamatosan újratermelődő kihívásokra.

Talán 25 év múlva érdemes lesz ismét bírósági tárgyalást tartani, és közelről megvizsgálni, hogy mi valósult meg ezen erőteljes kívánságokból.

Irodalom

- Bozóki András–Hegedűs Dániel (2017): A kívülről korlátozott hibrid rendszer. Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében. *Politikatudományi Szemle*, XXVI., (2.), 7–32.
- Gazsó Ferenc–Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Gyulai Attila (2017): Magyarország a szürke zónában? A magyar politikai rendszer hosszú hibridizációja. In: Boda Zsolt–Szabó Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában – 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest: MTA TK Politikatudományi Intézet – Napvilág Kiadó. 15–42.
- Habermas, Jürgen (1994): *Válogatott tanulmányok*. Budapest: Atlantisz Kiadó.
- Körösényi András (2015): A magyar demokrácia három szakasza. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris. 401–422.
- Körösényi András (2017): Weber és az Orbán-rezsim: plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, XXVI., (4.), 7–28.

Fotó/Gönczö Viktor

SZABÓ MÁTÉ

Fél évszázad múlt el azóta...

1968 jelentősége a civil társadalom és a mozgalmak kutatás számára

Sok kutató és gondolkodó egybehangzó tézise, hogy az 1968-as mozgalmak megváltoztatták a jóléti demokráciák civil társadalmát, mozgalmi szektorát és tiltakozási kultúráját. Az azóta eltelt fél évszázad perspektívája igazolja ezt a tételt. A mozgalmak kutatásában új elméletek jelentek meg, amelyeket megpróbálok röviden bemutatni. Ahogyan 1789 hagyománya és cezúrája meghatározza az azt követő évszázad felkeléseit, forradalmait és az azokkal foglalkozó gondolkodást, illetve kutatást, úgy viszonyul 1968-hoz a későbbi mozgalmi fejlődés és a mozgalmak tudományos vizsgálata is. Tehát az alternatív mozgalmak a nyolcvanas években, a globalizáció elleni és kritikus mozgalmak az ezredfordulón és azt követően, a megszorító politikák elleni kampányok 2011 után – amelyek mind összetett mozgalmi szektorok voltak – valahogyan mind kapcsolódnak 1968 hagyományához, „ősforrásához”.

Tulajdonképpen ez a kb. ötvenéves mozgalm- és civil társadalmi tematika összességében megújította a kutatás kategóriarendszerét, nyelvezetét, szemléleti formáit, és itt az a célom, hogy ennek a megújulásnak, átalakulásnak, fejlődésnek a kezdeteiről mutassak be néhány olyan elméleti törekvést, amelyek később, sőt ma is aktuális problémákra mutatnak rá, illetve a modern társadalomtudományok fejlődésére inspirálóan hatottak. Nyilvánvaló, hogy ezek nagyon sok „blokkot”, irányzatot jelentenek, és még felsorolni is nehézkes lenne őket egy tanulmányban. Sajátos szempontom, a mozgalm- és tiltakozáskutatás számára való fontosságuk miatt jelen írásban a cikluselméleteket, főként a „források mobilizálásának elméletét”, a „strukturálisokat” és az értékrend „csendes forradalmának” tézisét mutatom be, amelyek azóta is fontos szemléleti keretei a mozgalmak és a civil társadalom kutatásának.

Kulcsszavak: tiltakozási hullám, társadalmi mozgalmak, civil társadalom, strukturalizmus, politikai folyamat, racionális választás elmélete, média és mozgalmak, ellenkultúra, feminizmus, rászoruló csoportok, ökológiai mozgalom, házfoglalók, szolidaritási mozgalom, globalizáció, a globalizáció kritikája

Szabó Máté (1956) a politikatudomány professzora az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézetében. Több német egyetemen, Hollandiában a Holland Felsőfokú Tanulmányok Intézetében, Wassenaar, a Firenzei Európai Egyetemen, Olaszországban kutató, vendégprofesszora volt a Hamburgi Egyetemnek (NSZK), a Tamperei Egyetemnek (Finnország), Taipei Soochow Egyetemének (Tajvan). Civil társadalom, társadalmi mozgalmak, politikai tiltakozások háromszögében, illetve az emberi jogok elmélete terén kutat. Több mint 300 közleménye jelent meg magyarul, németül, angolul és néhány más nyelvre fordítva. Magyarország ombudsmanja volt 2007–2013 között. Ezt követően ismét az ELTE professzora, 2018-ban megkapta az ELTE Aranyérmét.

MÁTÉ SZABÓ

Half a century has passed since...

The importance of 1968 for the civil society and the research of the movements

Many researchers and thinkers agree that the 1968 movements have changed the civil society, the movement sector and the protest culture of Western welfare democracies. The prospect of half a century since then has justified this argument. Just as the 1789 tradition determine the uprisings, revolutions, and thoughts and researches of the following century in Europe, 1968 is also related to the subsequent development of the movements and the research of the movements in the 20th–21st centuries. Thus, alternative movements in the 1980s, anti-globalization and critical movements at the turn of the millennium, and subsequent campaigns against austerity policies after 2011, which were all complex sectors of the movement-somehow relate to the 1968 tradition, the “primal source”. The movement research concepts has been challenged by the new developments. New approaches were developed as the “political process”, “resource mobilization theory”, the different structuralist, class based explanations, and the cultural transformation towards post-materialism theory of Roland Inglehart in his seminal book, the “Silent Revolution”. These theoretical concepts will be shortly introduced and in the context of the protest wave interpreted. All these developments have a relevance to theory of civil society and to research concept of NGO local and global networks. The fiftieth anniversary will open the way for a wide variety of discourses and of framing processes, which will increasingly be carried out by researchers and analysts who have no personal experience at the time and this fact diminishes commemoration and the proportion of research that was influenced by the generational experience. Obviously, a very wide range of diverse literature in different fields as well in the art and in the science or in the political history deals with these issues, almost all of the great Western languages, and methodologically in many different and conflicting directions.

Keywords: protest wave, social movements, civil society, structuralism, political process, rational choice theory, media and movements, counter culture, feminism, New Left, vulnerable groups, ecology movement, squatters, solidarity movement, globalization, critique of globalization

Máté Szabó (1956) is a professor of political science of the University Eötvös Loránd, Faculty of State and Law, Institute of the Political Science, Budapest, Hungary. He was a research fellow of the in Germany on many universities, the Netherlands Institute of the Advanced Studies, Wassenaar, and of the European University Institute, Florence, Italy. Guest professor in Hamburg (Germany), Tampere (Finland), Taipei (Taiwan) at the departements of political science. He is specialized in civil society, social movements and political protest and theory of law, politics and human rights as well. He published more than 300 scientific contribution in Hungarian, English and German. He was elected by the Hungarian parliament as ombudsman of Hungary, parliamentary commissioner for human rights for six year, between 2007–2013. His term terminated at 2013 October, since he is again a professor of political science at the Eötvös Loránd University of State and Law. He was awarded the Gold Medal of ELTE.

CHAVES, Rafael Avila—MONZÓN, José Luis

(CIRIEC International Aisbl)

A közpolitikák bevált gyakorlatai az európai szociális gazdaságot illetően a gazdasági válság után

Az elmúlt évtized vége óta az Európai Unió több intézménye is olyan közpolitikák kialakítására szólított fel, amelyek célja a szociális gazdaság európai, nemzeti és regionális szintű fellendítése.

Az Európai Szociális és Gazdasági Bizottság (EGSZB) szintén több, a szociális gazdaság fellendítését célzó véleményt fogadott el ebben az időszakban. Mindezek a fejlemények azt tükrözik, hogy a szociális gazdaság kezd az európai szociális modell szerves részévé és pillérévé válni, és jelentős szerepet betölteni a fenntartható szociális-gazdasági fejlődésben.

Jelen tanulmány összefoglalása azon kutatás eredményeinek, amely a különböző európai országokban alkalmazott, a szociális gazdasággal kapcsolatos közpolitikák sikeres gyakorlatainak változatos körét vizsgálta. A kutatás azokra a szakpolitikákra koncentrált, amelyeket az európai és nemzeti szintű kormányzatok a 2010 és 2016 közötti időszakban a szociális gazdasággal kapcsolatban bevezettek.

Kulcsszavak: szociális gazdaság, közpolitikák, Európai Unió, fenntarthatóság

CHAVES, Rafael Avila—MONZÓN, José Luis

(CIRIEC International Aisbl)

The practices of the public policies related to the social economy after the economic crisis

Since the end of the last decade, several European Union institutions have called for the development of public policies aimed at boosting the social economy at European, national and regional levels.

The European Economic and Social Committee (EESC) has also adopted a number of opinions aimed at boosting the social economy during this period. All these events reflect that the social economy is becoming an integral part and pillar of the European social model and plays an important role in sustainable socio-economic development.

This study summarizes the results of the research on the diverse range of successful practices of social economy-related public policies in different European countries. The research focused on the policies that European and national governments have introduced in the social economy for the period 2010–2016.

Keywords: social economy, public policies, European Union, sustainability

BARDO CZ-BENCSIK Mariann—GARAMVÖLGYI Bence—DÓCZI Tamás

Sporttal a békéért és a fejlődésért – Az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerepe

Az elmúlt bő három évtizedben egyre nagyobb (el)ismertségre tett szert a sportnak a béketeremtésben és a nemzetközi fejlesztésben játszott szerepe. A „sport for development and peace” (SDP) szektorának szereplői közül az egyik legtekintélyesebb a politikaformálás terén az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), amely a United Nations Office on Sport for Development and Peace (UNOSDP) irodában foglalkozott az SDP kérdéskörével 2001 és 2017 között. 2013 óta április 6-át az ENSZ sport a fejlődésért és a békéért nemzetközi napjaként (IDSDP) ünneplik világszerte, kormányzati és nem kormányzati szereplők egyaránt.

A magyar nyelvű publikációk száma az SDP területén elenyésző, e tanulmány ezt a hiányt kívánja pótolni. Célunk az SDP történeti bemutatása, az ENSZ szerepének ismertetése, különös tekintettel az IDSDP-re, és a tanulmány kitér az SDP magyar vonatkozásaira is. Kutatási kérdéseinkkel arra kerestük a választ, milyen típusú IDSDP-projektek szerveztek 2014 és 2017 között az SDP-ben érdekelt szervezetek, illetve arra, hogyan változott a projektet megvalósító szervezetek köre az évek során. Szintén célunk volt megválaszolni azon kutatási kérdésünket, hogy hazánkban vannak-e, és ha vannak, milyen típusúak a kormányzati SDP-kezdményezések.

Az IDSDP alkalmából a sportanddev.org oldalra regisztrált projekteket elemeztük, valamint az ENSZ szervezetei, illetve kormányzati és civil szervezetek dokumentumait vizsgáltuk. A sportanddev.org adatbázisában 11-féle IDSDP-projektet azonosítottunk, és megvizsgáltuk, hogy az évek során hogyan bővült a projektet feltöltő szervezetek köre. A hazai kormányzati dokumentumok elemzése és a sportanddev.org adatbázis elemzése során is igyekeztünk a hazai SDP-kezdményezésekkel megismerkedni, azonban az elemzéskor kiderült, hogy hazánkban jelenleg sem a kormányzati, sem a civil szféra nem aktív az SDP területén. A dolgozat összegzéssel, kutatási korlátaink felsorolásával, valamint új kutatási dimenziók felvázolásával zárul.

Kulcsszavak: sport a fejlődésért és a békéért, Egyesült Nemzetek Szervezete, nem kormányzati szektor, A sport a fejlődésért és a békéért nemzetközi napja, IDSDP

Bardocz-Bencsik Mariann 1986-ban született Budapesten. Mesterdiplomáját nemzetközi kapcsolatok szakon szerezte, bachelor diplomáját pedig sportszervezői szakon. Jelenleg a budapesti Testnevelési Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója, kutatási területe a sport szerepe a nemzetközi fejlesztésben. Kutatói munkáját két díjjal ismerték el: 2014-ben a Football for Equality európai uniós projekt esszéversenyén munkája a három díjazott pályamű egyike volt, míg 2017-ben a Sport and Society Kutatói Hálózat tüntette ki a Feltörekvő Kutatók díjával. Két szakmai gyakorlatot teljesített külföldön; mindkettőt a doktori tanulmányaihoz kapcsolódóan: az egyiket a Peace and Sport nevű szervezetnél Monacóban, a másikat a Svájci Fejlesztési Akadémiánál Svájcban. Dolgozott a magyar Testnevelési Egyetem – korábban Semmelweis Egyetem – nemzetközi igazgatóságán, jelenleg pedig az Európai Nem-kormányzati Sportszervezetek Szövetségénél, az ENGSO-nál dolgozik. Tagja a Magyar Sporttudományi Társaságnak.

E-mail: bbmnt8@gmail.com

Garamvölgyi Bence a Szegedi Tudományegyetemen szerzett nemzetközi kapcsolatok mesterdiplomát, jelenleg a Testnevelési Egyetem levelező tagozatos doktorandusza. Kutatása elsősorban a sport nyilvános diplomáciában betöltött szerepére vonatkozik. 2016-ban az Európai Bizottság gyakornokaként dolgozott az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság Sport Osztályán, ami után az Emberi Erőforrások Minisztériumában az EU-val és nemzetközi sportüggyel kapcsolatos feladatokat látta el referensként. Karrierje során számos nemzetközi szemináriumon, konferencián és szakmai eseményen vett részt, amelyek szorosan kapcsolódtak a sportdiplomácia és a sport a békéért és fejlődésért témáihoz. 2018-ban, a Campus Mundi kutatói ösztöndíjnak köszönhetően Kolumbiában kutatta a sport béketeremtésben betöltött szerepét és az e területen aktív NGO-k közötti kapcsolatot. A Budapesti Egyesület a Nemzetközi Sportért elnökeként számottevő tapasztalatra tett szert a nemzetközi projektmenedzsment területén, különös tekintettel az Erasmus+ Ifjúsági és Sport Programjára. 2017-ben az ENGSO (Európai Nem-kormányzati Sportszervezetek Szövetsége) ifjúsági bizottsági tagnak választotta.

E-mail: garbence89@gmail.com

Dóczi Tamás 1978-ban született Budapesten. Angol bölcsész (ELTE, 2005) és szociológus (ELTE, 2006), valamint PhD fokozatot szerzett sporttudományból (Simmelweis Egyetem, 2011). Jelenleg egyetemi docensként dolgozik a Testnevelési Egyetem Társadalomtudományi Tanszékén és vendégoktató a National Taiwan Sport University intézményében. Kutatási témái: sport és globalizáció, sport és nemzettudat kapcsolata, sportesemények társadalmi hatásai, szurkolói identitás és társadalmi befogadás a sportba és a sport által. E témákban számos folyóiratcikket és könyvfejezetet publikált, és több, mint 30 konferencián tartott előadást magyar és angol nyelven, valamint közreműködött számos hazai és nemzetközi projektben. Társszerzője az első magyar sportszociológia tankönyvnek és tagja a Nemzetközi Sportszociológiai Társaság (ISSA) Tanácsadó Testületének. A tanulmány első két szerzőjének PhD témavezetője.

E-mail: doczi.tamas@tf.hu

Mariann BARDOCI-BENCSIK—Bence GARAMVÖLGYI—Tamás DÓCZI

Sport for development and peace – Role of the United Nations

In the past slightly more than three decades sport has become more and more known and recognised as a tool for peace-building, peace-keeping and international development. Among the stakeholders of the sport for development and peace (SDP) sector one of the most prestigious ones is the United Nations (UN). It even had a dedicated office – United Nations Office on Sport for Development and Peace (UNOSDP) – for SDP between 2001 and 2017. Moreover, since 2014, April 6 is celebrated worldwide as the International Day of Sport for Development and Peace (IDSDP) by stakeholders from the governmental and non-governmental sector as well.

The amount of publications about SDP in Hungarian is scarce, and this article intends to fill in this gap in the literature. Our objective is to give a brief historical presentation of SDP, to describe the role of the UN in the sector – with an emphasise on the IDSDP – and the article mentions the Hungarian aspects of SDP as well. Our research questions focus on the types of projects that were organised for the IDSDP between 2014 and

2017, and the types of organisations that implemented them. Additionally, we intended to seek answers to the questions, whether there are SDP initiatives in Hungary, and if so, what types are those.

We examined the projects that were uploaded to sportanddev.org on the occasion of the IDSDP, and we also analysed documents from UN agencies, the Hungarian government and non-governmental organisations as well. We identified 11 types of projects on the sportanddev.org platform, and we examined how the circle of implementing organisations expanded over the years. While examining Hungarian governmental documents and analysing the results of the research on sportanddev.org, we intended to identify Hungarian SDP projects, albeit, the results show that neither the governmental, nor the non-governmental sector is active in SDP in Hungary.

The article ends with a conclusion, the listing of the limitations of this research and suggestions for future research.

Keywords: sport for development and peace, United Nations, non-governmental sector, International Day of Sport for Development and Peace, IDSDP

Mariann Bardocz-Bencsik was born in 1986 in Budapest. She holds a Master's degree in International Studies and a Bachelor's degree in Sport Management. She is currently enrolled in the PhD programme of the University of Physical Education in Hungary, her research topic is the role of sport in international development. Her research was recognised by two awards: in 2014 her essay was one of the three winning essays in the international essay competition organised by the Football for Equality EU project, while in 2017 she was recognised as an Emerging Scholar by the Sport and Society Research Network. She completed two internships abroad; both were linked to her PhD-studies: one at Peace and Sport in Monaco and one at the Swiss Academy for Development in Switzerland. She worked in the international office of the University of Physical Education, Hungary and now works in the European Non-Governmental Sports Organisation (ENGSO). She is member of the Hungarian Society of Sport Science.

E-mail address: bbmnt8@gmail.com

Bence Garamvölgyi holds an MA degree in International Relations and is currently a PhD student at the University of Physical Education, Budapest, Hungary. His research concerns the utilization of sport in public diplomacy. After having completed a traineeship at the EU Commission's Sport Unit in 2016, he worked for the Hungarian Ministry of Human Capacities as an officer for EU and international sport and youth affairs. He has participated in a number of international seminars, workshops and events related to the topics of sport diplomacy and sport for development and peace (SDP). In 2018, he was awarded a short-term research scholarship in Colombia where he investigated the partnerships of NGOs active in the field of SDP. As the president of the Budapest Association for International Sports, he has considerable experience in international project management, especially concerning Erasmus+ youth and sport fields. In 2017, he was elected as member of the ENGSO Youth Committee, the autonomous youth body of the European Non-Governmental Sports Organisation.

E-mail address: garbence89@gmail.com

Tamás Dóczy was born in 1978. He has an MA in Sociology (2006), and an MA in British Studies (2005), and a PhD in Sport Science (2011). He works as an associate professor at the University of Physical Education, Budapest, Hungary and is a guest lecturer at the National Taiwan Sport University. His research areas include sport and globalization, the relationship of sport and national identity, the legacy of sport mega events, football fandom, and social inclusion in and through sport. In these topics he has published several journal articles and book chapters, delivered over 30 conference papers in Hungarian and English, and participated in a number of Hungarian and international r&d projects. He is also the co-author of the first Hungarian sport sociology course book, and the member of the Advisory Board of the International Sociology of Sport Association. He is the PhD supervisor of the first two authors.

E-mail address: doczi.tamas@tf.hu

KISS NORBERT

Pillanat- és élményalapú közösségek

Napjainkban a közösségi média korszakát éljük, amely nem csak kapcsolatainkban jelenik meg, de a hétköznapi életünk területein is. Ezt csak fokozza az a tény, hogy a lassan évente megjelenő újabbnál újabb közösségi felületek folyamatosan alakítják át vagy változtatják meg a virtuális közösségeket. Utóbbiak eredményeként újabb eszközök és lehetőségek nyílnak meg a legkülönbözőbb csoportok előtt. Írásomban (az utóbbi csoportok közül) próbálom definiálni és behatárolni az online közösségek egyik sajátos rétegét, az élményalapú közösségeket. Pontos elkülönítés érdekében röviden ismertetésre kerülnek a legmeghatározóbb online szerveződési formák, valamint áttekintek az elmúlt évek legmeghatározóbb eseményei közül néhány olyan példát, amelyek az élményközösségek meglétét és szerepét igazolhatják.

Kulcsszavak: közösségi média, internet, közösségek, online, élményközösségek

Kiss Norbert 1989-ben született Győrben. 2013-ban diplomázott szociális munkásként (BA) a Széchenyi István Egyetem Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézet Szociális Munka szakán. Később, 2018-ban, szintén a győri Széchenyi István Egyetemen szerzett diplomát Közösségi és Civil tanulmányokból (MA).

NORBERT KISS

Moment based and event based communities

Nowadays we live in the era of social media, which not just appear in our relationships, but in the areas of our everyday life too. This also gets increased by the fact, how the yearly released newer and newer community platforms shaping and changing the virtual communities. As a result of the latter new means and possibilities are opening up for wide variety of groups. In my writing (from the previous mentioned groups) I trying to define and circumscribe a specific layer of the online communities, the event based

communities. For accurate separation (from the other online communities) I briefly describe the most relevant online organization forms, as well I will review some examples of the most decisive events of recent years, which can justify the existence and role of the event based communities.

Keywords: social media, internet, communities, online, event based communities

Norbert Kiss born in 1989 in Győr. He graduated as a social worker (BA) in 2013 in the Széchenyi István University Faculty of Petz Lajos Institute of Health and Social Sciences. Later he has earned an ascultory grade from Community and Civil Studies (MA) in 2018.

SZABÓ ANDREA

Jöttek – láttak – vesztettünk

– recenzió Ágh Attila: *Civilizációs válság Magyarországon* (2018) c. kötetéről

Szabó Andrea, PhD, osztályvezető, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet tudományos főmunkatársa. 2013 óta szerkesztője a Politikatudományi Szemlének. 1999 óta az ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet tanára, jelenleg egyetemi adjunktusi pozícióban. Tudományos érdeklődési területe a politikai részvétel, a társadalmi integráció és az ifjúságszociológia.

Andrea Szabó obtained her PhD degree in Politology. She is a senior research fellow and had of Department at the Institute for Political Science, at the Hungarian Academy of Sciences. She has been the assistant professor of the Political Science Department at ELTE since 1999. She has been the editor of the Political Science Review since 2013. Her research fields of interests are political participation, social integration and youth sociology.

Fotó/Gönczö Viktor

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2019-BEN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu
Levelezési cím
1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II/9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a

civilszemle@gmail.com
e-mail címre

■ „A több ország és több mozgalom 1968-as vagy 1967-es és 1969-es epizódjait egyetlen testté változtató „emlékezéspolitika” ma már fél évszázados. Az ötvenedik évforduló utat nyit majd a legkülönbébb diskurzusoknak, amelyeket az idő előrehaladásával egyre inkább a személyes generációs tapasztalatokkal nem rendelkező kutatók és elemzők végeznek majd el, és fokozatosan visszaszorul a megemlékezés, valamint a generációs élmény befolyásolta kutatások aránya ezekben. Nyilvánvaló, hogy több könyvtárnyi irodalom foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, a nagy nyugati nyelvek színté mindegyikén, és sok különféle szempontból. A szakirodalom nem kizárólag, de nagymértékben kötődik az eddigi tízévenkenti évfordulókhoz.”

(Szabó Máté)

■ „Magyarország jelenleg hatályos Sporttörvényében nem lett nevesítve a sport nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepe, a nemzetközi együttműködések terén pedig az ENSZ nem került megjelölésre a sport területén releváns szakpolitikai ajánlásokkal rendelkező nemzetközi szervezetként. A Sporttörvény mellett más releváns hazai szakpolitikai dokumentumok sem tartalmaznak utalást a sport nemzetközi fejlesztésben és béketeremtésben betöltött szerepére. A további hazai kormányzati dokumentumok elemzése során azt állapítottuk meg, hogy a sport elsősorban nemzetpolitikai kohéziót elősegítő eszközként jelenik meg a 2010 utáni kormányzati intézkedések között. Hazánk jelenlegi, fejlődő országokkal való sporttal kapcsolatos nemzetközi együttműködése általánosságban szorgalmazzák a sport területén való jó gyakorlatok cseréjét, szakemberek és fiatalok mobilitási programokban való részvételét, kutatási együttműködéseket. A dokumentumok ajánlásokat tartalmaznak, így leginkább szimbolikus jelentőségűek bírnak.”

(Bardocz-Bencsik Mariann–Garamvölgyi Bence–Dóczy Tamás)

■ „A közösség-szervezés és mozgalomindítás szempontjából úgy gondolom, hogy a virtuális tér és az online közösségi média immáron megkerülhetetlen a szervezők és a civilek számára. Éppen ezért muszáj tisztában lenni azzal, hogy ezeken a felületeken a rendelkezésre álló IKT eszközökkel hogyan és milyen módon kell az online közösségek felhasználóit megszólítani és mobilizálni. A nyugati és hazai példákat látva úgy gondolom, hogy közismert módszer ma már. Azonban, amivel nem biztos, hogy mindenki számol(t), az a pillanatközösségek. A virtuális tér tömegeinek megnyerése gyakran próba-szerencse alapon működik. Azonban, ha egyszer sikerül ezeknek a tömegeknek a figyelmét és támogatását megszerezni, akkor nagyon komoly stratégia alapján kell dolgozni, azért, hogy a pillanat adta lehetőségből a legtöbbet profitálhassa az adott mozgalom vagy szervezet.”

(Kiss Norbert)

Ára 900 Ft

ISSN 1786334-1

9 771786 334009